

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

16 STORMÆND
I DANSK ERHVERV

TAGE HEFT

16 STORMÆND I DANSK ERHVERV

H Ø S T & S Ø N S F O R L A G

C. F. TIETGEN	11
1829 — 1901	
EDOUARD SUENSON	31
1842 — 1921	
G. A. HAGEMANN	51
1842 — 1916	
C. A. OLESEN	67
1845 — 1920	
HANS BROGE	77
1822 — 1908	
OTTO MØNSTED	87
1858 — 1916	
DITLEV LAURITZEN	99
1859 — 1935	
CARL JACOBSEN	115
1842 — 1914	
H. N. ANDERSEN	131
1852 — 1937	
F. L. SMIDTH	153
1850 — 1899	
ALEXANDER FOSS	163
1858 — 1925	
POUL LARSEN	171
1859 — 1935	
THOMAS B. THRIGE	181
1866 — 1938	
CARL ALLER	197
1845 — 1926	
LAURITZ SCHOU	209
1866 — 1938	
A. C. ILLUM	221
1863 — 1938	

Altfor ofte høres herhjemme, at Danmark er et lille ubetydeligt Land, hvor Chancerne for at naa frem er stærkt begrænsede af de smaa Forhold.

Og dog er det en Kendsgerning, at Landet i det sidste Par Menne-skealdre har fostret en hel Række fremragende Mænd — ikke blot inden for Kunst og Videnskab — men ogsaa inden for Erhvervslivet, hvor saadan Stordaad er mindre paaagtet. Vi har haft Mænd, hvis Livsskæbner og Betydning kan maale sig med de saa ofte lovsungne Finans- og Industrifyrster i Udlandet.

Der findes paa faa Undtagelser nær kun rent leksikalske Skildringer af danske Erhvervsmand. Og Forlaget har derfor ment, at det var ønskeligt, om der fandtes en mere letlæst, underholdende Fremstilling af disse Personligheder, deres menneskelige Særegenhed og deres Liv.

Det har derfor henvendt sig til Tage Heft, som i Forvejen har skildret saa mange nulevende danske Foregangsmænd, og bedt ham skrive en Række Biografier af de mest karakteristiske Førerskikkelser inden for de sidste Aartiers Udvikling.

Hvert Afsnit fortæller om Mænd, hvoraf mange begyndte deres Livsbane med de bare Hænder, men som kæmpede sig gennem alle Vanskeligheder og skabte Arbejde og Rigdomme ikke blot for sig selv, men for hele Samfundet.

Fælles for dem alle er, at Forretning for dem var mere end Jagten efter Profit alene. De vilde tjene ogsaa andre end sig selv. Og fælles for dem alle — og Nøglen til deres Succes — er først og fremmest Fremsyn. De øjnede Muligheder, hvor andre intet saa. Saadanne uopdagede Muligheder er stadig til Stede . . .

Det er derfor Forlagets Haab, at Bogen ikke blot vil underholde, men at den samtidig ved sine Eksempler paa, hvad dansk Aand og Foretagsomhed har evnet, kan virke som en Inspirationskilde.

Enhver Vanskelighed vil kunne overvindes!

C. F. TIETGEN

L ANGT ud paa Natten sad yngste Lærling i Christian Jürgensens Manufakturhandel oppe i sit hundekolde Værelse med Hænderne stukket ind i Frakkeærmerne og læste i en engelsk Bønnebog — ikke blot fordi han var religiøst indstillet, men ogsaa fordi han vilde lære det fremmede Sprog grundigt, og saa fordi han ikke kunde gaa i Seng, før Chefen kom hjem fra Klubben.

Fra den anden Side af Gaden lød Larmen fra Odense adelige Klub, — hvor hans Far, Snedkermesteren, var blevet Vært, da det kneb med Indkomsterne, og hvor hans Mor havde slidt sig ihjel.

Da den fromme og gode Kone lukkede sine Øjne, havde hendes sidste Ord været: »Jeg vilde saa gerne have levet med Eder en Stund endnu; men Guds Vilje ske.« Han glemte hende aldrig.

Selv havde han som Skoledreng ofte virket i Klubben som Markør i Billardstuen, — en Stilling, som H. C. Andersen havde indtaget før ham. I den adelige Klub gik det ofte lystigt til, man spillede og drak, og den fornemste af alle Gæsterne, selve Prins Frederik, førte an i en Grad, som undertiden endda vakte Odenseanernes Forargelse. Borgerskab og Adel blandedes i Klubben. Nummer ét baade ved Spise- og Spillebordet var Byens største Manufakturhandler, den digre Christian Jürgensen, ogsaa kaldet »den tapre«, fordi han havde lagt saa voldsomt et Mod for Dagen under sine mange Skærmydsler med Tolderne. Men der kom ogsaa stilige Folk, hvis fornemme Optræden havde vakt den lille Billardmarkørs dybeste Beundring — og Efterlignelseslyst. De fine For-

nemmelser, han havde erhvervet sig i Klubben, havde ført ham til at søge sin Fremtid i Manufakturbranchen.

Nu og da nikkede Hovedet, og Øjnene truede med at falde til. Det var intet Under: Hans Dag begyndte Kl. 6. Det var hans første Opgave i den fornemme Branche at feje Gulvet i Butikken, støve af, gøre Lamper i Stand, dekorere Vinduet og om Vinteren at optø dets Islag, for at Folk overhovedet kunde faa Fornøjelse af hans Frembringelser. Hverken Butikken eller hans lille Værelse blev nogensinde opvarmet, han havde Frost baade i Fingre og Tæer det meste af Vinteren, og i Ørerne havde Kulden knebet ham, saa det var synligt Resten af Livet. Dagen lang maatte han springe i Byen eller staa bag Disken. Fri havde han kun, mens han spiste, og efter Lukketid Kl. 8 eller 10. Og saa maatte han endda næsten hver Aften sidde oppe og vente . . . indtil endelig Trappens Knagen og en tung Stønnen forkyndte, at Chefen var vendt hjem fra Klubben. Det var nemlig desuden den unge Manufaktur­lær­lings Pligt at hjælpe den fede Mand af Klæderne og i Seng. Saadan var en Lær­lings Kaar for 100 Aar siden.

Danmark var i Dvale. Der var kun én Bank i hele Landet: Nationalbanken, der var kun én lille Jernbanelinje: København—Roskilde. Tempoet var Diligencefart, og saa mærkeligt det end lyder: Danmarks økonomiske Centrum laa faktisk i Hamborg i Tyskland. Hele den danske Handelsstand var afhængig af de store Firmaer i Hamborg. Dér endte den geografiske og økonomiske Horisont . . . Det blev den unge Manufaktur­lær­ling fra Odense, *Carl Frederik Tietgen*, der udvidede Horisonten, først til at omfatte England, senere hele Verden.

Naar han læste Sprog ud over Lektierne i Skolen og i sin spar­somme Fritid som Lær­ling, saa var det, fordi han øjnede nye Lande og nye Muligheder bag Bøgerne. Han begyndte tidligt at søge Plads i England og fik endelig Løfte om en lønnet Stilling og endda

Rejsepenge hos Firmaet »Hald & Rahr« i Manchester. I 1849, da han var 19 Aar gammel, tog C. F. Tietgen Afsked med sit Fædreland, fuld af Forventning, men dog ogsaa noget beklemt ved Tanken om Fremtiden. For sidste Gang gik han gennem det lille Pugestræde, hvor han var født i 1829 i den store St. Knuds Kirkes Skygge, og hvor Klokkeklengen og Moderens milde Røst havde sunget ham den dybe Religiositet ind i Sjælen. Forbi Købmand Crones Gaard, hvor han i Dilettantkomedierne som Dreng havde brilleret i Rollen som Karl XII's Aand i Tordenskjold. Og saa drog han ud til sin Onkel paa Godset Tiselholdt for at sige et sidste Farvel til sin lille Kusine Laura. De gemte sig i Haven; for ingen maatte vide, hvad han aftalte med den fjortenaarige Pige. Men da han gav hende et Kys, blev det set af en Gartnerdreng, som selvfølgelig umuligt kunde holde paa saa stor en Hemmelighed. Rygtet naaede Godsejeren, og Gartnerdrengen fik en knaldende Lussing som Tak. Da sad Tietgen allerede i Postvognen paa Vej gennem Sønderjylland . . . Men den Aftale, han havde truffet med den lille Pige, blev bindende for hele Livet. Og han glemte ikke at godtgøre Gartnerdrengen den Tort, han havde lidt. Han kom selv mange Aar efter til Tietgen i København og mindede ham om Kysset i Haven og om Lussingen, og saa gav Tietgen ham et Husmandslod under Strødam til Tak.

Med aabne Øjne iagttog den unge Mand det store Hamborg, hvis Betydning han kendte saa godt fra Forretningspapirerne hjemme hos Jürgensen. Han tog ind paa et stort Hotel og satte sig til Rette ved Table d'hôte, spiste seks Retter Mad og drak en halv Flaske Vin til — med en Mine, som ganske udslettede Indtrykket af, at han var fra Odense. Og han tænkte, at det var godt at leve saadan, og at han agtede at gøre det. Men der var langt igen, før der blev Raad til det; og han kunde ogsaa leve, som han skrev i et Brev hjem til Faderen: »Da jeg efter at være staaet op forlangte Caffé, blev der

dækket et Bord med Brød og Smør etc. Der var nok til to, men da jeg tænkte, det kostede lige meget, spiste jeg det altsammen for at spare Frokosten. Du kan se, jeg forstaar at knibe.«

Han oplevede London og kom endelig til sit Bestemmelsessted: Byen Manchester, der drog de driftigste unge Handelsmænd til sig fra alle Verdens Kanter. Da han gjorde sin Entre i det store Manufakturfirma, mødte han en tysk Handelsrejsende, som han kendte lidt fra Odense. »Hvor meget skal De have i Gage?« spurgte Tyskeren. »Det afhænger vel af, hvad jeg er værd,« svarede Tietgen, »det skal først bestemmes senere.« »Hm,« svarede Tyskeren, »ein blöder Hund wird nimmer fett.« Men Tietgens Tillid til egne Evner blev ikke skuffet; han blev snart et af Firmaets mest betroede Mænd. Det Kontor, hvori han blev anbragt, havde tilhørt Robert Peels Far og laa lige overfor Familien Gladstones ikke mindre berømte Kontorer; iøvrigt var det »det værste Hundehul, hvori man kunde opholde sig,« syntes han. Men det havde den betydelige Fordel, at det desuden laa ved Siden af Heywoods Bank. Og Tietgen, der aldrig nøjedes med at gøre, hvad der blev forlangt af ham, men altid en hel Del mere, benyttede Lejligheden til at sætte sig ind i engelske Bankforhold. Han var snart saa grundigt inde i dem, at han begyndte at sende Artikler hjem til Bladet »Fædrelandet« f. Eks. om Checksystemet, der var aldeles ukendt i Danmark. Iøvrigt holdt han sig en Læresætning efterrettelig, som Bogholderen hos Christian Jürgensen havde indprentet ham: »Man skal kun omgaas Mennesker, som man kan have Nytte af«. Han lærte blandt andre Bankdirektør Heywoods Søn at kende og havde selvfølgelig stor Gavn deraf. Han fik Tid til alt, undtagen til at more sig, og heldigvis frembød Manchester da ogsaa større Muligheder for Arbejde end for Morskab. Men Jenny Lind maatte han hen at høre, da hun kom til Byen. Han havde mere Sans for Forretning end for Kunst, men overfor denne Naturgave bøjede han sig i Beundring. »Man

maa bøje sig for det storladne, naar det paa samme Tid er genialt, yndefuldt, skælmskt og alvorligt«.

I Løbet af et Aar havde han været rundt i alle det store Firmas Afdelinger, og nu gjorde man ham til Rejsende for Danmark, Norge og Sverige. Det var en ny og lærerig Skole: i Menneskekundskab. Efterhaanden blev Opholdene i Danmark imidlertid stadig længere, og Firmaet lod ham tage fast Bopæl i København. Han løste Gros-sererborgerskab og startede samtidig en Kommissionsforretning i Korn. Men Rejsernes Tid var ikke forbi. Nu maatte han rejse baade i Irland og Wales for at skaffe sig Kunder til de danske Produkter.

Dage og Nætter tilbragte han i Toget, ikke altid i lige godt Humør, for Ordrene var, syntes han »few and far between like angels' visits«. Men han havde Hovedet fuldt af nye Planer og Overvejelser. Mange fremragende Englændere havde tilbudt ham Kompagniskab, hvis han vilde slaa sig ned et eller andet Sted ude i det fremmede, Alexandria havde f. Eks. været under Overvejelse. Han var klar over, at Verden stod ham aaben, at »der laa Guld i Barrer, som ej var myntet ud«. Men Penge alene var ham ikke nok. Som han skrev engang mange Aar senere: »Hvis Penge havde haft en særlig Tiltrækning for mig, havde jeg kunnet samle en stor Formue, da der jo var nogle Aar, hvor jeg kun behøvede at have sat mit Navn paa et Stykke Papir for at tjene Millioner«. Nej, han vilde have en *Position*, og helst være stor i sit eget lille Land, og han vilde blive det ved at stille sig Opgaver, som ikke blot gavnede ham selv, men ogsaa det Samfund, han tilhørte.

I England kom han engang til at køre i Jernbanekupe sammen med en Østerskonge, der havde forpagtet alle Irlands Østersbanker. Manden vilde snakke, men Tietgen vilde sove. Tilsidst bed han ham af og bad om Ro, hvortil Østerskongen sagde: »De er en ung Mand, og De kunde gerne være noget mere imødekommende; desuden har jeg en Datter, som faar en Million i Medgift«. Tietgen svarede køligt

beklagende med det tilknappe engelske Væsen, han havde tillagt sig. Men den ubetydelige Hændelse har sikkert medvirket til, at han fremskyndede sit Giftermaal med den lille Laura fra Tiselholdt. De blev viet i 1855, da Tietgen var 26 Aar gammel. De holdt ud Livet langt, og der er ingen Tvivl om, at hendes Forstaaelse, hendes Evne til Resignation, hendes Humør og Tapperhed i onde Tider var medvirkende til, at Tietgen naaede saa vidt, som han gjorde. I et af sine sidste Leveaar hævdede han ved en Fest sit Glas for Hustruen med Ordene: »The more I know her, the more I love her«.

En Aften i et københavnsk Selskab kom en kendt Vekselmægler hen til Grosserer Tietgen og fortalte ham, at en Kres af Byens store Forretningsmænd havde ment Tiden moden til at bryde Nationalbankens hæmmende Encherredømme og oprette en privat Bank. Alt var rede, men man stod overfor den sidste store Vanskelighed: at finde en Direktør. »Det er meget interessant«, svarede Tietgen, »jeg har sat mig grundigt ind i Bankvæsenetovre i England, bare jeg havde været dobbelt saa gammel, saa kunde jeg have ønsket mig den Stilling«. Et Par Dage senere bad Etatsraad Broberg den unge Grosserer Tietgen om at komme til sig. Etatsraaden underkastede ham uventet et grundigt Krydsforhør om hans Meninger m. H. t. Ledelsen af en Bank. Senere holdtes et Møde med en Række andre Herrer, hvor Eksaminationen gentoges — og saa tilbød de ham Stillingen som Direktør af den nye Bank. Oprindeligt var det Meningen, at han skulde være Enedirektør, men senere foreslog man, at der skulde være to Direktører, og Etatsraad Fugl blev ansat som Tietgens Meddirektør. Privatbanken aabnedes i 1857. De to Direktører arbejdede udmærket sammen, dog paa den Maade, at det blev Tietgen, der trak Størstedelen af Læsset. Han var 28 Aar — mange rystede paa Hovedet; men den unge Bank med den unge Direktør gik fremad med Stormskridt — indtil pludseligt alt Forretningstilvækkedes. Den store Verdenskrise var naaet til København. For-

bindelsen med England var blevet udvidet, men Hamborg havde stadig sin store Betydning som Kreditgiver til den danske Handelsstand, og det virkede aldeles lammende, da det store Hamborgfirma Henrik Pontoppidan standsede sine Betalinger. Det blev Tietgens første Opgave af samfundsmæssig Rækkevidde at redde Pontoppidan. Han blev sendt til Hamborg for at undersøge Forholdene, og af hans Skøn skulde det afhænge, om Pontoppidan skulde genrejses med Støtte af offentlige danske Midler. Akcepterne androg 3 Millioner Mark, mens Firmaets Formue laa under $\frac{1}{2}$ Million. Det var et mægtigt Ansvar at tage paa sig, at sige god for Mulighederne for Pontoppidans Genrejsning. Men Tietgen tog det paa sig. Han frelste Pontoppidan og dermed mange danske Handelshuse fra Ruin. Paa samme dristige Maade traadte han til og mildnede Krisens Forløb ved at skaffe likvide Midler til en i Hast oprettet Laanekasse i Danmark. Staten, der havde store Midler i Øresundsfonden i Form af Veksler, men ikke i Kontanter, vilde støtte Laanekassen. Men det var netop Kontanter, man havde Brug for, og saa gik Laanekassen fra Nationalbanken til Privatbanken for at forhandle med den unge Tietgen. Spørgsmaalet var: Kan De skaffe 300.000 Pund Sterling?

Den unge Bankdirektør stod ved Skrivebordet, en spinkel, lidt skraaskuldret Mand i sort Diplomat, men med et Ansigt, som allerede syntes mejslet i Sten. Han har selv skildret Scenen i sine Erindringer: »Aldrig glemmer jeg de Miner, hvormed de Herrer saa paa mig, da jeg svarede: »I Morgen en Million Daler, i Overmorgen en halv Million Daler, Resten efter Helligdagene«. Han fortrak ikke en Mine, skønt han selvfølgelig vidste, at Privatbanken ikke havde $1\frac{1}{2}$ Million Daler i sin Kasse. »Men«, tænkte han, »skulde Bankerne altid ligge inde med alle de Penge, der paa Anfordring kan forlanges af dem, blev det en saare ringe Fordel at have den Art Penge indestaaende til Forrentning. Og desuden kan jeg sige mig selv, at de gamle forsigtige Folk, der sidder i Laane-

kassens Bestyrelse, vil have deres Hyre med at ekspedere Laan for 1 Million Daler paa en Dag«. Han tog det store Ansvar paa sig i Tillid til, at han regnede rigtigt, og han regnede rigtigt: Laanekassen kom aldrig af med mere end Halvdelen af den store Sum. Alene Tanken om, at den stod til Raadighed, og det havde Tietgen jo sagt, var tilstrækkelig til at berolige Sindene. Ved at opbyde hele sit eget Fond af Selvtillid havde Tietgen spredt Tillid ud over hele Landet, og den gød sig som Olie paa Krisens oprørte Hav. »Ingen bebrejder mig mere min Ungdom,« fastslog Tietgen.

Da Danmark atter rystedes i sin Grundvold — under Krigen i 1864, var det Tietgen, der blev sendt ud for at ordne Statslaan, og han opnaaede dem paa Vilkaar, som ikke kunde have været billigere i Fredstid. Saa kom Sorgens og Lammelsens Aar. Da traadte Tietgen til som den førende i Genrejsningsarbejdet. Han tænkte: »Een Mands Pung magter intet, mange maa staa sammen for at skaffe Midler til store Opgavers Løsning.« Ud fra denne Tanke tog han og hans Bank Initiativet til Dannelsen af stadig større og stærkere Sammenslutninger. I 1868 dannedes det »Dansk-Norsk-Engelske Telegraf-Selskab« med C. F. Tietgen som Formand for Bestyrelsen. Det skabte en direkte undersøisk Telegraflinje mellem Danmark og England og medførte en betydelig Nedsættelse af Taksterne mellem det store Udland og hele Skandinavien. Senere fik han dannet »Det Dansk-Russiske Telegraf-selskab«, der satte Norden i direkte Forbindelse med Rusland. Derpaa sammensluttede han de to Selskaber, saa den danske Forbindelse strakte lige fra England til Rusland, og endelig strakte han med Dannelsen af »Det Store Nordiske Telegraf-Selskab« Danmarks elektriske Fangarme ud over hele Verden. Da man stod foran det sidste Skridt, hævdede der sig mange advarende danske Røster: »Herregud, nu gaar det jo lige saa godt, hvorfor saa tage den Risiko.« Men for Tietgen var det en stolt Drøm: Danmark, der var blevet overvundet og lemlæstet i 1864, skulde nu vise en

Livskraft, som udstraalede elektrisk helt til Klodens fjerneste Egne. Med sit vante sikre Blik fandt han den rette Medarbejder: den unge Premierløjtnant Edouard Suenson. Han bevægede Regeringen til at stille Fregatten »Tordenskjold« til Disposition som Kabeldamper. I 1870 sejlede Suenson afsted til Østen, og allerede i 1872 begyndte den offentlige Trafik fra Europa gennem Rusland til Kina og Japan. Det var en Triumf, sikkert det største Øjeblik i Tietgens Liv. Da »Tordenskjold« atter kom hjem, blev der festet vældigt for Besætningen. Ved Bordet præsiderede den skarpskaarne Finansmand, men han var den første til at ildne til Fest. Ud paa Aftenen opfordrede man en Underbefalingsmand til at danse Reel paa Bordet; men det var under hans Værdighed. Da skete det uhørte, at »Manden af Sten«, C. F. Tietgen selv, sprang op mellem Glassene og gjorde det.

Forholdsvis faa saa det, og de, der ikke selv havde set det, vilde næppe tro det. Men den store, tilknappe Tietgen, Manden med Stenmasken under den høje, sorte Silkehat, hævdedes af Folket op paa en Sokkel, hvorom Begejstringens Bølger brød.

Men Menneskehavet er ikke til at tøjle; det oversteg selv Tietgens Kræfter. Der opstod en Telegrafus: »Konferensraaden og Bryggerkarlen, Spækhøkeren og Kammerraaden, Herrer og Damer, Enker og gamle Jomfruer — alle vovede de sig ud paa Børsens Glati og paa Spekulationens vildsomme Hav.« Det strømmede ind med Sejrsmeldinger fra de store danske Telegrafelskaber, og alle styrtede til for at købe Telegrafaktier. Men mens Folket jublede over de stigende Kurser, sad Tietgen inde i sit Kontor, uforanderlig i det Ydre, men dybt bekymret i sit Indre. Han havde disponeret forkert. Han havde lagt et Budget ud fra sine omfattende europæiske Erfaringer, men her gjaldt det Østen, og alle Anlæggene viste vældige Overskridelser. Han var i Pengetrang. Dertil kom stadige Meldinger derudefra om Uheld med Kablerne og Vanskelighederne med de Indfødte. Lykkens Stjerne var i Dalen. Men Stemningen maatte holdes oppe. Ved snilde

Finansoperationer lykkedes det ham at skaffe yderligere Kapital. Han forhandlede videre med en engelsk Kabelkonge om Sammenlutningen af de danske Selskaber og af Selskaber, der ejede Kabler mellem England og Indien — et Globeforetagende. Saaledes holdt han Kursen over Pari. Men den svingede uheldsvarslende. En Dag kom en stor københavnsk Købmand ind i Privatbankens Direktionskontor, sank sammen i Stolen og stønnede: »Jeg kan ikke mere.« »Hvad er Aarsagen?« spurgte Tietgen, og saa fik han Forklaringen: *Telegrafaktier!* Denne Mand var hans eget Offer: i blind Tillid til Tietgen havde han spekuleret saa sindssvagt i Telegrafaktier, at han nu var engageret med et Beløb paa 6 Millioner, og det mindste Fald i Kursen gjorde ham fattig. Furerne i Tietgens Ansigt blev dybere. Men Manden saa det ikke. Han saa kun den urokkelige Fører med det faste Ansigt, Tietgen, der i et Nu havde besluttet, at denne Bankkunde ikke skulde falde, men at Banken skulde indløse hans Aktier. Aktierne steg — og Aktierne faldt, og en lignende Skælven maa være gaaet gennem Nervesystemet hos Manden med det urokkelige Ydre. Telegrafafen meldte om nye Vanskeligheder med Myndighederne i Kina.

⌈ Livet er baade Bekymring og Glæde, det afhænger blot af det Stade, hvorfra man betragter det . . . En Dag strømmede det halve København ombord i 14 Skibe tilhørende »Det forenede Dampskibs Selskab«, som den store Tietgen havde dannet ved en Sammenlutning af mange mindre Rederier. Der var Flag fra Ræling til Mastetoppe, og Musikken klang, da Festflaaden sejlede ud i Sundet for at modtage Kong Christian IX, der just vendte hjem fra Tusindaarsfesten paa Island. Københavnerne tiljubede den hjemvendende Majestæt. Kongen havde endnu Taarer i Øjnene af Bevægelse, da han steg i Land i København, og han henvendte sig straks til en Herre, der stod ved den røde Løber, lille og rank med Ansigtet mejslet i Sten. »Er der da intet, jeg kan gøre til Gengæld?« spurgte

Kongen. Manden, han henvendte sig til, tænkte midt i Festglæden kun paa Telegrafaktier. Det var det, der havde faaet ham til at sende sine 14 Skibe mod Kongen, og han svarede: »Deres Majestæt, jeg vilde gerne have General Raasløff til Kina.« »Det skal ske,« svarede Kongen og trykkede Tietgens Haand. General Raasløff rejste kort efter i diplomatisk Sendelse til Kina for at skaffe »Store Nordiske« en formel Anerkendelse af dets undersøiske Virksomhed. Den danske Regering havde ikke været villig til at føje Tietgen i dette Ønske; men han vidste altsaa Udveje. Megen Modstand fra Kinesernes Side standsedes brat. Telegrafaktierne steg.

Men i 1875 mødte »Store Nordiske« uovervindelig Modstand fra de Indfødtes Side paa Gennemførelsen af en Landlinje til Amoy. Samtidig virkede Efterdønningerne af den Verdenskrise, som var begyndt efter den fransk-tyske Krig, nu ogsaa i Danmark. Telegrafkurserne dalede uafbrudt Privatbanken gjorde alt, hvad der stod i dens Magt, for at modvirke Kursfaldet; men forgæves. Pessimismen bredte sig, og med tungt Hjerte maatte Tietgen foreslaa sit Bankraad at afskrive et Beløb paa en halv Million af Reservefonden. Stemningen vendte sig imod ham: man gav ham Skylden baade for Spekulationsfeberen og de Tab, den havde medført. Det skyldtes kun Etatsraad Brobergs Indsats, at Tietgen ikke blev spændt ud. Han holdt sin Stilling, men Tilliden til ham var svækket.

Paa en Generalforsamling i 1878 hævdede hans Modstandere, at Tietgen ved sine Dispositioner havde ført saavel Privatbanken som en Række andre Foretagender ud i et saadant økonomisk Uføre, at det var bedre at standse det hele for at begrænse Tabene. Da fylkede en Række gode Mænd med Broberg i Spidsen sig atter om Tietgen. Selv stod han urokkelig midt i Brændingen, — og Stormen blev redet af.

Men det skete ikke uden Tab. Tietgen blev tvunget til at gaa paa Akkord med sin dybeste Overbevisning og sin urokkelige Tro

paa Sagen. Medlemmerne af Bankraadet forlangte »at sove roligt«, — et Krav, som Tietgen aldrig havde stillet. Resultatet af dette Ønske blev, at Privatbanken afhændede sine mange Aktier til et fransk Konsortium. Snart efter gik de op. Bankraadet kunde sove roligt, men det kneb undertiden for Tietgen — ved Tanken om, at en aarlig Nettoindtægt paa mange Millioner af det senere saa blomstrende Selskab gik til Udlandet i Form af Aktieudbytte. Dog var det ham en Trøst, at »Store Nordiske« gav Brødet til talrige danske, spredt over hele Kloden. Da Selskabets 25 Aars Jubilæum blev fejret, sagde Tietgen i sin Festtale: »Vi holder i Dag Fester paa 18 forskellige Steder af Jordkloden.«

Hans Kongstanke var Sammenslutning. Fra Banken, hvorfra saa mange af det praktiske Livs Forhold blev klarlagt i tørre Tal, havde han ogsaa faaet Indblik i Skibsfartens Kaar og havde set, at de splittede Anstrengelser i høj Grad splittede Mulighederne for Udbytte. Denne Indsigt motiverede hans Forslag til en Forening af Kræfterne paa Skibsfartens Omraade. Konkurrencekampen skulde holde op mellem de førende Rederier; de burde arbejde paa samme Front. Resultatet var Dannelsen af »Det forenede Dampskibs-Selskab«. Det næste Skridt var Dannelsen af et Aktieselskab, som virkelig kunde løse de Opgaver, en udvidet Skibsfart stillede: »Burmeister & Wain« paa Refshaleøen. Et følgende var »Svitzers Bjergnings-Entreprise«. Tietgens Holdning som Aktieselskabstifter karakteriseres ved en Bemærkning i Forbindelse med Dannelsen af »Svitzer«: »For at ikke enhver udenforstaaende skulde faa Anledning til at kigge i Regnskaberne, blev Aktierne udstedte paa 10.000 Kr., og Regnskaberne i det hele taget kun reviderede af Bestyrelsens Medlemmer.« Han tog, omend i Begyndelsen med Uvilje, Førerskabet i Saneringen af Kvarteret omkring Per Madsens Gang, hvor Febersygdommene raserede. Resultatet blev bl. a., at Hovedstaden fik et tidssvarende Storhotel: »Angleterre«. Han vilde — 50 Aar for tidligt — modernisere Hoved-

stadstrafikken, ikke blot ved Anlægget af Linjer for Hestesporvogne, men endog for en Dampsporvogn. Den sidste voldte ham og Aktionærerne og alle Hestekøretøjerne paa Strandvejen de største Ulemper og gav kun Anledning til Tab og Skuffelse. Havde han kun haft denne ene Idé, vilde hans Ry være blevet herostratisk. Men han havde haft mange før og fik mange senere: En Sammenslutning og Modernisering af Sukkerindustrien i Danmark, af Brændevinsbrænderi: »De danske Spritfabrikker«, af Ølproduktionen — hvilket resulterede i »De forenede Bryggerier«.

En haardnakket Anekdote vil vide, at Tietgen, da man første Gang henledte hans Opmærksomhed paa Telefonen, skulde have sagt: »Legetøj — og bliver aldrig andet.« Historien er trods sin Livskraft fuld af indre Usandsynlighed. En Kendsgerning er det i hvert Fald, at Tietgen var *primus motor* ved Dannelsen af »Københavns Telefonselskab«, at hans Bank (der stadig har Central Nr. 1) altid stod parat med Penge, naar det gjaldt Udvidelser af Telefonnettet, og at han bevislig overfor de bekymrede i Landet har udtalt: »Det vil kun vare en Tid, før Telefonen sejrer her som i alle andre Lande.« Hans Særkende var jo netop Fantasi og Fremsyn.

Det var Tietgen, der virkeliggjorde den gamle Randerskøbmand Niels Brocks testamentariske Ønske af 1796 om Oprettelsen af en Handelsskole. Det stod ham klart, at en helt ny Tid var oprundet med Forhold — som han selv havde været med til at skabe — og som krævede nye Mennesker med en ny Uddannelse. Han skrev i Indledningen til Hages Haandbog, hvis Udgivelse han ogsaa selv havde foranlediget: »Hvad Niels Brock anede, er siden blevet til Virkelighed. Det er nu til Dags ikke særligt den store Formue, men fuldt saa meget det vide Blik og det omfattende Kendskab til en Række mangeartede Forhold, fremfor alt dog den hastige og sikre Forstaaelse og Vurdering af de Kendsgerninger, der nu gennem Telegrafanlægget er Allemands Ejendom, hvorpaa det kommer an. Under

den voksende Konkurrence er Kundskab blevet den herskende Livsmagt, og nu om Stunder vil det derfor blive den klogeste, ikke den rigeste Købmand, der gaar af med Sejren.«

Med Hænderne dybt i den sorte Frakkes Lommer, med den høje, sorte Hat trykket ned i Panden over Ansigtet med de skarpe Træk, de kolde, blaa Øjne og den smallæbede Mund indrammet af hvide, værdige Bakkenbarter, spinkel men spændstig, som ladet med elektrisk Energi gik C. F. Tietgen daglig gennem Byen fra sit Hjem i Kronprinsessegade til Børsen, hvor han færdedes med samme tilkukkede Mine mellem Børsherrerne (som han vidste oftere hadede end elskede ham) eller til sit Kontor i Banken, hvor han satte sig foran det sirlige Skrivebord. Traade fra hele det danske Samfund og fra danske Virksomheder langt udenfor Landets Grænser løb sammen ved dette Skrivebord. Han holdt dem alle i sin Haand, men behandlede ingen af dem med større Overlegenhed end det lille Stykke Sejlgarn, som han løste af en Postpakke. Ogsaa det blev sirligt rullet sammen og anbragt i en Skuffe — ganske som enhver telegrafisk Meddelelse om selv de mindste Ting indenfor et af Selskaberne blev vurderet og henlagt i hans Hukommelse paa rette Sted. Han var pinlig pertentlig, og hans Hukommelses Nøjagtighed grænsede til det sygelige. De fleste skælvede, naar de traadte ind til den store Mand. »Jeg har altid Tid,« sagde han; men man fik rigtignok i høj Grad den modsatte Opfattelse, hvis man søgte at drage Veksler paa denne Forsikring, eller hvis man i Tiltro til den gav sig i Lag med et indgaaende Forsvar overfor en — selv ganske uberettiget — Anke fra Direktørens Side. Han var Kristen, men just ikke from i den kristelige Forstand, hvorefter det kræves, at man skal være overbærende, endsige i Overensstemmelse med Ordet om, at man skal vende den anden Kind til, hvis man bliver slaet paa den ene. Han var trofast — ikke blot i sit Venskab, men ogsaa i sit Had. Han gav ikke Pardon, og han glemte aldrig, hvis nogen havde vist et fjendtligt

Sindelag imod ham. Han var mere frygtet end elsket. Alle bøjede sig for ham i Beundring; men han mindede, sagde man, om et Træ, hvis Rødder i Miles Omkres opsuger samtlige Jordens Safter. De Folk, der vilde starte Frihavnen — en Idé, der var en Tietgen værdig, men altsaa desværre ikke hans — fik blandt adskillige andre at føle, hvad det vilde sige at have den store Finansmand imod sig. Ogsaa H. N. Andersen viste Tietgen en kold Skulder, da han kom hjem fra Østen. Andre følte tilfulde, hvad det vilde sige at have ham med. I mange Aar var blot Tietgens Navn en Garanti for, at en Sag vilde lykkes. Det var forsaavidt ikke nogen tom Titel, Kongen havde givet ham: *Gehejmeetatsraad*, som han ofte hemmeligt raadslog med Tietgen, naar vigtige Afgørelser forestod. Forretningsfolk nærmede sig kun med Hjerterbanken Gehejmeetatsraaden med det tillukkede Væsen, og han gjorde intet for at mindske Respekten. Men kom der en jævn Mand famlende ved Kasketten, saa smeltede der hyppigst noget inde i den store Finansfyrste — vel fordi han mindedes sin egen Fortid. Saadan gik det i hvert Fald, da Gartnerdrengen fra Tiselholdt kom, og hver Gang den gamle Kusk fra Tiselholdt mødte. I sin kaade Barndom havde Tietgen en Dag malet et stort H. P. (Kuskens Forbogstaver) paa samme brave Mands brede Bagdel, mens han var beskæftiget ved en Bræddevogn. Tietgen blev ofte mindet om det senere. »Jeg behøver næppe sige,« fortalte Tietgen engang, »at det blev mig et Par dyre Benklæder, efterhaanden som jeg avancerede i Livet.«

Han vidste godt selv, at han ikke altid var, som han burde være efter de kristelige Grundsætninger, han hyldede. Da han selv blev hyldet ved sit 25 Aars Jubilæum som Direktør for Privatbanken, gjorde han Afbigt i Talen: »Det har jo ikke kunnet undgaas, at ved en Gerning saa omfattende som denne, og hvoraf jo ganske vist en Del af Ledelsen væsentlig har ligget i min Haand, har jeg nu og da i Kampens Hede under Trykket af Arbejdet og som oftest under

legemlig Svaghed, bevirket ved Overanstrengelse ved Gerningens Udførelse, kunnet komme til at udtale Ord, som kunne have krænket En og Anden. Hver den, hvem jeg maatte have krænket under min Virksomhed i disse 25 Aar, gør jeg herved min Undskyldning.«

Om Aftenen i Hjemmet — enten det var i Kronprinsessegade eller paa Strødam, hvor han boede om Sommeren i de senere Aar — var han hyppigst en anden. Ofte var der fremmede: præstelige Herrer med Peder Rørdam i Spidsen, en enkelt Gang selve den store Grundtvig, og saa var Tietgen selv den glade Grundtvigianer. Maden var god, og den anspændte Pengemand lukkede op for sit tilknappede Indre og skæmtede — i al Kristelighed, men dog hyppigt under en Form, som gav sig Udslag i Stiklerier, der næppe altid har bekommet de grundtvigianske Præsteherrer lige godt.

Sent gik han til Ro, ofte laa han endda længe og læste i Aarsregnskaber fra forskellige Virksomheder med samme Anspændthed, som forhindrede Husassistenterne i rettidigt at slukke Lyset for Rocamboles Hændelser. Tal var hans kæreste Lektüre, fordi han saa Begivenhederne og Menneskeskæbnerne bag Talrækkerne. Men ofte læste han ogsaa Værker om Ting, som laa fjernt fra hans daglige Virke. Det hændte f. Eks. regelmæssigt, naar der den følgende Aften var Diskussion i Handels- og Kontoristforeningen om et eller andet alment eller videnskabeligt Emne. Han vilde staa rustet og kunne træde frem med sin vanlige Sikkerhed ogsaa der.

Daglig paa Vejen fra Kronprinsessegade til Banken eller Børsen gik han forbi Pladsen ved Bredgade, hvor der laa en malerisk Ruin, omgivet af gamle Rønner. En Dag, da han fulgtes med en engelsk Forretningsforbindelse, Kaptajn Lumley, gjorde denne ham opmærksom paa Skønheden i en Bue i Ruinen; og fra den Dag vendte Tietgens Blik stadig tilbage til den. Han fandt, at det var en Skam for Byen, hvis Vækst og Udvikling han jo selv bidrog saa betydeligt til, at denne Ruin, dette opgivne Værk, skulde ligge i dens Midte.

Marmorkirken blev paabegyndt under Frederik V i 1745, men 20 Aar senere indstilledes Byggeriet under Struensee. I Tidens Løb var der solgt og røvet af Materialet, det var brugt til Bygning af nye Slotte, til Gravsten o. s. v. Grundtvig spaaede dog, at den mishandlede Ruin engang skulde vorde et Guds Hus. Grundtvigianeren C. F. Tietgen lod Spaadommen gaa i Opfyldelse. Han gjorde det, skønt Indsatsen var alt, hvad han ejede. Det store Træ var segnet. Men det havde spredt sine Frugter viden om. Af dem groede et nyt Danmark. En Tid saa det ud til, at Gennemførelsen af Planen skulde strande. *Punch* bragte et Billede af Tietgen paa Vej til Byggepladsen, hvorunder der stod: »Tietgen gaar sin Ruin i Møde.« Og det var sandt: Han var ved at løbe tør for Penge. Men ogsaa denne Plan skulde lykkes for ham. Efterhaanden blev Marmorkirkens Opførelse hele Folkets Sag. Der blev samlet ind indenfor alle de Virksomheder, hvor Tietgen var Topfiguren. Tilsidst sendtes gammelt Kobbertøj ind fra hele Landet, for at Kirken kunde blive dækket med Kobber — og ikke med Bly, som det oprindeligt havde været Meningen. I 20 Aar arbejdede Tietgen med Sagen, og saa den 19. August 1894 oprandt den store Dag: Kirken var rejst. Hele Kvarteret myldrede af Mennesker. I det store Marmortempel sad Kongen og Dronningen og Landets førende Mænd. Tietgen traadte frem foran Alteret (mange havde prøvet, men ingen kunnet forhindre ham deri) og holdt Indvielsestalen. Først bagefter fik Præsten, som han selv havde skaffet sig Ret til at indsætte, Ordet for den egentlige Prædiken. Bagefter kørte Kongen og Kronprinsen i Guldkaaret til Tietgens Hjem. Der overrakte Majestæten Marmorkirkens Bygherre Storkorset af Dannebrog. Der var lige akkurat Plads til den nye Dekoration ovenover alle de andre, som Tietgen havde erhvervet sig i Tidens Løb. Men han var glad og stolt. Det var Kulminationen af det Eventyr, som var startet i Christian Jürgensens Manufakturbutik i Odense.

En Sommerdag et Par Aar senere — i 1896 — gik Tietgen ud af

Privatbankens Dør for at holde Ferie. Men han kom aldrig tilbage. Han var slidt op. Resten af Livet tilbragte han i en Sygestol. Han syntes nok selv, at han havde fortjent en bedre Skæbne, men han søgte at trøste sig med, at det var Guds Vilje. Den 19. Oktober 1901 om Aftenen lige efter Solens Nedgang meldte Marmorkirkens Klokker, at Tietgen var død. Det gjorde et voldsomt Indtryk, ikke blot i Danmark, men viden om i fremmede Lande. Verdenspressen fastslog, at af et saadant Format fødes faa Mennesker, ikke blot i Danmark, men i hele Verden.

Langsomt, men sikkert . . .

EDOUARD SUENSON

HVEM er det unge Menneske? spurgte Etatsraad Tietgen, idet han pegede paa en ung og elegant Søofficer. Det var under en stor Reception, hvor han et Øjeblik stod og talte med Marineministeren. — Det er min Adjudant, Premierløjtnant Edouard Suenson, svarede Ministeren. — En Søn af Helten fra Helgoland? — Ja, og han er selv en ung Søhelt, forklarede Marineministeren; i 64 deltog han i Affæren ved Swinemünde ombord paa Linjeskibet »Skjold« . . .

Iøvrigt kunde Marineministeren oplyse om sin unge Adjudant, at han havde været i den franske Marines Tjeneste ligesom hans Far, Viceadmiralen, før ham. Familien havde haft Tilknytning til Frankrig lige fra 1750, da en af de norske Forfædre, Niels Anthoniussen Svendsen, var kommet til Algier som dansk Konsul og havde forfransket sit Navn til Nicolas Suenson. Under sin Tjeneste i den franske Marine havde den unge Edouard Suenson deltaget i et Togt til Kina og Japan. Han havde været med i en Fægtning paa Koreas Kyst og var blevet saaret af en Kugle i Laaret, — hvilket i de Dage var en baade smertefuld og livsfarlig Sag. I Stedet for Bedøvelse havde han faaet et Stykke Træ at bide i, mens to Matroser holdt hans Arme, og Lægerne rodede i Saaret efter Kuglen. Han havde oplevet og set lidt af hvert og alt i alt opført sig saa vel, at den franske Admiral, Monsieur Roze, havde omtalt ham i Rapporter til sin Regering og anmodet om, at hans Udtalelser maatte blive bragt videre til den danske Flaadekommando. Efter sin Hjemkomst

i 1868 var Edouard Suenson derfor blevet udnævnt til Premierløjtnant og ansat hos Marineministeren . . . Etatsraad Tietgen spidsede Øren. En Mand med Mod og Mandshjerte, som kendte noget til Forholdene i Østens fjerne Riger, det var netop, hvad han havde Brug for i de Dage. Den berømte Handelsfyrste lod den unge Premierløjtnant forestille for sig og undersøgte ham med sit strenge, vurderende Blik.

I den følgende Tid fik Marineministerens Adjudant flere Gange forelagt Opgaver, som gik ud paa en skriftlig Redegørelse for, hvorledes en nærmere opgivet større Opgave efter hans Mening burde løses. Det gjaldt Ting, som han fandt laa udenfor Marineministeriets Omraade, men han udarbejdede Besvarelsene med den Omhu og Pligtfølelse, som prægede hele hans Gerning. Endelig fik han da ogsaa Forklaringen paa Sagen: Det var Bankdirektør Tietgen, Formanden i det nystiftede »Store Nordiske Telegrafskab«, som med Marineministerens Billigelse havde underkastet den unge Søofficer en nøjere Prøvelse. Den havde kun bekræftet, at her var den Mand, som Tietgen søgte.

Det var i de Aar, da Telegraflinjerne overalt banede sig Vej gennem den civiliserede Verden og strakte sig gennem Havene fra Land til Land. I Rusland var man i Færd med at bygge en Landlinje tværs gennem Sibirien, som over Beringstrædet skulde forbinde Europa med Amerika. Men da denne Linje var naaet ud til Stretinsk, lykkedes det fra den anden Side Kloden at lægge et Kabel gennem Atlanterhavet fra Amerika til Europa. Det store sibiriske Foretagende syntes kvalt i Fødslen. Men da fik en russisk Admiral den Idé, at man kunde føre Landlinjen ned mod den udmærkede Naturhavn Vladivostok og dèr skabe en Forbindelse fra Europa til Østasiens tættest befolkede og rigeste Lande: Kina og Japan. Det nystiftede danske »Store Nordiske Telegrafskab« besørgede i Forvejen al Telegraftrafik mellem Rusland og Vesteuropa, og det var saa godt anskrevet,

at man fandt det rimeligt, om det ogsaa overtog at udlægge og drive Kablerne, der skulde forbinde Sibirien med Østasien. At det var en vanskelig Opgave, som Russerne næppe selv kunde løse, var man klar over i St. Petersborg. Men fra Kabeludlægningerne i Østersøen kendte den russiske Regering de ledende Mænd i »Store Nordiske«, og den ansaa dem for i Stand til at udrette det umulige. Tietgen saa straks de rige Udviklingsmuligheder, og nu havde han altsaa Manden, der kunde udnytte dem: Edouard Suenson. At den unge Løjtnant ikke var 30 Aar, bekymrede ikke Tietgen, — derimod nok adskillige andre . . .

Det var et voveligt Foretagende, og for ikke at kompromittere det allerede blomstrende Store Nordiske lod Tietgen danne et særligt Selskab: »Kina og Japan Extension Co.« til Gennemførelsen af Kabeludlægningen i Østen. Edouard Suenson blev ansat som Selskabets Befuldmægtigede og den øverste Leder af Færden til Østen. Han kastede sig straks over Forberedelserne. Der blev ikke blot bestilt Kabler og Materiel, men ogsaa Guldure, tyrkiske Tæpper og Vaaben. For Suenson vidste, hvordan man faar Folk i Tale. Der blev averteret efter Folk, og de strømmede til, skønt det ikke skortede paa Advarsler. Da Advarslerne ikke hjalp, slog Bladene ind paa velmente Vejledninger. Et raadede f. Eks. de unge Telegrafister til at forsyne sig med Strømper i Hundredvis, da Ekviperingsartikler næppe vilde være til at opdrive i Kina og Japan. Suenson talte indtrængende med de unge Aspiranter. Han opmuntrede ingen til at tage med, men han advarede mange. Og han gav de ansatte Raad, hvoraf nogle syntes meget mærkelige. Saaledes opfordrede han de ikke faa Studenter, som fik Ansættelse, til at medbringe deres Uniformer, hvis de var Medlemmer af Akademisk Skyttekorps. Han var en forudseende Mand . . . Endelig rejste Edouard Suenson selv i Forvejen, først til Hamborg sammen med Tietgen, hvor de havde en Sammenkomst med en af det kinesiske Toldvæsens højtstaaende Embedsmænd. Der-

paa fortsatte han Rejsen med en fransk Paket. Han var saa forudseende, at han opsøgte den nyaabnede Suezkanals Ledere for at forhøre sig, om de tungt ladede Kabeldampere, der skulde følge efter, nu ogsaa vilde kunne gaa igennem. De Forsikringer, han fik, viste sig senere lidet værdifulde; men det var jo ikke Suensons Skyld. Han blev syg undervejs, men fortsatte tappert. Og stadig foruroligedes han ved Tanken om ikke at komme tidligt nok med sine Kabler. Englænderne rørte nemlig ogsaa paa sig. De var i Færd med at danne en Sammenslutning, »The Eastern Telegraph Co.«, af mange forhaandenværende Linjer fra Falmouth i England over Gibraltar, Suez og Bombay, hvorfra Forbindelsen skulde fortsættes til Hongkong. Nu truede Englænderne med ogsaa at lægge et Kabel mellem Hongkong og Shanghai. Skete det, vilde Chancerne paa Forhaand være ødelagt for det danske Foretagende. Men Tietgen forhandlede energisk med Englænderne, og det lykkedes endelig at komme til en Overenskomst, hvorefter de forpligtede sig til ikke at lægge Kabler norden for Hongkong, mens Danskerne forpligtede sig til ikke at deltage i noget andet Anlæg Syd for Hongkong.

Noget beroliget ankom Suenson endelig til Hongkong og begyndte at forhandle med Kolonialregeringen der, og inden 14 Dages Forløb kunde han indberette sin første Sejr: Guvernementet havde tilladt ham at lande et Kabel ved Deep Water Bay paa Øens Sydside og endda at forbinde det med Stationen i Victoria. Suenson rejste videre. Han drog ogsaa til Japan, opsøgte formaaende Folk og afsatte diskret sine Gaver paa rette Sted. Japan havde allerede en lille Landlinje paa 30 km og var ivrig for at blive delagtiggjort i Vesteuropas Fremskridt. Det var ikke dèr, de store Vanskeligheder forestod; men i Kina, det vældige Himmelske Rige. Suenson talte baade med Europæerne og med fremstaaende Regeringsembedsmænd. Han røbede ingenlunde sin Hensigt, men han fik dog gjort klart for sig, at der ikke kunde være Tale om nogen officiel Tilladelse til at lande

Kabler i Kina. — Alligevel forberedte han Vejen gennem grundige Undersøgelser. Han arbejdede, som han vidste, det var nødvendigt under disse Himmelstrøg: langsomt, men sikkert. Og omsider havde han lagt sin Slagplan: Kablerne skulde føres fra Nagasaki til Vladivostok og forbindes i al Hemmelighed med en Linje mellem Shanghai og Hongkong.

Den 3. April 1870 sejlede Skruefregatten »Tordenskjold« ud af det endnu isfyldte Sund paa et af de betydningsfuldeste Togter, nogen dansk Fregat nogensinde har fuldført. Den gik til London for at indlade en Del af det ca. 2400 engelske Sømil lange Kabel, som var bestilt hos Hoopers Telegraph Works, mens de engelske Skibe »Great Northern« og »Cella« skulde transportere Resten. Med mange muntre danske Teknikere og Telegrafister og højt Humør ombord dampede »Tordenskjold« derpaa gennem Middelhavet. Men allerede i Suezkanalen begyndte Vanskelighederne. Trods Lesseps Forsikringer havde »Tordenskjold« det største Besvær med at komme gennem Kanalen. Det var det første danske og det dybest liggende Skib, som endnu havde passeret denne Rute. De tungeste Ting ombord blev omladet i Pramme, og endda skrabede Fregatten Bunden. Ialt kom Udrejsen til at strække sig over 3 Maaneder. Løjtnant Suenson sad i Hongkong og ventede. Han drog et Lettelsens Suk, da »Tordenskjold«s svære Skrog endelig gled ind paa Hongkongs Red den 16. September. En Maaned senere kom de to andre Kabelskibe. Men Fregatten begyndte straks at lodde Farvandene. I Oktober gik den til Deep Water Bay og landede sin Del af Kablet. Koloniens Guvernør og andre høje Autoriteter var til Stede. De gav alle en Haand i med, og under Hurraraab slæbtes Kabelenden op til det lille Kabelhus paa Strandbredden, hvor det skulde forbindes med en Landlinje. Den videre Udlægning er skildret af den senere Stationsbestyrer Chr. H. Kragh: »Vor unge Direktør var travlt beskæftiget med at underholde de mange Gæster, og under Salut og Musik udskibedes

det svære Kabel ved Hjælp af Tønder og Pramme, et overordentlig brydsomt Arbejde i Sammenligning med senere Metoder, men det var jo heller ikke et Kabelskib, men et Krigsskib med kun primitive Installationer, man havde at manøvrere med, og Resultatet blev derfor ikke efter Ønske. Det saa desuagtet prægtigt ud at se Kablet forsvinde i Søen under den langsomme Fart, men udover det første Indtryk havde vi ikke den forønskede Forbindelse med Skibet. Jeg havde Vagt i Kabelhuset for at passe den lunefulde Peters — saaledes kaldet — forventede Udslag paa Galvanoskopet; desværre lod han vente saa længe paa sig, at Haabet glippede; men som det hedder i en Romance, »det var der ingen, der vidste«. Hvorfor Gæsterne gik fornøjet ombord i Damperen, som førte dem tilbage til Honkong, og i hvilken Festlighederne fortsattes under Skaaltalernes gode Ønsker for Dagens i alle Tilfælde betydningsfulde Gerning.«

Løjtnant Suenson, der præsiderede ved den festlige »Tiffin« ombord i »Great Northern«, vidste jo nok Besked, men han fortrak ikke en Mine. Hans Nerver skulde da ogsaa stilles paa langt haardere Prøver. »Tordenskjold« fortsatte Udlægningen. Den gik frem med yderste Forsigtighed. Man vilde ikke have, at det skulde gaa, som det var gaaet et af Konkurrencefirmaet »Eastern Extensions« Kabelskibe i de indiske Farvande. Det havde haft for stor Fart paa i Forhold til Udlægningen. Trækket var blevet for stort, og Kabelenden paa Land havde vredet sig løs fra Kabelhuset, var gledet ud over Stranden og langsomt forsvundet til Søs, mens den vagthavende Telegrafist stod maalløs og betragtede Underet. Da han var en ægte Englænder, forlod han imidlertid ikke sin Post, men gik ind i Kabelhuset og skrev i Journalen: »Klokken 1 forsvandt Kablet og har ikke været set siden.« Hvorefter han tændte sin Pibe og sank hen i dyb Eftertanke. — Det er den Slags Historier, Store Nordiske-Folk fortæller hinanden. »Tordenskjold«s Ingeniører var mere forsigtige. De blev ved med at afholde Prøver paa Forbindelsen med Land, mens

det svære Kabel langsomt sænkedes ned i de dybe Vande. Men alligevel svigtede Forbindelsen hvert Øjeblik. Kablet blev halet op og undersøgt nøjere, og da viste det sig, at der var Fejl i det. Det medtagne Stykke blev udskaaret, Enderne splidset, og saa fortsatte man Udlægningen. Men i næste Nu opstod en ny Fejl. Suenson havde ventet, at »Tordenskjold« i Løbet af to Dage kunde være naaet 40 Sømil ud. Her skulde »Cella« splidse sin Del af Kablet til og fortsætte Udlægningen nordpaa mod Yangtzefflodens Munding, hvor endelig »Great Northern« skulde tage fat og fuldføre Udlægningen i Woosung, saa hele Operationen var tilendebragt i Løbet af en halv Snes Dage. Nu var der gaaet en Maaned. Nordostmonsunen begyndte at sætte ind i det kinesiske Hav, og snart viste det sig, at hele det Kabelstykke, »Tordenskjold« havde med sig, var saa fuldt af Fejl, at den nedlagte og landede Del maatte hales op igen, og det hele sendes tilbage til Europa. Suenson lod nu Kablerne i de to andre Skibe underkaste en nøjere Undersøgelse, og det viste sig, at ogsaa »Cella«s Kabel var behæftet med saa mange Fejl, at det var nødvendigt at gennemgaa det fra Ende til anden. Suenson var lammet. Han vidste, hvad det betød derhjemme, hvor man sad og ventede en Sejrsbulletin. Forsinkelsen vilde andrage ca. et Aar og betyde en anselig Merudgift. I flere Maaneder laa »Tordenskjold« og »Cella« i den afsides beliggende Deep Water Bay og tømte det 754 Sømile lange Kabel over i Fregatten, reparerede det og skød det tilbage igen. I Mellemtiden maatte Suenson sørge for, at Telegrafstaben, som var sat i Land, blev holdt i Aande, for at de unge eventyrlystne og foretagsomme Mennesker ikke skulde komme paa gale Veje af lutter Lediggang.

»Great Northern« gik i Gang med sin Del af Arbejdet, og saa skred man til Udlægningen mellem Woosung og Shanghai. Her gjaldt det om at gaa til Værks med den største Hemmelighedsfuldhed, for at hverken Befolkningen eller Fiskerne skulde faa Nys om Sagen og

forhindre Landingen af Kablet i det hellige kinesiske Rige. I sidste Øjeblik fik Ejeren af den Grund, hvor Kablet skulde landes, Betænkeligheder og tog sit Tilsagn tilbage. I den ellefte Time maatte Løjtnant Suenson saa se sig om efter en ny Mulighed. Han gik til Bestyreren af den nærliggende franske Marinstation og bad om Lov til ganske midlertidigt at lægge en Kabelende i Land der. Den Venlighed viste man gerne en tidligere Officer i den franske Flaade. Og saa, da Solen var gaaet ned den 8. December, listede to Bugserdampere med store Jernlægtre efter sig sagte frem langs Woosungflodens vestlige Bred mod Shanghai. Og i den maanelyse Nat sænkede Lægterne ubemærket den ene Længde Kabel efter den anden, indtil man naaede Bestemmelsesstedet ved Shanghai. Der haltes Enden paa Land og blev begravet i Jorden. Ingen anede, at det første Telegrafkabel nu var bragt ind i det Himmelske Rige. Men Løjtnant Suenson drog et Lettelsens Suk og fik sig for første Gang i lange Tider nogle Timers rolig Søvn. Dagen efter underrettede han i Fortrolighed de fremmede Konsuler om, hvad der var foregaaet. Og derpaa satte han Staben i Land i Gang med Bygningen af en Linje mellem Telegrafstationen, der i Mellemtiden var rejst i Shanghai, og Kabelhuset, hvor Kablet var landet. Ogsaa dette Arbejde var forberedt med Suensons vanlige Omtanke. Han havde forlængst indlogeret en af Telegrafisterne i en Bungalow tæt ved Stedet. Og Forbindelsen fra Stationen blev gravet ned i Mandens Køkkenhave, saa ingen, selv om der skulde blive protesteret mod Linjen i Land, vilde kunne opdage, at den stod i Forbindelse med Kablet i Vandet og derigennem med den øvrige Verden. Telegrafisten holdt Vagt i sin Køkkenhave, andre roede op og ned ad Floden i smaa Baade og bortjog de Junker og Sampaner, som vilde ankre op i faretruende Nærhed af Kablet. Og her kom det Akademiske Skyttekorps' Uniformer i høj Grad til Nytte. Stolende paa Uniformernes almindelige Magt havde Suenson ladet Telegrafisterne iføre sig de

grønne Trøjer, og Beregningen holdt Stik: de kinesiske Sømænd og Fiskere tog uden videre de selvbestaltede Søpatruljer for et nyindført Kystpoliti. Senere flyttedes Kablerne fra det franske Marineetablissement til den oprindeligt bestemte Landingsplads. Og det følgende Aar landede »Cella« et nyt Kystkabel i Deep Water Bay og begyndte Udlægningen. Da 476 Sømile var udlagt, friskede Monsunen imidlertid op, og Kablet sprang. Lykkeligvis fik man fat i den tabte Ende, da Stormen var stilnet af, og endelig oprandt den spændende Dag, da »Cella« og »Tordenskjold« mødtes og splidsede de to Kabelender sammen, der fuldstændiggjorde Forbindelsen mellem Shanghai og Hongkong. I høj Stemning dampede begge Skibene derpaa ind til Woosung — og fik her den Meddelelse, at det endnu ikke var lykkedes at udveksle Signaler gennem Kablet med Stationen i Hongkong! Ved elektriske Maalinger konstateredes det kort efter, at Kablet var sprængt et Par Hundrede Sømil fra Hongkong. Det var et Skibsanker, der havde foraarsaget Ulykken. Men ogsaa den Skade udbedredes. Og nu var de værste Trængsler forbi — i hvert Fald til Søs. Den 12. August 1871 blev der aabnet for offentlig Korrespondance mellem Japan og Kina. Den 1. Januar 1872 blev Trafikken aabnet gennem Sibirien. Nu kunde man telegrafere direkte fra Europa ud til Østens rige Lande — via Danmark.

Nu gjaldt det om at faa Linjerne trafikeret, saa de kostbare Anlæg kunde komme til at svare sig. I Japan var man indstillet paa at udnytte den vesteuropæiske Teknik hurtigst muligt og mest muligt. Men i Kina var det er ganske anden Sag. Der agtede man som nævnt længst muligt at lukke sig af for den vesterlandske Indflydelse. Skønt det efterhaanden var sivet ud, hvad de danske Telegrafister havde for, havde de kinesiske Myndigheder dog ikke reageret; men det var langtfra ensbetydende med en venligsindet Holdning overfor Telegrafien.

Mens Premierløjtnant Suenson ud fra sit Kendskab til For-

holdene i Østen var begyndt fra oven, hos selve Regeringen i Japan, gik han den modsatte Vej i Kina. Der forberedte han Telegrafens Indtog ved at faa den brede Befolkning i Tale, først og fremmest Handelsstanden. Han vidste, at Vicekongerne i det kinesiske Millionriges Provinser og Guvernørerne i de store Byer var næsten enevældige hver paa sit Omraade. De kunde bruge eller misbruge deres Magt overfor Folket, omtrent som de vilde, uden Frygt for Indblanding fra højere Myndigheder. Dertil var Afstandene for lange — og Kommunikationsmidlerne for langsomme. Men hvis Kejseren og hans Raad nu fik Midler — gennem Telegrafen — til daglig at følge med i Begivenhederne rundt om i Riget og give selv de fjernestboende Embedsmænd Ordre lynsnart, saa var det forbi med Provinsdespoternes Uafhængighed. Suenson lod paa rette Tid og Sted Bemærkninger falde om, at Telegrafen vilde være det stærkeste politiske Middel for Kejseren til at holde sit uhyre Rige samlet, og Folket vilde den bane Vejen til større Frihed, i hvert Fald mindre Vilkaarlighed fra de lokale Myndigheders Side. Men først og fremmest gjaldt det om at faa nogen til at bruge Telegrafen.

Suenson indbød de mest ansete kinesiske Købmænd i de to Byer Hongkong og Shanghai til at bese de paagældende Telegrafstationer. Alle de indbudte gav Møde, og man forklarede dem saa vidt gørligt Princippet i den nye Opfindelse og opfordrede dem til at forsøge en Korrespondance pr. Traad med deres Venner og Kolleger, der var til Stede paa den anden Station i den anden By. Det lyder saare simpelt, — naar man ser bort fra, at Telegrafen kun raader over to Tegn: Stregen og Prikken, der kombineres paa 50 forskellige Maader svarende til Bogstaverne, Tallene og Tegnene i de europæiske Sprog, mens det kinesiske Alfabet bestaar af 80.000 forskellige Skriftegn, hvis Antal tilmed stadig stiger med hvert nyt Ord eller Begreb, som trænger ind i Sproget. Men ogsaa dette havde den forudseende Suenson tænkt paa. Han havde forlængst ladet udarbejde en kinesisk-

dansk Ordbog af en af de faa danske Sinologer, Professor Schellerup, og havde forhandlet med mange sagkyndige om Mulighederne for at finde et kinesisk Telegramsprog . . . Af Forundersøgelserne fremgik det, at ca. 7000 af de mere end 80.000 Skriftegn var tilstrækkelige til at udtrykke de Begreber og Genstande, som hører til det daglige Sprog og Liv. Man koncentrerede sig derfor om dette Uddrag af Skriftsproget og ordnede de udvalgte 7000 Skriftegn i Lister, forsynede med fortløbende Numre fra 1 og opefter. Ved Hjælp af en saadan Ordliste skulde en Kineser altsaa kunne nedskrive sit Telegram med Tal. Disse kunde saa telegraferes og dechifreres efter en lignende Ordliste paa Modtagerstationen. Snart forbedredes dette System saaledes, at hver Station forsynedes med to Sæt Bogtrykkerapparater: et Afsender- og et Modtagerapparat. I det første var hvert af de kinesiske Skriftegn indgraveret paa den øverste Ende af et lille Stempel, paa hvis nederste Ende det tilsvarende europæiske Nummer var indgraveret omvendt, saa det ved Aftrykningen kom til at staa rigtigt. I Modtagerapparatet saas de europæiske Numre derimod foroven paa Stemplerne, mens de tilsvarende kinesiske Skriftegn var indgraveret omvendt forneden, saa de ved Aftrykningen kom til at staa rigtigt paa Papiret. Alle Stemplerne var ordnet i let overskuelige Kasser.

Da nu de kinesiske Handelsmænd var samlede paa de to Stationer, og man havde overvundet deres første Uvilje, fik man dem en efter en til at gaa til Afsenderkassen og vælge de Stempler, hvis Skriftegn svarede til den Hilsen og Adressat, han vilde henvende sig til. Stemplerne blev aftrykt paa en Telegramblanket, der saaledes kom til at fremvise det tilsvarende Antal Numre. Tallene blev telegraferet. Paa Modtagerstationen tog Telegrafisten de Stempler, der bar Telegrammets Numre, trykkede dem af paa en Blanket. Og dør stod Meddelelsen saa i kinesiske Skriftegn — uden at nogen af Telegrafisterne havde mindste Begreb om Indholdet af de Meddelelser,

de havde ekspederet. Fremgangsmaaden viser, hvilken Omtanke og Opfindsomhed en Mand som Suenson maatte lægge for Dagen ogsaa paa et Omraade, som laa langt udenfor hans vante Virkefelt. Med Tvivl og Mistro malet i deres Ansigter afsendte de indbudte Købmænd deres Meddelelser, og med samme Mistillid modtog de Svarene. De troede, at det hele var Taskenspilleri: at en eller anden, som kendte deres Sprog, var indviet i Sagen og sad og forfattede Svarene i et eller andet hemmeligt Rum paa Telegrafstationen. Kun en af Kineserne havde benyttet sig af Lejligheden til at sende en Forretningsmeddelelse fra Shanghai til en Ven i Hongkong om straks at afslutte Købet af et Parti Varer. Alle Herrerne forlod omsider de to Stationer, høfligt takkende for den interessante Dag, men dog næppe i Stand til at skjule deres Vantro under de høflige Masker. Kort efter indfandt den mest praktiske af dem sig imidlertid igen paa Stationen og fortalte glædestraalende, at hans Korrespondent havde handlet efter den telegrafiske Ordre, og at han derved havde gjort en fortræffelig Forretning. De andre Handelsmænd indfandt sig ogsaa efterhaanden og meddelte, at de nu gennem Brevveksling med deres Venner havde faaet bekræftet, at der virkelig ikke var Svindel med i Spillet. Alle disse Købmænd blev gode Kunder hos Selskabet og udbredte det telegrafiske Vidunders Ry. Men endnu var der langt igen, før Tilliden var almindelig udbredt. Det hændte, at Firmaer i Hongkong, der modtog Ordre fra deres Forbindelser i Shanghai, i samme Time, som Meddelelsen var sendt, blev bange for, at der skulde være Bedrageri med i Spillet. De valgte da at skrive for at høre nærmere om, hvordan det forholdt sig. Ofte var det rette Tidspunkt dermed forpasset, og Følgen af Telegramordren blev derfor Tab i Stedet for Gevinst. Da det store Lotteri blev trukket i Peking, blev de heldige Numre straks udsendt pr. Post til Shanghai, derfra blev de telegraferet til Hongkong, og paa denne Maade naaede de den nærliggende store Handelsstad Kanton 4 - 5 Dage tidligere end

ellers. Mange af Vinderne, der boede i denne By, kunde ikke forklare sig denne hurtige Befordring og mente, at Tallene var falske. Men andre, som havde større Tillid til Telegrafens, benyttede sig deraf. De købte de vindende Numre. Og da Posten nogle Dage senere bekræftede Rigtigheden af Telegrammerne, kunde de stikke en anelig Gevinst i Lommen, mens de virkelige Vindere fik en bitter Smag i Munden.

Ved stadige Forhandlinger og Forklaringer og ved Uddelingen af billige Udgifter af Telegraf-Ordbøgerne med tilhørende Brugsanvisninger lykkedes det dog efterhaanden at faa den kinesiske Handelsstand overbevist om, at man kunde have Nytte af det nye Hjælpe-middel, og snart telegraferede de kinesiske omkap med de europæiske Handelsmænd i Østen.

Men for virkelig at faa de kostbare Søkabler og Forbindelsen til Europa udnyttet, maatte man have hele det store Kina til at telegrafere, ogsaa Handelsbyerne inde i Landet. Hertil krævedes imidlertid Landlinjer, og det syntes forbundet med uoverstigelige Vanskeligheder at faa dem gennemført, fordi Telegrafmaster i sig selv var et gudsbespotteligt Fænomen i den store Landbefolknings Øjne. *Fungshui*, Kinesernes Tordengud eller Personifikationen af Naturkræfterne, havde nemlig en afgjort Uvilje imod enhver Genstand, der tildrog sig Opmærksomheden ved at rage hovmodigt tilvejs. I 1870, samme Aar som Store Nordiske indledede sit fredelige Felttog i Østen, havde de Indfødte netop anrettet et frygteligt Blodbad paa Franskmændene i Tientsin, der havde fortørnet *Fungshui* ved at opføre en Katedral med et højt Spir paa en Bakke i Byen. Og de Indfødte mente, at denne udfordrende Bygning var Skyld i, at *Fungshui* havde udbredt Sygdomme baade blandt Mennesker og Kvæg i Nærheden . . . Men ved den Forsigtighed, Hensynsfuldhed og Forstaaelse, som Suenson lagde for Dagen i al sin Færd overfor

de fremmede, lykkedes det gradvis at faa Bugt ogsaa med denne Overtro.

Mellem Shanghai og Woosung fik Selskabet allerede i 1871 en Del af Kablet erstattet med en Landlinje, i hvis Bygning og Vedligeholdelse den omboende Befolkning blev interesseret saaledes, at den fik Lov til at staa uantastet. Ligesom Kineserne følger det Princip kun at honorere deres Læge, saalænge hans Forskrifter holder dem raske, saaledes betalte Selskabet »de Ældste« i de omliggende Kommuner et vist maanedligt Beløb for Tilsynet med Linjen, men afkortede Beløbet for hver Beskadigelse, der fandt Sted. Det var et System, der havde en Fremtid for sig. Endnu kneb det ofte til Søs. Kinesiske Junker fik undertiden et Kabel op med Ankeret og kappede det for hurtigt at komme los. Fiskere fik undertiden den mærkelige Sølange op med deres Garn, huggede den over — og saa, at det glimtede af »Guld« i dens Indre. Det blev paa visse Steder en udbredt Trafik at sælge Kabelindmad til Tekassesøm. Alle disse Afbrydelser vakte i høj Grad Misfornøjelse hos Publikum, bragte Fald i Aktierne og kostede en Masse Penge at reparere. Helt rolige Forhold fik man først, da den danske Regering paa Tietgens Foranledning udsendte en officiel Repræsentant, General Raasløff, med en Note til det kinesiske Udenrigsministerium, hvori man anmodede den kejserlige kinesiske Regering om at beskytte Kablerne. Ganske vist lod Regeringen stadig, som om den intet rigtig kendte til disse Kabler, men dens Svar paa Noten betød en officiel Anerkendelse af det danske Selskabs Virksomhed. Og saa kom Resten af sig selv, langsomt men sikkert ved Takt og List. Det endte med, at Præsterne i de Templer, hvor Fiskerne holdt Andagt, bad dem skærme og bevare de danske Kabler. Og Dyndet lagde sig i stadig tykkere beskyttende Lag over de undersøiske Kabler, hvori Meddelelserne gled afsted fra Europa til Østen — via Danmark.

Da det første Slag var vundet, vendte Edouard Suenson tilbage

til Danmark, stærkt medtaget af Klimaet og de næsten overmenneskelige Anstrengelser. Snart varetog han dog atter sin Gerning i Marinen som Premierløjtnant, men deltog samtidig i Ledelsen af det østasiatiske Telegrafsekskab. Og nu opfyldte han en Aftale, som hidtil havde været udsat paa ubestemt Tid: Han giftede sig med forhenværende Marineminister Otto Hans Lütkens Datter, den unge Frøken Magna Lütken. I 1874 blev det østasiatiske Telegrafsekskab sammensmeltet med Store Nordiske, og det vakte næppe nogens Forbavselse, at Tietgen ansatte Pioneren fra Østen, Edouard Suenson, som administrerende Direktør for hele det nye Verdensfirma. Suenson traadte ud af Flaaden — med Rang som Kaptajn — for helt at hellige sig den store Opgave.

Mange Genvordigheder stod endnu tilbage: Finansielle Vanskeligheder p. Gr. af Afbrydelser, Forhandlinger med konkurrerende Selskaber og fremmede Regeringer. Men Direktør Suenson løste alle Problemerne paa den eleganteste Maade. Klog og distingveret repræsenterede han sit Selskab paa de internationale Telegrafkongresser og i Forhandlingerne med vekslende Regeringer i mange forskellige Lande. Sprogkyndig og smidig forstod han at sige netop det til hver enkelt, som de helst vilde høre. Havde han sat sig et Maal, tabte han det aldrig af Syne. Han nærmede sig det aldrig overilet, ofte langsomt, men altid sikkert. Man sagde om ham, at han var den største Diplomat, Danmark endnu havde haft. Han mødte den enevældige tyske Postminister Stephen som Modstander, men skiltes fra ham som Ven. Han kunde omgaas alle og vinde alle — maaske lige med Undtagelse af Freilif Olsen, der i en Periode før Krigen saa haardt kritiserede Telegrafisternes Lønningsforhold, navnlig i Rusland. Suenson forholdt sig lige saa reserveret overfor disse Angreb som overfor alle andre Foreteelser. Han følte sig tryk, fordi han, allerede før de begyndte, havde iværksat en Undersøgelse af Levefoden de forskellige Steder i Verden netop med Henblik paa

en Revision af Lønningerne. For ham var *Store Nord* ikke blot en Forretning, men et nationalt Foretagende. Navnet havde Smæld som af et Flag i hans Mund. Og han interesserede sig personligt for Personalet, der skulde udbrede Danmarks Ry paa de fremmede Pladser. Men han tilhørte en gammel og streng Skole. Han glemte aldrig sin første Dag paa Kadetskolen i København, som hans Far den Gang ledede. Han havde glad givet Møde med et muntert: — Godmorgen Far! Hvortil han fik det barske Svar: — Saadan hilser man ikke paa sin Chef! Det markerede, fandt han, den rette Aand mellem Over- og Underordnet. Naar hans Personale anslog den urbane Tone, var han altid at faa i Tale. Men Fagforeningstonen eller Omvejen gennem Aviserne mente han næppe krævede Svar. — »I min Ungdom talte man om Pligter, før man krævede Rettigheder,« erklærede han med et hvast Glimt i Lorgnetglassene. Personlig var han uhyre nøjsom, og for ham selv gik Pligten altid forud for alt andet. I mange Aar traf han selv alle Afgørelser om Ansættelser og kendte og fulgte hver en af Personalet. Han lagde mere Vægt paa sit personlige Indtryk og paa Evnerne end paa Anbefalinger og Familieafstamning. Da en Ansøger engang gennem talrige Anbefalinger og Henvendelser dokumenterede at have Velyndere i mange høje Krese og tilbød at lade endnu flere Personligheder tale sin Sag, erklærede Suenson: — De er anbefalet nok, kommer der én eneste til, saa kan *De* ikke komme ind i Selskabet.

Allerede paa sin 25-Aarsdag raadede Store Nordiske over 16 Kabler i Europa og 11 i Østen og et Personale paa over 1500, hvoraf dog Halvdelen var Udlændinge — og med en saadan Udvikling kunde det selvfølgelig ikke i Længden lade sig gøre at følge hver enkelt. Men Overblikket mistede han ikke. I 34 Aar var Edouard Suenson administrerende Direktør, derpaa Formand og sluttelig Æresformand, til han døde i 1921 næsten 80 Aar gammel. Han havde oplevet de første Storme, Verdenskrig og Krise. Men det sidste Regn-

skab, han satte sin sirlige Signatur under i 1921, viste, at Store Nordiske var gaaet styrket gennem alle Trængsler. Aktiekapitalen var den samme som gennem alle de forløbne 50 Aar: kun 27 Millioner; men Indtægten havde i Kriseaaret været 40 Millioner, i Skatter og Afgifter til Danmark var betalt 5,5 Mill., i Lønninger 12 Mill., og Aktierne havde givet 24 Procent: 6½ Million. Før var Aktieudbyttet gaaet til Udlandet. Kortsynede Folk havde i de første Trængselsdage tvunget Tietgen til at sælge Privatbankens Aktier til franske Finansgrupper, og siden var hele Aktionærinteressen blevet koncentreret i Frankrig. Men under Krigen var mange af Aktierne vendt tilbage til Danmark. De lyste festligt paa den ellers saa graa Børshimmel i 1921. Og det var Suenson en stor Glæde.

Da han i sin Tid blev Direktør, rykkede han ind i en Lejlighed øverst i Selskabets Administrationsbygning paa Kgs. Nytorv. Men han tilbragte mere Tid i Kontorerne end i Hjemmet. Selv om Sommeren, naar Direktøren laa paa Landet paa Bellahøj, gik Arbejdet forud for alt. Ogsaa om Søndagen maatte Kontorbudet trave den lange Vej ud til det dengang landlige Brønshøj med sin tunge Taske. For var der indløbet Telegrammer eller Post, skulde der svares omgaaende. Direktør Suenson styrede langsomt frem mod sine store Maal, men han ønskede ikke, at der skulde smøles med Enkeltheder.

Endnu efter at han var fyldt 70, fastholdt han den strenge militære Sædvane at staa op Kl. 5 om Morgenen. Saa gik han Tur gennem Kongens Have til Langelinje. Ingen af de Mennesker, han mødte, anede, at den spinkle og spændstige Morgenmand med de smaa skarpe Træk var Chef for et Verdensforetagende, Kommandør, Kammerherre, Ridder af den franske Æreslegion og den kinesiske Dobbeltdrage, Storofficer af den japanske hellige Skats Orden med meget mere. Han var ganske ukendt af den store Offentlighed, som han i Virkeligheden ogsaa kun omfattede med en lidt skeptisk Foragt . . . Han var den første paa Kontoret om Morgenen og den sidste

om Aftenen. Først Kl. 9—10 trak han sig tilbage og lagde sig til Ro med en af Dickens' Romaner. Han interesserede sig ikke for Teater eller Selskabelighed, han levede og virkede virkelig kun for et: Store Nordiske.

Tjen andre, vil selv du tjenes.

G. A. HAGEMANN

DER var kun een Tilhører ved Professor: Wilkens' Forelæsninger paa Polyteknisk Lærestalt i 1864, alle de andre var draget i Krigen. Den eneste tilbageværende paa Holdet var en lille, svagelig ung Mand, som allerede i sin Barndom havde faaet en tung Byrde at bære: Gustav Adolph Hagemann. Hans glade Barndomsdage paa Herregaarden Rodsteens Eje ved Odder (hvor han var født i 1842) var pludselig blevet afbrudt af en alvorlig Sygdom, hvis Følger blev en Rygdeformitet og en Svækkelse af Helbredet, som plagede ham Resten af Livet. Men var hans legemlige Kræfter svagere, saa var hans aandelige Styrke større end de flestes, og han kom til at udrette lige saa meget her i Livet som et helt Hold normale Ingeniører.

Ogsaa Sodafabrikken »Øresund«s Kemiker var indkaldt, og da Virksomhedens Leder, den verdenskendte Julius Thomsen, henvendte sig paa Lærestalten for at søge en Stedfortræder, fik Hagemann Jobbet. Han klarede Studierne saa godt, at han fik Eksamen med Udmærkelse i 1865; og i Stillingen havde han samtidig udmærket sig, saa han blev udset til at rejse til Amerika som Kryolitselskabets Kontrollant. »Øresund« havde Eneret paa Kryolitbrydningen paa Grønland og solgte aarligt flere Skibsladninger af det mærkelige Mineral til Sodafabrikker i Amerika. Da Betalingen rettede sig efter Kryolittens Renhed, var det en betroet Post at skulle modtage og analysere den; men man havde Tillid til unge Hagemann. Han var kun 23 Aar, da han kom til Natrona i Pennsylvaniaen, hvor Amerikanerne just var i Færd med at anlægge en ny Fabrik.

Hagemann havde altid Øjnene med sig, og han havde sat sig nøje ind i den hjemlige Sodafabrik »Øresund«s Indretning. Hvad man her var i Færd med at lave, stred ganske mod Erfaringerne i Danmark. Hagemann tillod sig at gøre Lederne opmærksom derpaa; men de saa ham over Hovedet. I 1866 kom Fabrikken i Gang, og alt syntes at gaa tilfredsstillende. Hagemann var langt nede, hele hans Humør og Selvtillid var med et tilintetgjort. Men der gik kun nogle Maaneder, saa viste det sig, at han havde haft Ret. Den nye Fabrik var ved at køre i Staa paa Grund af uforudsete Vanskeligheder, og det endte med, at Fabriksbestyreren anmodede Hagemann om at foreslaa en fuldstændig Omlægning af Virksomheden. — I Amerika er man ikke bange for at begaa en Dumhed og betale, hvad det koster, naar bare Enderesultatet bliver godt, sagde den amerikanske Fabriksleder. Og man betalte Hagemann flot for Hjælpen.

Ved Natrona laa flere Saltværker, som stod i Forbindelse med det store Firma, Hagemann arbejdede for. Ogsaa her brugte Hagemann sine Øjne og sin fine Næse, naar han kom indenfor Dørene. En Dag stak han Fingeren i Spildevandet, lugtede til det og smagte paa det. Det havde en ejendommelig bitter Smag. Hagemann arbejdede daglig i sit Laboratorium med forskellige kemiske Undersøgelser af Kryolittens Følgemineraller, og nu underkastede han ogsaa Saltværkernes Spildevand en videnskabelig Analyse. Han opdagede da, at det indeholdt en betydelig Mængde Bromsalte; med andre Ord: her gik vigtige Værdier lige i Rendestenen. Hagemann gik til Fabriks-ejerne og bad om at faa Lov til at købe deres Spildevand. De stirrede noget forbavset paa den lille udenlandske Kemiker, men gav ham endelig Ret til at udnytte Spildevandet mod en ganske ringe aarlig Afgift. Hagemann byggede sig en lille Fabrik med Støtte af et Firma i Philadelphia, som forhandlede Brom til fotografisk Brug. Men al Begyndelse er svær, og der var ikke gaaet lang Tid, før

Hagemann til sin Sorg maatte meddele Philadelphiafirmaet, at den indskudte Kapital var gaaet tabt. Firmaet svarede da med amerikansk Storsind, at det vilde have undret sig mere, om alt var gaaet godt allerede i første Omgang. Man vilde give ham en ny Chance. Med fornyet Energi gik Hagemann i Gang med at forbedre og billigere Fremstillingsmaaden i sin lille Fabrik, og snart kunde han sælge billigere end nogen anden Bromfabrikant. Philadelphiafirmaet aftog hele Produktionen, og da Bromsaltenes beroligende Virkning paa Nerverne yderligere satte Efterspørgslen i Vejret, maatte Hagemann endda se sig om efter endnu større Produktionsmuligheder. Resultatet blev en ny Fabrik i Pomeroy. Med stor Dristighed vovede Hagemann som den første i Verden at sende Brom paa Flasker over Atlanterhavet. Det lykkedes, og det Hagemannske Brom beherskede snart hele Verdensmarkedet. Han havde hentet Guld op af Rende-stenen, og den Overbevisning fæstnede sig hos ham, at der overalt ligger uopdagede Muligheder, som blot venter paa tilstrækkelig vaagne Øjne for at blive set. — Pengene ligger paa Gaden for den, der kan se dem, sagde G. A. Hagemann altid senere.

For at vise sin Taknemlighed overfor det generøse Philadelphiafirma lod han sin Fabrik give det en særlig god Vægt paa Bromflaskerne. Men det frabad Amerikanerne sig paa det bestemteste. De rettede hans Regninger og erklærede, at de ikke ønskede Taknemlighed udtrykt i Overvægt. Ogsaa det var Hagemann en Lære, og han uddrog endnu en Læresætning af denne amerikanske Erfaring, som han siden hyppigt gentog for unge vordende Ingeniører: — Vej alt nøje, Ord som Handling, i hvilket Forhold De end kommer, da kan De selv fordre fuld og nøje Vægt og Maal.

G. A. Hagemann vendte hjem med en efter danske Forhold betydelig Formue. I 1869 blev Fabrikken »Øresund« stillet til Auktion, og Tietgen tilskyndede da Hagemann og en anden ung Kemiker, Vilh. Jørgensen, til at købe den. De gik ind derpaa, og Hagemann

afviklede sine amerikanske Foretagender. Prisen paa Soda var efterhaanden blevet saa lav, at det ikke kunde betale sig at fabrikere den af Kryolit. De to nye Ledere af »Øresund« maatte derfor se sig om efter nye Muligheder. De foretog sig forbavsende Ting. En af dem var f. Eks. Opgravningen af det Affald, som Stranden var fyldt op med udenfor »Øresund«s Grund. Det bestod af Flussspat, som var fremkommet under Sodafabrikationen i Aarenes Løb. Hidtil havde det været værdiløst, men nu viste det sig at kunne anvendes til Fremstilling af Flaskeglas. Flussspaten blev gravet op og solgt for en god Pris og stivede saaledes Fabrikken af gennem nogle Aar, hvor dens egentlige Opgave ellers ikke var lønnende. Imens arbejdede de to Kemikere energisk i deres Laboratorium, og det lykkedes dem efterhaanden at udskille alle fremmede Mineralier af Kryolitten og fremstille et helt rent Produkt. Det blev snart en efterspurgt Vare Verden over, først til Fremstilling af Aluminium, senere ogsaa til Emaljer o. lign. Den tidligere Underskudsforretning blev en Guldgrube for alle de interesserede og ogsaa for Staten, forsaavidt som Virksomheden maa betale en Afgift for Retten til Kryolitbrydningen paa Grønland, der i Tidens Løb har andraget Millioner.

Megen Modstand havde mødt Tietgen, da han vilde sætte Røedyrkningen og Sukkerfabrikationen i System. Hele Sagen syntes at ville strande, men saa søgte Tietgen atter til den lille geniale Kemiker og Forretningsmand, som havde reddet Kryolitindustrien fra Forlis baade i Amerika og Danmark. G. A. Hagemann blev »Overkemiker«, hvilket vil sige teknisk Direktør for »De danske Sukkerfabrikker«. Han forestod personlig de indledende Dyrkningsforsøg og Opførelsen af den første Fabrik i Odense. Han lod konstruere Dampapparater, der gav Mulighed for en helt ny Udnyttelse af Varmen og dermed nedsatte det store Brændselsforbrug ved Sukkerfremstillingen. Takket være hans Indsats blev Kuludgiften, som i 1874 var ca. 1,50 Kr. pr. 100 kg Roer, nedsat til 12 Øre, inden han i 1897 trak sig tilbage

som Direktør og blev Formand for Selskabets Bestyrelse. Der blev efterhaanden bygget 8 Sukkerfabrikker, og Danmark blev gjort selvforsynende med Sukker. Ogsaa paa de danske vestindiske Øer greb Hagemann ind i Sukkerproduktionen. Han købte selv flere Plantager og moderniserede Behandlingen af Sukkerrørene. Han ofrede Masser af Tid, Arbejde og Penge, men mødte dog efterhaanden Vanskeligheder i Form af Tørke, Skuffelser med Menneskematerialet o. s. v., som var uovervindelige selv for ham.

I det ene efter det andet af de Foretagender, som Tietgen havde startet eller ydet Støtte, traadte G. A. Hagemann ind som Hjælper og Fornyer. Han bragte Burmeister & Wain ud over et dødt Punkt og var i en Aarrække Formand for Firmaets Bestyrelse. Han var Medlem af Bestyrelsen for Tuborg, for Spritfabrikkerne, for Faxe Kalkbrud og for Privatbanken. I 20 Aar var han desuden Medlem af Københavns Borgerrepræsentation, og fra 1902 til 1912 var han Direktør for Polyteknisk Lærestalt. Overalt bragte den lille skrøbelige Mand ny Kraft og nyt Liv med sig. Da han begyndte som Direktør for Lærestalten — med en aarlig Gage af 1200 Kroner, blev de vordende Ingeniører endnu ikke undervist i Elektricitetens Udnyttelse. Der var intet Laboratorium, hvor de studerende kunde studere Telegrafi og Telefoni i Praksis, og der var ingen Udsigt til, at Regering og Rigsdag vilde bevilge Penge til at afhjælpe denne Mangel. Saa gjorde Hagemann det selv. Han fik Tilladelse til for sine egne Penge at indrette et Laboratorium og ansætte to Lærere. Efterhaanden udvikledes Lærestalten paa alle Omraader i Hagemanns Direktionstid, saa den efterhaanden naaede paa Højde med eller maaske over de store tekniske Højskoler i Udlandet. Da han traadte til, var der 14 Professorer, 9 Docenter og 11 Assistenten ved Lærestalten, da han trak sig tilbage, var der 24 Professorer, 14 Docenter og 28 Assistenten. Og der var uddannet 1000 nye Ingeniører i disse 10 Aar, lige saa mange som i de foregaaende 74 siden

Lærestaltens Oprettelse i 1829. Men Hagemann mente ikke, det var for mange. For ham var Ingeniøren Fremtidens Mand, og Ingeniøruddannelsen den bedste og mest menneskelige man kunde ønske sig. For ham var det ikke blot en teknisk og praktisk Uddannelse. Matematikken var ikke blot den grundlæggende Lære for Brobygning, men et Studium i Skønheden ved den lovbundne Linje. Fysik og Kemi var ikke alene en Fabriksleders Levebrød, men en Lære om Energisætningens Regelbundethed, om selve Livet. Det var Ingeniørerne, som med deres anvendte Naturvidenskab gav Menneskene Muligheder for at leve sundere, smukkere, bedre og længere . . .

Det var Borgersindet, der fik ham til at gaa ind i Borgerrepræsentationen. Han førte Ordet i mange vigtige Sager og fik ofte det afgørende Ord, fordi han med saglig Indsigt i de mange tekniske Problemer, der dengang stod paa Dagsordenen (Indførelsen af elektriske Sporveje, Modernisering af Vandforsyning, Kloakforhold o. s. v.) forenede en sjælden Elskværdighed overfor anderledes tænkende. Selv ilede han altid forud for andre i sine Tanker. Da Direktør Hannover engang læste et Brev fra Kammerherre Meldahl højt for Hagemann, afbrød han Oplæsningen efter nogle faa Linjer og sagde: — Nu ved jeg, hvad der staar i Resten! Og det var sandt, han vidste det; Intuitionen sagde ham det. Naar en Sag syntes at skride for langsomt, kunde han personlig gribe ind og fremskynde en Afgørelse. Han var en Handlingens Mand. Da København engang var i Vandnød, og Spørgsmaalet drøftedes vidt og bredt, saa Hagemann sig personlig om efter Udveje. En Morgen læste han i en Annonce, at en Vandmølle med god Vandkraft var til Salg i Byens Nærhed. Han lagde Billet ind og købte Vandmøllen for, saa snart Handelen var i Orden, at tilbyde den til Magistraten til samme Pris, som han selv havde givet. Det var Pile-Mølle, som gav København Mulighed for at gennemføre det store Thorsbro Anlæg, der kort efter ydede Hovedstaden Halvdelen af dens Drikkevand.

I politisk Henseende var Hagemann nærmest radikal, han støttede f. Eks. Hørup ved Starten af Politiken. Han var frisindet. Han hadede al Klassefordom; men han var Antisocialist. Han hverken frygtede eller hadede Arbejderne eller de brede Masser; men i hans Øjne var det kun de enkelte store Personligheder, der aandeligt hævede sig over Massen, som havde Magt og Evne til at føre den fremad.

Paa St. Croix ejede han Plantagerne La Grange, Prosperity og Wheel of Fortune (som trods de optimistiske Navne dog kun bragte Tab, indtil de vestindiske Øer blev solgt), i Sverige ejede han det store Gods Bergsjöholm ved Ystad, i Nordsjælland Ejendommen Borupgaard ved Snekkersten, han var Medejer og Formand i talrige indbringende Selskaber. Man mente, og vist med Rette, at han var den rigeste Mand i Danmark. Men han følte Pengene som en Forpligtelse. Han gav gerne af sin Overflod, og han var baade en god og en glad Giver.

Da Hagemann var blevet Direktør for Polyteknisk Lærestalt, besluttede han sig til at bruge de 1200 Kroner, som han fik i Gage, til Gavn for Studenterne. Men det var en lille Gage, og den forsløg slet intet overfor den Trang, der viste sig at være mellem Studenterne. Alle var paa Talefod med Direktøren; de studerende vidste, at han altid var rede med baade Raad og Daad, og de kom til ham, naar de var i Vanskeligheder. Efterhaanden blev det ganske anselige Summer, han laante ud; og det hele antog en Karakter af Uorden, som var den pertentlige Hagemann imod. Han satte derfor System i Sagerne og oprettede et Studiefond, hvoraf trængende Studenter kunde faa Studielaan, som senere skulde betales tilbage og derpaa kunde komme nye Ansøgere til gode. I sin Trang til at hjælpe paa bedst mulig Maade kom Hagemann saa ind paa Tanken om at oprette et regulært Hjem for studerende. Som altid gik han grundigt til Værks. Han undersøgte Studenternes Kaar, ikke blot teoretisk, men ogsaa praktisk. Han fulgte en ung studerende til hans Spise-

kvarter og indtog Middagen sammen med ham og Pensionatets øvrige Gæster. Han forberedte det nye Hjemms Indretning med en Faders Omsorg: prøvede forskellige Nikkelservicer ved daglig at spise med dem i sit Hjem i Bredgade, lod bringe Sovesofaer til sig og sov selv paa dem for at finde ud af det bedste System. Men mest grundede han over den Devise, hvorunder Studenterhjemmet skulde aabnes og drives. Mange Forslag gik gennem hans Hjerne. Et af dem, han dvælede længst ved, var hentet fra Gustav Frenssen: »Raster du, saa ruster du«. Men saa kom han til at tænke paa sin egen Ungdom og den Venlighed, Philadelphiafirmaet i sin Tid havde vist ham, da den første Bromfabrik var ved at strande. Den Livslære, denne Oplevelse havde udkrystalliseret i hans Sind, lød saaledes: »Tjen andre, vil selv du tjenes.« — Og disse Ord kom da til at staa over Hagemanns Kollegium, der i 1909 aabnedes i Kristiania-gade — for 50 unge Polyteknikere, Studenter fra Universitetet, Elever fra Musikkonservatoriet, Arkitekter og Malere. Hagemanns Kollegium stod aabent for alle uden Hensyn til Køn eller Klasse, blot de kunde møde med fine anbefalinger fra deres tidligere Lærere. Uformuende kunde faa Hjælp af Studiefondet. Der var gode Værelser, Atelier for Malere, Mørkekammer for Fotografer og Værksteder for Fritidssysse, endog Gæsteværelser, hvor Alumnerne kunde huse deres Forældre eller fremtrædende Mænd og Kvinder, hvis Selskab de kunde have Udbytte af. Det bedste var ikke for godt til Udsmykningen, og den store Dagligstue prydedes af Willumsens opløftende symbolske Maleri »Tindebestigersken«. Senere kom andre Kunstværker til. For det økonomiske var sørget med rund Haand: Kollegiebygningen med Inventar repræsenterer en Værdi af 400.000, Studiefondet beløber sig til 300.000, Fru Matilde Hagemanns Legat, hvis Renter er bestemt til Afholdelse af Fester, andrager 30.000, et Pensionslegat for Kollegiets Funktionærer: 18.000.

I dette storslaaede Hjem for studerende Ungdom er nedfældet

et varigt Indtryk af G. A. Hagemanns Personlighed. Han elskede og beundrede Malerkunsten, bestilte ikke blot Billeder hos berømte Kunstnere, men støttede ogsaa unge kæmpende Talenter. Ofte stillede han de unge Kunstneralumni paa Kollegiet Opgaver og formede den Understøttelse, han ønskede at yde dem, som Betaling for Billeder. Han havde opdaget en ung norsk Bonde og Tømmerfløter fra Telemarken, korresponderede med ham og støttede hans Forsøg i Malerkunsten baade aandeligt og økonomisk. Han syslede selv med Fotografien, ogsaa med Farveoptagelser, og hans Plejebørn paa Kollegiet skulde have Adgang til den samme opdragende Adspredelse; deraf Mørkekammeret. Han rekreerede sig hjemme i et Værksted ved at dreje smaa runde Æsker; derfor Værkstederne i Kollegiet, hvor Alumnerne skulde finde en lignende Hjernehvile. Han interesserede sig levende for Litteraturen og for Tankeudveksling med Personligheder ogsaa udenfor de Omraader, som var hans egentlige Felt; deraf Gæsteværelserne, hvor mange Videnskabsmænd og Forfattere, bl. a. Jeppe Aakjær har boet. I sine unge Dage havde Hagemann dyrket Musikken, og senere var hans Hustrus eller Børnenes Spil ham en stor Nydelse. Derfor stod Kollegiet aabent ogsaa for Musikstuderende, og Musikaftener hørte til de tilbagevendende Adspredelser. Han var utrættelig i at vise sine Kollegiebørn Opmærksomheder. Han sendte dem Jordbær og Mortensgæs og Juleknas og indbød dem hyppigt til Teateraftener med det generøse Tillæg til Invitationen: »vi tager Rikke med«, hvilket vilde sige en Kæreste eller Veninde. Takkede Studenterne ham, saa svarede han stille: »Det er mig, som skal takke, fordi jeg har faaet Lov til at give.«

Han var lille og livsvarigt mærket af sin Lidelse, en uanselig Skikkelse med et furet Ansigt og en mærkelig høj og hvælvet Pande, men bag Brilleglassene lyste Øjnene af Liv. Det var, som hele hans Kraft koncentrerede sig i Blikket. Han kunde opmuntre, overbevise og kue med sine Øjnes Magt. Oftest var han blid, næsten forlegen

af Væsen, men pludselig kunde hans Blik svide som Straaler fra et Brændglas. Naar Spekulanter rottede sig sammen for at faa Friaktier eller opnaa lignende Fordele uden Hensyntagen til Virksomhedens Tarv inden for et af de Selskaber, som Hagemann ledede, kunde han fare op paa Generalforsamlingen og spidde dem med sit Blik en efter en. Derpaa revsede han dem som uartige Skole-drenge, — og de vovede ikke at kny. Der stod Respekt om den lille uanselige Skikkelse.

Han var meget saarbar. Engang gav han en Journalist nogle Oplysninger, som stammede fra en af hans Plantagebestyrere paa St. Croix. — Er det en paalidelig Mand? spurgte Journalisten. Denne Antydning af Tvivl gjorde Hagemann rasende, og han lagde ikke Baand paa sit Raseri. Men den følgende Nytaarsdag, da Hagemann sad alene og, som det var hans Skik, gjorde Aarets Status op, kom han ogsaa til at tænke paa denne lille Episode. Og han greb straks Pennen, skrev til Journalisten og beklagede, at Hidsigheden var løbet af med ham. Ikke fordi han mente, at det kunde være berettiget at stille Spørgsmaal om Tilforladeligheden af en Person, som han, Hagemann, citerede, men fordi det var uberettiget at blive saaret over en Fornærmelse, som ikke var villet . . .

— Jeg er en Krøbling, kunde han sige til en fortrolig Ven, naar Vemodet var dominerende i hans melankolsk-koleriske Temperamentsblanding. Men hentydede andre ubetænksomt til Hagemanns Legemssvaghed, blev han optændt af en Vrede, som sent sluktes, og som blot Synet af den paagældende var tilstrækkelig til at genopvække. Han ønskede ikke Medlidenhed, — men den Byrde, han selv havde faaet at bære, fik ham til altid at føle med alle andre, der var svage og mærkede af Sygdom.

— Lad os gaa til Hagemann, sagde man i filantropiske Krese, naar en stor Sag skulde klares. Saaledes henvendte det Udvalg, der havde sat sig for at faa oprettet et Tuberkulosesanatorium, sig straks

til Hagemann for at faa Støtte. Dets Formand, Professor Reisz, havde forberedt en længere Tale for at faa Hagemann med. Men der blev ikke Brug for Talen; Hagemann var straks stemt for Planen og parat til at udforme den i Praksis. Danske Læger opfordredes til at tegne sig for de første Bidrag til et Aktieselskab, hvis Forretninger Hagemann forestod. Og faa Aar efter rejstes Vejle fjord Sanatorium. Hagemann fulgte personlig Udviklingen og gav sin Interesse haandgribeligt Udtryk ved et Legat paa 25.000, der bar hans og Hustruens Navn, og som muliggjorde en Udvidelse i 1910. Han besøgte ofte Vejle fjord, ikke blot som en venlig Formyndere, men ogsaa som en hvas Kritiker. Paa Inspektionsrunde sammen med Overlægen, Professor Saugmann, kunde Hagemann pludselig gribe Kosten fra en af Gangpigerne for personlig at vise, hvordan man vaskede Gulv paa den mest rationelle Maade.

Da Niels Finsen havde gennemført sine første fænomenale Forsøg paa Elektricitetsværket i Gothersgade, og det havde vist sig, at Buelampelyset virkede helbredende paa Lupus, saa sagde den begejstrede Belysningsdirektør: — Dette maa føres ud i Livet, jeg gaar til Hagemann den Dag i Dag! Og Belysningsdirektøren gik til Hagemann og talte Finsens Sag. Hagemann talte med sin Kompagnon Vilh. Jørgensen, og de to traadte til og delte Udgifterne og Arbejdet ved Lysinstituttets Oprettelse. »For mig og min Livsopgave er »det vidunderlige« sket i dette Aar ved Lysinstituttets Oprettelse, og det er jo i Virkeligheden helt Deres Værk,« skrev Finsen i et Nytaarsbrev til Hagemann. I 1903 fik Finsen Nobelprisen. Han skænkede da 50.000 Kroner af Præmien til Lysinstituttet, og Hagemann og Jørgensen blev begge saa begejstrede over den smukke Gestus, at de gentog den: de skænkede hver et lignende Beløb.

Samfundet og Hjemmet for Vanføre, Børnehjemmet paa Jægerspris, Fængselshjælpen, saadanne Institutioner, som støttede smaa og svage, henvendte sig aldrig forgæves til Hagemann. Han hjalp ikke

blot med sine mange Penge, men ogsaa med sin kostbare Tid og Arbejdskraft. Staten hædrede ham med Ordner og Excellencetitlen; han blev Gehejmekonferensraad. Men hans Livs største Glæde var den, Kollegialumnerne og Sygeplejerskerne fra Lysinstituttet beredte ham ved deres Hyldest paa hans 70-Aarsdag. De mødte alle paa Borupgaard og overrakte ham en Adresse, hvori de tolkede deres Tak og gav ham det Løfte, at »de vilde bestræbe sig for gennem deres Liv og Arbejde at skaffe ham Tilfredsstillelse.« Hagemann indbød dem bagefter til en Middag paa Hotel Gefion. Han havde ikke selv Kræfter til at overvære den fra først til sidst, men ud paa Aftenen kom han til Stede og citerede for dem: »Skære skære Havre, de stærke med de favre,« hvor han særlig betonedede Ordene: »kun kort vi har at flagre. *Kærlighed*, du smykke Banens korte Stykke:«

G. A. Hagemann havde en særlig Evne til at sprede Stemning om sig. Om Sommeren paa Borupgaard og om Vinteren i Hjemmet i København yndede han at samle Gæster om sig. Der saas ved Middagene foruden de nære Venner som Kompagnonen Konferensraad Jørgensen, Professor Finsen og deres Fruer, Repræsentanter baade fra Børs, Industri, Videnskab og Kunst. Ved disse Lejligheder forbavsede Værten altid alle, som første Gang var til Stede, ved at rejse sig og holde en lille vittig Tale og derpaa at foredrage en lille Sang, som han selv havde skrevet for Lejligheden. Han sang, men absolut uden Sangstemme, og dog gjorde Sangen Indtryk. Han forstod at bøje Tilhørerne efter sit eget Sinds Stemninger, der vekslede fra Alvor til Smil. Og alle sad og lyttede, fortryllede af den lille mærkelige Mand.

I de sidste Aar, da Misforholdet mellem de legemlige Kræfter og Sindets Foretagsomhed stadig tiltog, opholdt G. A. Hagemann sig mere og mere paa Borupgaard, hvis skønne Omgivelser han satte over alt andet. Det kneb med at faa Pusten, som han selv sagde, men han færdedes dog overalt paa Ejendommen og syslede særlig

med Hønsriet. Kyllingernes Trivsel laa ham lige saa stærkt paa Sinde som Millionforretningerne. Da han sidste Gang, Onsdagen før Paaske i 1916, kørte i sin Bil fra Hjemmet i København til Borupgaard, havde han tre smaa Kyllinger med i Fodposen. De trængte til Varme og Omsorg, og det var ogsaa efter landlig Fred og Vaarens Varme, han selv higede.

Men han kom ikke til at opleve en ny Sommer. Hagemann følte sig svag. Han gik i Seng, og snart stod det ham klart, at han ikke kunde staa op mere. Han lod tilkalde Familiemedlemmer, Medarbejdere og tilsidst ogsaa Gaardens Folk. De defilerede alle gennem Dødsværelset. I Sengen laa Gehejmekonferensraaden, en lille og svag Mand, men stadig med sin store aandelige Styrke i Behold. Han lagde Planer for dem, der havde været afhængige af ham, og for de Institutioner, han havde støttet. Og han bad om, at ingen vilde sørge: — Græd ikke, sagde han, dette er det bedste for mig, jeg er glad for at dø!

Til sin Kone sagde Hagemann, kort før Døden lukkede hans Øjne, disse Ord, som sikkert rummer hele hans Livstro: — Naar du staar i kærlig Rapport til dine Medmennesker, staar du ogsaa i Rapport til Gud. — Gud er i alt, hvad der er Kærlighed.

Det mest overbevisende er Eksemplet.

C. A. OLESEN.

»I den Høvdinge-Fylking, hvor Tietgen som en Thor stod forrest i Laget med løftet Hammer, repræsenterede C. A. Olesen Soliditeten — som Hagemann repræsenterede Vidsynet, Suenson Verdensmandens Elegance«, saadan har Schovelin, (der kendte ham nøje fra Samarbejde indenfor Grosserersocietetet), karakteriseret Olesen. »Om alle Formspørgsmaal raadførte Tietgen sig med Suenson, det var ham en aandelig Forfriskelse at lytte til Hagemanns kløgtige Paradokser — men naar han vilde vide, hvad Dom den jævne sunde Sans vilde fælde over et af hans Forehavender, tyede han til Olesen. For den dristige og hastmodige Mand, som Tietgen var, blev Olesens Votum Kontrolapparatet, Probérvægten for hans Planers Lødighed. Han stolede urokeligt paa Olesens rolige Om-dømme, hans uhildede Blik, hans koldblodige og ædruelige Vurdering — og ikke mindst paa hans Loyalitet, hans Retfærdighedssans, hans trofaste Vennesind. Olesen var den stadig redebomme Støttestav for Tietgens Vandring ad hans egen Vej. En Ledsager, en Medhjælper, en Raadgiver, en Vagtkommandant, en *Ven* — den eneste maaske!»

C. A. Olesen var Søn af Brænderiejer Niels Olesen i Hjørring (født 1845). Han kendte saaledes Brænderidriften i alle praktiske Detailler, længe før han blev voksen, og han blev cand. pharm. (i 1866) for at kunne gøre sig yderligere gældende ved en særlig teknisk Indsigt. Han fik Ansættelse ved den gamle berømte Spirit-fabrik i Aalborg, der var anlagt af den indvandrede Polak Isidor Henius, og avancerede efterhaanden til Underdirektør. Imidlertid

lærte han Etatsraad Heyman at kende, og de to blev enige om at købe en gammel Spritfabrik i Roskilde. Det var i 1878. Industrialiseringen af Brændevinsfremstillingen havde just taget Fart. Der blev anlagt et Utal af Dampbrænderier Landet over. Olesen, der fulgte denne Udvikling nøje, indsaa snart, at det var højst uheldigt og uøkonomisk, at den danske Spiritusproduktion blev mere og mere splittet. Han udkastede en Plan til en Sammenslutning af Spiritusproduktionen, og da den var tilstrækkelig modnet, nærmede han sig Tietgen, for hvem Begrebet Sammenslutning jo var det store Løsen. Direktør Philip W. Heyman paatog sig at introducere Olesen til Privatbankens altformaaende Chef. Han gjorde det ved at forudskikke den Bemærkning: »Det er en fremragende Mand, jeg nu skal lære Dem at kende«. Tietgen maatte snart sande, at Heyman ikke havde sagt for meget.

Tietgen var saa meget mere lydhør overfor Olesens Ide, som han selv havde beskæftiget sig med den samme Tanke, ganske vist ud fra andre Forudsætninger. Der var i de Aar stærk Efterspørgsel efter Sprit baade i Spanien og i Frankrig. Tietgen havde faaet dannet »Det Forenede Dampskibsselskab« og omgikkes med Tanken om Oprettelsen af en Middelhavslinje, som skulde transportere danske Eksportprodukter til sydlige Markeder — deriblandt ogsaa Sprit. Han havde tænkt sig, at man burde indrette en stor og moderne Rektifikationsfabrik, hvor dansk og udenlandsk Raasprit skulde renses og derpaa eksporteres eller reeksporteres. Olesen tænkte derimod først og fremmest paa det hjemlige Marked, og han foreholdt Tietgen, at det i hvert Fald vilde være det fornuftigste at skabe sig et Rygstød i en indenlandsk Produktion for det Tilfælde, at Afsætningsmulighederne skulde glippe i Udlandet. Til alt Held fik han Tietgen med paa denne Tanke. Resultatet af de to Mænds Forhandlinger blev Oprettelsen af »Aktieselskabet De Danske Spritfabrikker« i 1881. Blandt Stifterne var ogsaa G. A. Hagemann, som interesserede sig

meget for Foretagendet og fremtidig kom til at staa Olesen personligt nær. De kom til at bo i Nærheden af hinanden paa Østerbro og omgikkes meget. Den lille mærkelige Fabrikejer Hagemann med den svage, forvoksede Ryg løb rundt paa Kalkbrænderivej for at lære Olesens Sønner Niels (den nuværende Overretssagfører) og Christian (den nuværende Direktør for Spritfabrikkerne) at køre paa Cykle . . .

Det nye Selskab startede med Spritfabrikken i Roskilde, som Olesen efterhaanden havde faaet moderniseret, og gik derpaa i Gang med at planlægge nye Fabrikker i Odense og Nakskov og en Rektifikationsvirksomhed i København. Faa Dage senere modtog Selskabet Tilbud om at overtage Spritfabrikkerne i Aalborg, Aarhus, Randers og Fredericia. Det blev vedtaget, og Aktiekapitalen udvidedes nu til 3 Millioner. Kort efter blev Danmarks Handelstraktat med Spanien sagt op fra spansk Side, og Frankrig forhøjede Tolden, saa Eksporten gik i Staa. Olesen havde som nævnt forudset en saadan Mulighed, og hverken han eller det nye Selskab blev derfor rystet af de fejlslagne Forhaabninger. Ved Overtagelsen af de førende danske Fabrikker havde Selskabet straks faaet Fodfæste paa det hjemlige Marked. Og det voksede videre og fik efterhaanden omformet en splittet, indbyrdes kæmpende og konkurrerende Industri til en rationelt anlagt Storproduktion.

En kort Tid var ogsaa Henius fra Aalborg Direktør for »Spritfabrikkerne«, men han trak sig snart tilbage, og Olesen blev Ene-direktør. Fra første Færd gennemførte han det Princip, at Selskabet skulde arbejde med den bedst mulige Teknik. Gennem sin Uddannelse som Farmaceut, havde han særlige Forudsætninger for at løse de tekniske Opgaver, men det viste sig snart, at han havde et medfødt Talent til lige saa vel at løse de handelsmæssige. Han standardiserede for det første »De Danske Spritfabrikker«s Produktion og indførte den fælles Etikette med Malteserkorset. Han organiserede

Salget af Bærme til Landboerne i Nærheden af de forskellige Fabrikker. Han skabte en glimrende Salgsorganisation, saa »Spritfabrikkerne« efterhaanden udvikledes til et af Landets største Handelsforetagender med over 23000 direkte Kunder.

Direktør Olesen var en Konsolideringens Mand og fik sit Selskab sammensvejet til en fordelagtigt arbejdende, økonomisk Enhed, som kunde staa for selv stærke Storme. Den danske Spritproduktion skulde koncentrereres, og »De Danske Spritfabrikker« købte derfor talrige mindre Brænderier — Wøllers i Nykøbing M., Sandbergs i Viborg, Harald Jensens i Aalborg, Brøndums i København o. s. v. Men Olesen fraraadede bestemt at tage imod Tilbud om Køb af Brænderier blot for at fjerne en Konkurrent eller blot for at gøre Selskabet større. »Det er ikke Selskabets Formaal at opkøbe Konkurrenter,« sagde han, »men det er »De Danske Spritfabrikker«s Opgave at tilpasse sin Produktionsevne efter Markedets Forbrug.«

Direktør Olesen var baade fremsynet og forsigtig. Allerede tidligt var han klar over, at »Spritfabrikkerne« vilde komme til at lave andet og mere end Snaps. Da der opstod enestaaende Chancer for Eksport af dansk Gær, havde han allerede gennemført et Forsøgsarbejde, saa »De Danske Spritfabrikker« straks var klar til at begynde en rationel Gærproduktion og udnytte Chancerne. Han gjorde sig tidligt til Talsmand for at faa indført Skattefrihed paa Spiritus, som ved Denaturering var gjort uanvendelig til Drikkebrug. Han tog Initiativet til et Samarbejde mellem Spiritusfabrikanterne og fik dannet en Landssammenslutning.

Det er sagt om C. A. Olesen, at han havde særlige Evner til at gribe Medgangen og udnytte den uden at forlade sig paa, at den vilde vare evigt, og han kunde forudse Modgangen uden at lade sin Foretagsomhed svækkes deraf. Medgang vekslede med Modgang, men han førte støt »De Danske Spritfabrikker« frem til Førerstillingen. Og da Tidens Strøm vendte sig direkte imod Selskabet — da

Forbruget af Drikkespiritus stadig dalede og til sidst naaede et rent Minimum i Danmark, kom Selskabet ikke engang i Fare. I Gærproduktionen og Fremstillingen af teknisk Sprit havde Olesen skabt nye Arbejdsmuligheder, som opvejede Nedgangen i Snapsproduktionen. Fra 1881 til 1914 saa Direktør Olesen den ene danske Gær- og Spritfabrik efter den anden bryde sammen og forsvinde. Men det Selskab, han selv ledede, forøgede sine Reserver Aar efter Aar og gav et konstant Udbytte.

Da Krigen kom, brødes alle Udviklingslinjer. Fra 32 Millioner Flasker Brændevin aarlig dalede Produktionen til 3 Millioner under Reguleringen. Men »De Danske Spritfabrikker« naaede dog frelst gennem Bølgedalen.

C. A. Olesen var en gammel Kæmpe, der tog sin Snaps til Frokosten hver eneste Dag. Men han var Maadeholdsmand, og han erkendte, at den Udvikling, som havde medført den kolossale Nedgang i Forbruget af Drikkespiritus i Danmark i de Aar, da han havde virket som Spiritusfabrikant, var baade naturlig og sund set fra et samfundsmæssigt Synspunkt. To Tal belyser bedre end noget andet Udviklingen: I 1913 androg »De Danske Spritfabrikker«s Produktion af teknisk Sprit kun 15,9 Procent af den samlede Fremstilling — Resten var Drikkespiritus. Da Direktør C. A. Olesen døde i 1920 udgjorde Produktionen af teknisk Sprit de 84,1 Procent, mens de 15,9 Procent var Drikkespiritus. Forholdet var med andre Ord bogstaveligt talt vendt paa Hovedet. — Og dog gik »De Danske Spritfabrikker« en tryk Fremtid i Møde. Den gamle besindige Leder havde ikke blot fulgt med, han havde været forud for sin Tid.

Han havde slidt som en Hest. Ud fra den Tanke, at »det mest overbevisende Argument er Eksemplet«, havde han altid ført an i Arbejdet. Da »De Danske Spritfabrikker« startede — med en Aktiekapital paa 3 Millioner Kroner, skrev Direktøren egenhændigt alle Breve til Selskabets Aftagere af Bærme. Saadan tog han stadig sin

Byrde og lidt til. Selv om han senere maatte opgive at beskæftige sig med Detailler, saa kendte og fulgte han dog Arbejdet og alle Medarbejderne i Enkeltheder. Han svejsede otte konkurrerende Fabrikker sammen til én harmonisk virkende produktiv Enhed — ved at sammensvejsede og sammenknyttede de Mennesker, der skulde varetage Firmaets Interesser rundt om, til en samfølende Enhed. Han var selv det gode Eksempel paa Pligttrøskab.

Da »De Danske Spritfabrikker« var i god Gænge, ofrede Direktør Olesen sig ogsaa for samfundsmæssige Interesser udenfor Firmaet. Han var i en lang Aarrække Formand for Grosserersocietetets Komité og for Den danske Handelsstands Fællesrepræsentation. Han var en nær Ven og Beundrer af Alexander Foss og stod paa samme Linie. Ogsaa Olesen, der baade var Handels- og Industrimand, saa tidligt, at Industrien vilde vokse til at blive af samme Betydning som Landbruget for Danmark. Det var C. A. Olesen, (der nylig var udnævnt til Etatsraad), som under en Audiens paa Charlottenlund Slot foreslog Kong Frederik VIII at oprette et særligt Ministerium for Handel og Industri — og skaffede Kongens Tilsagn derom.

Som den Konsolideringens Mand han var, fandt Etatsraad Olesen — ligesom Hagemann — Krigstidens Jongleren med Værdierne aldeles modbydelig. Han var en decideret Modstander af al Spekulation, og han lagde ikke Skjul derpaa. Da Personer, som stod Landmandsbanken nær, forlangte Friaktier, Udvidelse af Aktiekapitalen o. s. v. indenfor et Mølleforetagende i Malmø, som Etatsraad Olesen var medinteresseret i, tog han stærkt til Gemæle. Og i saadanne Situationer kunde Olesen være hvas. Han blev fortrængt af Opportunisterne og mødte en Storm af Angreb, ogsaa i Dele af Pressen. »Han er gammeldags, han forstaar jo slet ikke Tiden,« hed det. Etatsraad Olesen ærgrede sig — men Tiden gav ham Oprensning, desværre saaledes, at det udmærkede Foretagende gled over paa

svenske Hænder. Havde man lyttet til hans Ord om Maadehold, Forsigtighed, Konsolidering var det ikke sket.

Sammen med sin Kone — en Datter af den kendte Konsul Chr. H. Nielsen i Hjørring — skabte han et sjældent harmonisk Hjem for sig og sine. Under de store Søndagssammenkomster i dette gammeldags Patricierhjem oplevede den gamle Etatsraad sikkert sit Livs højeste Lykke. Ved Synet af Børnebørnene mildnedes det barske Blik under de buskede bjørnsonske Bryn. Han var en Familiefader af den gamle Skole: streng men retfærdig, indtil en vis Grænse meget mild, derefter meget myndig. Hans Søn og Efterfølger som Leder af den store Virksomhed, Direktør Chr. H. Olesen, har fortalt mig med alle Tegn paa Anerkendelse: »Jeg har ialt faaet tre Lussinger af Far — de var alle rigtige og retfærdige, og de sad fast.«

Han var stor og kraftig med en bred Ryg, der kunde bære baade Modgang og Medgang. Han holdt sit Hoved højt. Blikket under de buskede Bryn var blaat, men mere mindende om Staalets stærke end om Himlens blide blaa. Han var et Billede paa Fasted og Tilfordelighed, men Føleri, Fyrighed, endog Begejstring var ham fjernt. Han overlagde længe og langsomt, men handlede hurtigt. Han foragtede dem, der lod Ordene ile saa langt forud for deres Handlinger, at det undertiden kunde knibe med at indhente dem.

I hele sin faamælte Fremtræden lod han sig lede af den Læresætning, at det eneste virkelig overbevisende Argument er Eksemplet. En af Medarbejderne fra de første Aar, nuværende Afdelingsdirektør i Odense, Carl Andersen, har ved et Rotarymøde engang karakteriseret sin gamle Chef med disse Ord: »Han udnyttede hvert Minut. Ved at se paa denne flittige Mand gik det op for mig, at Arbejdet ikke blot var til for at tjene til det daglige Brød, men at det var en

Opgave, vi hver især havde faaet at forvalte. Og jeg skylder min gamle Chef stor Tak. Han var ikke i det daglige Liv en Mand af mange Ord. Han opdrog ikke sine Medarbejdere ved Ros og Formaninger, men ved sit Eksempel og sin Personlighed.«

En Købmand skal have rene Hænder.

HANS BROGE

HANS BROGE var vokset op i et fattigt, men flittigt Hjem. Hans Far var Skipper og Købmand i Grenaa, og der kom han til Verden i 1822. Da han var færdig med Skolen, blev han sat i Handelslære hos Meulengracht i Aarhus. Senere var han en Tid Rejsende for et Købmandshus i Hamborg og blev saa Kommis i Randers.

Han nøjedes ikke med Dagens Gerning, men saa sig stadig om efter Muligheder — navnlig til at tjene Penge. Det fortælles fra disse Aar, at han tilfældigvis fik fat i et lille Parti Indigo, en Vare, som der netop var Knaphed paa. Han havde købt den for egen Regning, men kunde ikke bringe den paa Markedet i Randers, da det vilde være at gaa sin egen Chef i Bedene, for *han* handlede nemlig ogsaa med Indigo. Fritid og Ferie kendtes ikke, men saa benyttede Hans Broge en Søndag Eftermiddag og den paafølgende Nat til en Rejse frem og tilbage til Aarhus. Det var ikke nogen Kæmpeforretning, det drejede sig om, og den kunde ikke bære større Omkostninger. Derfor gik Kommis Broge de 72 Kilometer til Aarhus og tilbage igen. Men han fik sin Vare solgt og havde tjent Penge. Ved den Slags smaa Ekstraforretninger og ved stadig at lægge Skilling paa Skilling lykkedes det Hans Broge at spare saa meget sammen, at han kunde begynde en lille Forretning for sig selv.

I 1847, just da han var blevet myndig, etablerede Hans Broge sig i Mindegade i Aarhus. Han begyndte med en almindelig lille Købmandshandel, men fortsatte med Produkthandel i større Stil

og kom snart ind paa en større Byttehandel med Bønder. Den lille Købmandshandel voksede til en rigtig Købmandsgaard. Bønder kom til ham med deres Korn og deres Smør, og han leverede dem Urtekram, Kul og Foderstoffer i Stedet.

Navnlig Smørret interesserede Hans Broge sig for. Han havde en finere Næse end de fleste, og han skar flere Grimacer og bandede mere end de fleste andre Købmænd, naar han smagte paa den Vare, de bragte ham.

Man handlede den Gang med Smør paa samme Maade, som man handlede med Korn og andre holdbare Varer. Paa Herregaardene gemtes alt Sommersmørret, til Grossisterne om Efteraaret kom og købte det altsammen paa en Gang. De mindre Producenter samlede ogsaa Smør sammen, dog kun gennem kortere Tidsrum, og tog det med, naar der var Torvedag i Byen, eller de havde Ærinde hos deres Købmand derinde. Det blev saa afregnet paa deres Kontrabog, og de fik Urtekram i Stedet. Købmanden sorterede de mange smaa og ofte lidet delikate Portioner Bøndersmør, lod det omælde, og naar han havde samlet tilstrækkelig store Partier, solgte han det gennem sin Mægler til en Grosserer, der lod det gaa videre til Kiel, hvorfra det eksporteredes til England. Endnu den Dag i Dag er Navnet Kiel-Butter, især i Nordengland, Betegnelsen for det danske Smør i Detailhandelen. Det er forsaavidt ret uheldigt, som det Smør, der i sin Tid med nogen Ret bar Kiel-Navnet, var af en højst miserabel Kvalitet. Allehaande Urenheder og Dufte hang ved det danske Bøndersmør. Og dets Vej frem til Markedet var saa lang og langsom, at det alene af den Grund maatte gaa ud over Holdbarheden.

Hans Broge besluttede sig til at føre denne Smørhandel ind paa en ny Bane. Først og fremmest maatte man se at faa Varen hurtigere frem paa Markedet, saa nogle af de mange Mellemlid kunde springes over. Det førte til, at Broge og andre gode Mænd i 1868

fik stiftet »Det jysk-engelske Dampskibsselskab«, som indførte en direkte Besejling mellem Aarhus og Newcastle.

Derpaa gik Broge ind for at skaffe regelmæssige Leverancer. Man maatte bort fra Opsamlingen af Smør i Sommertiden og ind paa en Helaarsproduktion. Han agiterede for Vintersmør. Og naar Broge agiterede for noget, saa gjorde han det med Liv og Sjæl. Han nøjedes ikke med at prædike for Bønderne, der kom i Købmandsgaarden, men han tog ud til dem, samlede dem og talte med dem, i Tidens Løb arrangerede han ligefrem Foredragsrejser. At Hans Broge gerne vilde sælge Kraftfoder til Køerne om Vinteren, det kunde Bønderne nok forstaa; men det varede heller ikke længe, før de forstod, at det ogsaa kunde betale sig for dem at købe det. Saaledes havde den lille Aarhuskøbmand sin store Andel i, at Danmark kom ind paa en Smørproduktion, som efterhaanden blev en af de vigtigste Afdelinger indenfor hele Landets Husholdning.

Samtidig fortsatte Hans Broge sine Formaninger om at udvise større Renlighed og Omhu i Omgangen med Mælken og Smørret. Og det skyldtes hans Initiativ, at den første Smørudstilling blev afholdt i Danmark.

I Tidsskrift for Landøkonomi læser man (i 1868):

»For første Gang er i Aar afholdt en Smørudstilling, og Impulsen hertil udgik fra de driftige Købmænd i Aarhus, i hvis Omegn Mejerivæsenet synes at have gjort store Fremskridt, ej mindre paa de smaa end de store Gaarde . . . Udstillingen omfatter kun Vintersmør. Der udstilles Produkter fra ikke mindre end 115 større og 52 mindre Gaarde. Det fremgaar tydeligt af Udstillingen, at ikke som tidligere antaget Gaardens Størrelse, men derimod Dygtighed og Indsigt bestemmer Varernes Godhed, og mange mindre Gaarde staar i saa Henseende lige med de større.«

Der var hermed aabnet Adgang for en Kappelstrid, som selvfølgelig i høj Grad tjente til at højne Kvaliteten. Flere Udstillinger

fandt Sted i de følgende Aar, og Købmændene Hans Broge og Mønsted fra Aarhus, Ankerstjerne fra Randers og Levy fra Horsens fungerede velvilligst som Dommere.

Fra Aar til Aar steg den danske Smørproduktion i Omfang og Kvalitet. Efterhaanden slog Landboerne sig sammen om Andelsmejerier, efter 1884 gik det fremad med Stormskridt.

De dalende Kornpriser og de forholdsvis gode Smørpriser foranledigede, at Bønderne holdt op med at sælge Korn og slog mere og mere ind paa Mælkeproduktion. Omkring 1850 skulde der 11½ kg Smør til at opveje Værdien af en Tønde Rug. Omkring 1890 derimod kun 5½ kg Smør. Og mens Bøndersmør tidligere hyppigst maatte sælges indtil 50 Øre billigere pr. kg end Herregaardsmørret, saa opnaaede det nu den samme og undertiden endnu højere Priser. Efterhaanden trængte Andelsmejerierne Herregaardsproduktionen helt i Baggrunden.

Da Hans Broge begyndte at agitere for en Højnelse af Kvaliteten, androg den samlede danske Smørudførsel kun 4,93 Millioner kg. I 1870—74 var den steget til 10,36 Mill. Da han døde i 1908, oversteg Smørekporten 100 Mill. kg aarlig.

Men Broge var en alsidig Mand. Han drev ogsaa Korn- og Kreaturforretning, og han købte Gaarde paa Landet. Han ejede og drev ved Hjælp af Bestyrere paa en Gang Hovedgaardene Bustrup i Viborg Amt og Graamølle og Gammelgaard i Aarhus Amt. Han var i høj Grad interesseret i det danske Landbrugs Trivsel og holdt f. Eks. omkring 1880 flere Steder Foredrag, hvori han æggede Landmændene til at udvide Dyrkningen af Maltbyg. For at fremme Oplysningen gav han Stødet til Oprettelsen af Landbrugsskolen i Malling.

Bønderne forstod tilfulde, at han vilde deres Vel, og de forstod at værdsætte den Indsats, han havde ydet. Han udnævntes til Æresmedlem af Aarhus Landboforening.

Han var forlængst den største Forretningsdrivende i Aarhus, og hans Ry strakte sig ud over hele Jylland. »Jydernes Kong Hans« kaldtes han. Men ved Siden af sin private Virksomhed udførte Broge et stort og fortjenstfuldt Arbejde ved sin Deltagelse i de offentlige Anliggender i Aarhus. Han var med overalt, hvor det gjaldt om at støtte og fremme Byens Udvikling som Handelsplads. Han bidrog væsentlig til Anlægget af Jernbanerne fra Aarhus til Ryumgaard og til Odder. Han var ikke blot Medstifter af Englandsforbindelsen, men ogsaa af Aarhusbugtens Dampskibsselskab og en Række industrielle Anlæg: Svineslagteriet, Palmekærnefabrikken m. m. Han oprettede et Fond til Dannelsen af den jyske Handelshøjskole. Det er Broge, Aarhusianerne kan takke for Clemensbro og for de første Skridt til de Udvidelser, som har gjort Aarhus Havn til en af de vigtigste i Landet.

Naar Hans Broge kom anstigende med vældige Skridt, med sammenbidt Mund og faste Dunk i Gaden af Stokken i den stærke Haand, saa vidste Aarhusianerne, at nu stod vigtige Sager paa Dagsordenen, og nu blev de gennemført, — for nu kom Kong Hans! I en Aarrække var han Medlem af Aarhus Byraad, og naar det ikke kunde faa en Sag til at skride, saa kunde han selv.

Oprindeligt tilhørte Aarhus Gasværk »Det danske Gaskompagni«, hvilket var et engelsk Selskab. Da Kontrakten udløb, vilde Kommunen gerne sikre sig det gode Foretagende. Men Selskabet vilde ikke slippe sit Tag. Det sendte sin Repræsentant, den kendte Londonkøbmand Westenholz, til Aarhus for at forklare, at der nok var Mulighed for en Fornyelse af Kontrakten, men ikke for at faa den ophævet. Byraadet forhandlede længe med Westenholz, men uden at komme nogen Vegne. Og til sidst tog han Uret op af Lommen og skyndte sig afsted til Aarhusbaaden. Byraadsmedlemmerne stod fortabte tilbage. Men Hans Broge handlede. Han fulgte hurtigt efter og gik ombord i Baaden. Og under Rejsen bearbejdede han Westen-

holz saa kraftigt, at han næste Morgen kunde afsende følgende Telegram til Aarhus Byraad:

»Jeg har købt Gasværket for 450.000 Kroner. Vil Byen have det til samme Pris, ellers driver jeg det selv. Broge.«

Byraadet sagde selvfølgelig *Ja Tak* og sikrede sig saaledes et fint Aktiv.

Der var enkelte Skumlere, som sagde, at Broge nok ordentlig havde melet sin egen Kage ved den Lejlighed. »Ja,« sagde Hans Broge, da Rygtet kom ham for Øre, »Westenholz har lovet mig to Høns fra Godset Mattrup, som han nylig har købt.«

Der var ingen Tvivl om, at Broge her som altid havde haft rene Hænder. Det var hans Valgsprog som Købmand: — Man skal have rene Hænder!

Ligesom i Gasværkssagen, saaledes greb Broge personlig ind i mange andre Sager. Han har reddet mangan en vanskelig Situation.

Det rygtedes f. Eks. engang, at Sparekassens enevældige Direktør havde foretaget Besvigelser, der løb op til mægtige Summer. Broge ønskede ikke at faa nogen Plet sat paa Byen. Det trak op til Panik, — ogsaa det skulde forhindres. Saa gik Kong Hans atter gennem Gaderne med sine kendte tunge Skridt rundt til betydende Medborgere. Og samme Aften rejste han og et Par af dem til København. Det lykkedes dem at laane en meget stor Sum paa deres gode Navne. Og da Sparerne stormede Sparekassen, parate til at kæmpe for at faa deres Tilgodehavender eller dog en Del af dem, saa stod Kong Hans' statelige Skikkelse bag Skranken.

»Hvormeget?« — »Værsgo!« sagde han. Nogle blev helt betænkelige ved at forlange deres Indskud udbetalt. Det kunde man ligesom ikke være bekendt, naar det var selve Kong Hans, der stod der. Hans Autoritet var mægtig. Andre vovede det dog. Men det gjorde intet; Kong Hans havde jo skaffet Penge i den slunkne Kasse.

Kort efter vendte Indskuddene automatisk tilbage til Sparekassen. Den var reddet fra Ruin.

Et Aar blev han kongevalgt Medlem af Rigsraadet, men trak sig atter tilbage: det var ham nok at virke for Aarhus.

Rundt om i Jylland hed det mellem Broges Konkurrenter, at Kong Hans var nærig. Han rejste altid paa tredje Klasse, fordi der ikke var nogen fjerde, sagde man . . . Sandt er det, at han fra sin tidligste Ungdom havde været vant til at spare paa Skillingerne, og at han personlig var særdeles nøjsom. Ydre Glans lagde Hans Broge ikke særlig Vægt paa. Han kunde nok lide, at Kongen og Kronprinsen, den nuværende Christian X, viste ham Agtelse og altid havde et venligt Ord tilovers for ham, naar de kom til Aarhus. Han vilde respekteres; men hvis nogen søgte at indynde sig hos ham ved Smiger eller f. Eks. kaldte ham Grosserer, saa afviste han dem koldt og sagde bare: — Jeg er Købmand!

Naar store Opgaver skulde løses, var Broge langtfra nærig, og hans Haand var ogsaa aaben, naar nogen led Nød. I en meget streng Isvinter lod han meddele, at der blev uddelt Kul til fattige fra hans Købmandsgaard. Folk strømmede til. Der kom saa mange, at hans Krambodssvende blev betænkelige, for det sank saa stærkt i de kostbare Kulbeholdninger, at der ikke syntes at skulle blive noget tilbage at sælge. Man bankede paa til Købmandens Kontor og spurgte, om Uddelingen ikke burde standses.

»Nej,« sagde Kong Hans, »jeg kan nu engang ikke li', at nogen skal fryse.«

Han var sparsommelig, men han pugede ikke Penge sammen til sig selv. Da Broge var gammel, sagde en af hans nære Venner, som maa forudsættes at vide nøje Besked: »Hans Broge ejer kun 600.000 — hvad er det efter 50 Aars Virksomhed i det Format, hvori han har virket? Han kunde have haft meget mere — navnlig, hvis han ikke altid havde haft saa *rene Hænder*.«

Sparede han ofte paa sig selv, saa gav han gerne til Byen, ikke blot til Fremme af Erhvervet, men ogsaa til Kirke, Teater og Prinse-slot. Det var ham en Æressag at faa købt Marselisborggrundene og faa indrettet en Bolig for Kronprinsen derude. Det vilde jo kaste Glans over Aarhus.

Da Sagen kom for, var Hans Broge traadt ud af Byraadet. Men han sad paa Tilhørerpladserne. Og da Købet af Marselisborg var vedtaget, rejste han sig og traadte frem foran Tilhørerne. Høj og graanet, nu lidt bøjet, stod han der og takkede Byens Raad, fordi det havde handlet saa hurtigt og resolut i denne Sag, og derpaa udbragte han et Leve for Aarhus Byraad. Raadsherrerne saa særdeles raadvilde ud over dette Brud paa Raadhusreglerne. Men da Hurra-raabene gjaldede fra Tilhørerpladserne, tog Raadet alligevel rørt imod Hæderen. Det var jo Kong Hans, der udbragte Levet. Og Kong Hans var Inkarnationen af Byen og dens Borgere. Han stod for alle i Aarhus som det jyske Typeideal af en god Borger. Det var omkring ham, den voldsomme Bypatriotisme voksede frem, som siden har været et Særkende for Aarhus.

Da Hans Broge havde 50 Aars Jubilæum, blev han fejret, som ingen dansk Borger nogensinde er blevet fejret af sin By. Der var Lys i alle Vinduerne i Aarhus. Et Tog paa Tusinder af syngende fakkelbærende Mennesker drog gennem Gaderne og samlede sig udenfor hans Hjem. Hans Broge traadte frem paa Balkonen, stout og stolt, og slog ud med Haanden — en kongelig Gestus, værdig Kong Hans.

Hans Broge døde i 1908. Men hans Minde er udødeligt i den jyske Hovedstad. Borgerne rejste en Statue af ham (af Aksel Hansen) paa Tietgens Plads. Der staar han som Sindbilledet paa den gode Borger, som Byens Samlingsmærke.

Hans Død indtraf, før de mægtige Udvidelser af Aarhus fandt Sted, — men det var ham, der havde givet Byen Kræfterne til det.

Initiativet bør belønnes.

OTTO MØNSTED

DER kom en Tid, hvor navnlig de europæiske Byers stærke Vækst medførte, at Efterspørgslen efter Smør steg stærkere end Produktionen. Resultatet blev en følelig Forhøjelse af Priserne, og mange Steder fik den fattige Del af Befolkningen derfor ikke tilstrækkeligt Fedtstof. I Frankrig var Problemet saa paatrængende, at Regeringen overdrog en Kemiker, Monsieur Mège-Mouriés, at iværksætte Forsøg paa at fremstille et Erstatningsstof, som kunde bruges i Marinen og sælges billigt til mindrebemidlede i Stedet for Smør.

Mège-Mouriés gav sig til at studere Mejeriproduktionens Basis. Han konstaterede, at Køer kunde give Mælk med Smørfedt i, selvom de blev sultede. Det maatte ske derved, at de tærede paa Fedtstoffer, som de havde opmagasineret i Forvejen. Den franske Kemikers Idé gik nu ud paa ad kunstig Vej at bearbejde Oksefedt saaledes, at der fremkom et lignende Resultat som under de naturlige Processer i Koens Legeme. Han rensede og smeltede Oksetalg og pressede det, saa Stearinet, d. v. s. de fastere Bestanddele, skiltes fra de lettere smeltelige, som Mège-Mouriés kaldte *Oleomargarin*. Det saaledes udskilte Stof, hvis Smeltepunkt laa i Nærheden af Smørrets, kunde behandles videre med Mælk og Vand, opløselige Bestanddele af Koyver og endelig farves, æltes og saltes ganske som Smør. Mège-Mouriés havde opfundet en Metode til Fremstilling af Kunstmør, ofte kaldtes Produktet *Margarin*, og efterhaanden vandt Betegnelsen Margarine international Sprogret. Den nye Opfindelse vakte Opsigt viden om i Verden. Rundt om i Landene optog Forretningsfolk og Teknikere

Tanken og søgte at forbedre Metoden. De fleste Steder gjorde man det ved at iblande ægte Smør. Det var et farligt Skridt, som uvægerligt førte til, at Blandinger med Kunstsmør nu og da blev udgivet for og solgt som Mejerismør. Og dette Falskneri medførte, at der fra første Færd vakttes Uvilje og blev truffet skrappe Forholdsregler overfor Margarinen.

Hollænderne var blandt de første, der slog ind paa en Storproduktion af Kunstsmør, og de vandt Indpas for deres Varer baade i England og i andre Lande. Til Danmark indførtes der Kunstsmør baade fra Holland og Norge allerede i 80erne i forrige Aarhundrede, dog ikke i større Omfang. Men flere fremsynede danske Forretningsmænd havde allerede længe syslet med Tanken om at iværksætte en dansk Fabrikation. Blandt dem var Otto Mønsted.

Otto Mønsted var født i 1838 paa Lyngsbækgaard ved Æbeltoft, som hans Far ejede. »Jeg er Molbo, en rigtig Molbo,« plejede han at sige; og i hvert Fald var det Molbotræk karakteristisk for ham, at han holdt fast med en Bulldogs Stædighed, naar han en Gang havde bidt sig fast i noget.

Han kom i Handelslære hos Købmand Winding i Grenaa, blev senere Handelsbetjent i Roskilde og endelig i København hos Firmaet Halberstadt & Mannheimer. Gagen var 300 Rigsdaler aarligt, saa der var ikke meget at lægge op af; men det københavnske Firma vilde gerne støtte Mønsted, da han forelagde sin Plan om at etablere sig. Han laante 200 Rigsdaler til Indkøb af et Skrivebord, en Seng og en Stol, og saa begyndte han — i 1865 som Købmand i Aarhus med Korn og Foderstoffer og Indkøb af Smør som Speciale. Det var just denne Branche, hvori Hans Broge var Aarhus' store Mand, og *Jydernes Kong Hans* lagde snart Mærke til den unge Konkurrent. Han lærte at agte ham og senere at beundre ham. I 1870 blev Otto Mønsted gift med Kong Hans' Datter, Anne Sofie Broge. Det styrkede selvfølgelig hans Stilling i allerhøjeste Grad. Men ogsaa uden

det vilde Otto Mønsted have gjort sig gældende. Hans Købmandsforretning var hurtigt vokset til et anseligt Omfang. Der holdt hundrede Bondevogne med Smør i hans Gaard paa Torvedagene, og ligesom Hans Broge gjorde Mønsted sig store Anstrengelser for at faa indført Forbedringer i Mejeriproduktionen. I det danske Mejeribrugs ældste Litteratur findes en Pjece (fra 20. Maj 1875) om »Tilvirkning af sødt Smør«, forfattet af den senere Margarinekonge Otto Mønsted. I 1876 grundlagde han »The Danish Preserved Butter Co.«, som eksporterede Smør til saa fjerne Egne som Kina, Afrika og Australien i hermetisk tillukkede Pakker. Og alt som det danske Smør forbedredes og vandt større Indpas i Udlandet, fik han den Tanke, at Eksporten kunde faa et yderligere Opsving, hvis man delvis erstattede Hjemmeforbruget med et andet velegnet Spisefedtstof. Otto Mønsted havde efterhaanden oparbejdet en blomstrende Korn- og Foderstofforretning, som fra Aarhus forgrenede sig baade til Odense og København. Han var med i mange andre store Foretagender; men han syslede stadig med Tanken om at starte en ny Industri. Derfor læste han med stor Iver alt, hvad der publiceredes om Mège-Mouriés' Oleomargarin og om Fremkomsten af Kunstsmør i andre Lande. Og ud fra det usikre Kendskab til Metoderne, han erhvervede paa denne Maade, begyndte han at eksperimentere. For ham var det ikke blot en Pengeidé og efterhaanden en personlig Ærgerrighedssag, men det gjaldt Løsningen af en national Opgave. »Om 30 Aar vil hele Danmark spise Margarine, mens vor Hovedeksport af Smør dog stadig vil stige og blive en stadig større Indtægtskilde for Landet,« sagde Otto Mønsted profetisk. Men ingen troede ham. Og intet tydede heller paa, at han skulde faa Ret. I Aarevis eksperimenterede Otto Mønsted med Fremstillingen af Margarine. Den ene Skuffelse fulgte efter den anden. Den Formue, han havde skabt sig, smuldrede langsomt bort. Men han holdt ud. Han havde sat sig for, at det skulde gennemføres, om Skeptikerne nok saa meget kaldte ham en

Molbo. Endelig lykkedes det ham da ogsaa at fremstille et nogenlunde antageligt Produkt, og saa anlagde han Danmarks første Margarinefabrik i Aarhus. Det var i 1882. Nu stod han ved Maalet, og saa viste det sig, at det kun var Indledningen til endnu større Trængsler. Otto Mønsted kunde med fuld Ret paapege, at hans Spisefedt stod paa Højde med Smørret i Næringsværdi, skønt det var langt billigere. Men det nyttede intet. Folk vilde simpelthen ikke købe det nye Produkt. Hele den Formue, Otto Mønsted havde tjent paa sine øvrige Forretninger i Løbet af 20 Aar, var nu sat til under Forsøget paa at skabe den nye Industri. Han maatte søge Støtte hos sin Svigerfar. Men det fik han ogsaa — ikke blot økonomisk, men ogsaa rent aandeligt, og det sidste var maaske ikke det mindst vigtige i disse Aar. Ogsaa Fru Anne Mønsted, der havde arvet sin Fars klare Overblik og tillidsfulde Sind, var sin Mand en uvurderlig Støtte.

Folk vidste, at det nye Produkt blev fremstillet af Oksetalg og lignende dyrisk Fedt, og forestillede sig straks noget om Slakteri-affald og selvdøde Kreaturer. Dertil kom, at Landbruget, navnlig Herregaardene, fra første Færd erklærede Margarinen Krig. Man saa helt bort fra Mønsteds grundlæggende Tanke, at et Hjemme-forbrug af Margarine netop vilde kunne bevirke en Udvidelse af Smørekspporten. Det var ikke langt fra, at man ansaa ham for en Landsforræder. Der blev gennemført Love, som lagde Handelen med det nye Produkt saa alvorlige Hindringer i Vejen, at det nærmest kom til at virke som et Forbud. Gang paa Gang blev Margarine-problemet taget op til offentlig Debat, og der faldt fæle Ord om det »ufine« Produkt. I 1888 tilspidsedes Forholdene til en næsten krigersk Tilstand. Et nyt Lovforslag var under Udarbejdelse, og imens dannedes et »Forretningsudvalg til Oplysning om Faren ved Kunstsmør«. Det bestod af indflydelsesrige Mænd, som lod afholde Møder rundt om i Landet og fik vedtaget Resolutioner, hvori der forlangtes rent Forbud mod Margarine, eller i hvert Fald Forbud mod at farve

Margarinen gul, saa den kunde forveksles med Smør. Man hævdede, at Danmark som Storeksportør af Smør burde være »rent Land«, og det var kun muligt: hvis man enten kunde hævde, at her fremstilledes kun ægte Smør indenfor Grænserne, eller at dansk Margarine var farvet grøn eller blaa. Noget Hensyn til den spirende Industri eller dens Mænd fandt ingen paa at tage. Men derimod avlede den voldsomme Agitation snart Modtræk fra Forbrugerne. Indenfor Arbejdernes faglige og politiske Organisationer blev man enig om at forlange Adgang til billigt Fedtstof. Det endte med, at der blev indsamlet Underskrifter paa Adresser til Fordel for Margarinen. En enkelt Adresse fra København havde over 60.000 Underskrifter.

Under hele denne Kampagne havde Mønsted forholdt sig fuldstændig tavs og tilbagetrukket. Han syntes ganske uimodtagelig overfor Angreb, som hans Samvittighed sagde ham var uberettiget. Han arbejdede støt videre for at forbedre sit Produkt. Og nu smilede han sit lille, kølige og spidse Smil: han havde faaet Forbrugerne med sig. Nødvendigheden af at skaffe Konsumenterne en billig Vare sejrede over Politikernes Betænkeligheder med Hensyn til Smøreksporten. Resultatet blev en Lov, som tvang Margarinen til i Ordets egentligste Forstand at bekende Kulør, men som dog gav Margarineindustrien noget rimeligere Vilkaar end før. Snart steg Margarineforbruget med rivende Fart. Ogsaa Landboerne begyndte at spise Margarine, da de opdagede, at de saa fik mere Smør tilovers og flere Penge i Kassen. Just de Kredse, som stærkest havde vendt sig mod Margarinen, gjorde den efterhaanden til en altfor dominerende Bestanddel af deres Kost.

Det havde fra første Færd været Otto Mønstedes Mening at skabe en Eksport af sit Produkt. Men de strenge Bestemmelser havde virket som et totalt Eksportforbud for dansk Margarine. Saa rykkede han over i England og startede sin egen Fabrik i Godley ved Manchester — under Ledelse af Direktør Schou, den senere Ejer af Palsgaard. Den gik saa godt, at han faa Aar efter byggede en endnu større

Margarinefabrik i Southhall. Denne Fabrik kom efterhaanden til at dække Halvdelen af Kæmpebyen Londons Forbrug.

Længe før andre forudsaa Otto Mønsted, at man med Fordel kunde anvende Olie udpresset af fedtholdige Frugter til Fremstilling af Margarine. Han var med til Dannelsen af Aarhus Oliefabrik i 1892 for at skabe en hjemlig Produktion af Spiseolie. Og Overgangen fra animalske Raastoffer til vegetabiliske bidrog yderligere til Margarinens Popularisering.

I de første vanskelige Aar var der foruden Otto Mønsted kun en Fabrik til for Fremstilling af Kunstsmør i Danmark: Fabriken »Isholm« i København. Men saa snart Margarinens Kaar bedredes, oprettedes den ene Fabrik efter den anden. Mange var imidlertid saa smaa, at de ikke kunde bestaa, men andre voksede sig store og fik deres rige Andel i de Muligheder, Otto Mønsted havde skabt ved sin udholdende Pionergerning.

Otto Mønsted var den første, der satte sig for at lære hele Folket at bruge Margarine, og han gjorde det ved at tale fra Blade og Aviser, fra Reklameskilte og Husgavle. I forhaabningsfulde blaa Farver kunde man overalt i Landet læse de manende Ord: »Forlang altid Otto Mønstedes Margarine«. I mange Aar var Mønsted ene om den storstilede Reklame, men snart fulgte andre Fabrikanter efter, først og fremmest Konkurrenten Steensen. Han havde først været ansat hos Mønsted i Aarhus, men var begyndt paa egen Haand i Vejle og tog nu fat paa at fastslaa sit Produkts Fortræffelighed med samme Midler som Otto Mønsted. Stod der paa den ene Husgavl med Kæmpeskrift: »Forlang altid Otto Mønstedes Margarine«, sikrede Steensen sig en anden i Nærheden og skrev med ikke mindre Bogstaver: »H. Steensens Margarine er altid den bedste«. Vittighedsbladet *Punch* afbildede en lille Dreng foran saadan to Margarine-reklamer og lod ham spørge sin Far: »Hvorfor skal man forlange Otto Mønstedes Margarine, Far, naar Steensens er den bedste?«

Steensen var henrykt. Han lod Billedet reproducere og oplæbe i stort Format paa Reklametavler hele Landet over. Man spurgte Otto Mønsted, hvad han mente, om han ikke tænkte paa at foretage et Modtræk. »Nej,« svarede han, »jeg er godt tilfreds med, at mine Konkurrenter nævner Navnet paa mit Produkt gratis. Saa kan Folk selv prøve og dømme.«

Otto Mønsted, den stiltfærdige, den tilbageholdne og personlig saa lidet kendte Skikkelse var en stor Forbruger af Reklame, naar det gjaldt Produktet. Han nærede megen Tillid til Reklamens Magt, men vel at mærke kun, naar Varen var værd at avertere. »Det nytter ikke at avertere, naar man ikke har en fuldkommen Vare,« plejede han at sige.

Trods Virksomhedernes vældige Vækst ledede Mønsted personlig sin Margarinefabrik i Aarhus, indtil han flyttede til København i 1898. Samtidig omdannedes de engelske Fabrikker til et engelsk Aktieselskab. Kornforretningen i Jylland overdroges til Korn- og Foderstofkompagniet, Nordens største Selskab i sin Branche, som Mønsted var med til at danne og virkede som Formand for lige til sin Død. I en Aarrække fortsatte han Driften af Kornforretningen paa Sjælland samtidig med, at han overvaagede Margarinefabrikationen i Aarhus. Først i 1909 omdannedes Aarhusfabrikken til et Aktieselskab, og Mønsted trak sig tilbage fra det haardeste Arbejde. Det er et Særkende for ham, at han som Forretningsmand var lige saa moderne og fremsynet i sine sidste som i sine første Aar. Han havde med sikker Sans for at finde de rigtige Medarbejdere overdraget Ledelsen til Forretningsfører August Holm og kunde nu for første Gang i et langt Liv unde sig Hvile.

Otto Mønsted byggede sig en pragtfuld Villa i Kristianiagade, da han flyttede til København. Han begyndte at samle paa Malerier paa sine ældre Dage. Ellers var Rejser hans bedste Tidsfordriv. Han

drog hyppigt til Rivieraen eller til Ægypten, men endnu hyppigere paa Jagtture til Mols. Udadtil stod han som Typen paa den tilknappede Forretningsmand, og hans Væsen var præget af en Blanding af Beskedenhed og Selvfølelse, særtregnet af hans lidt kølige Smil. Men paa Jagtturene til Mols og i Samvær med Medarbejdere indenfor sine Virksomheder kunde han udfolde et djærvt og jysk Lune.

Allerede da Otto Mønsted flyttede til København, raadede han over en efter danske Forhold enorm Formue. Den blev stadig større, og alene i Kraft af den — rent bortset fra hans medfødte Lederenskaber — kunde han have skabt sig en dominerende Stilling i Samfundet. Men det brød Otto Mønsted sig ikke om. Han, hvis Navn var kendt af hvert eneste Barn fra Skagen til Gedser, kunde gaa ukendt gennem Københavns Gader. Livets Kampe og den megen Modgang, han havde mødt, havde hærdet ham, men havde ikke gjort ham haard. Han var altid rede til at hjælpe, hvor han mente, en hjælpende Haand var paa sin Plads; men han ønskede at yde Hjælpen i Stilhed. De Egenskaber, han satte højest, og som stærkest appellerede til hans Trang til at opmuntre, var Initiativ og personligt Vovemod. Den store Tanke, han stadig beskæftigede sig med i sine sidste Aar, gik ud paa at skabe et Fond, hvorfra Fremtidens Foregangsmænd kunde faa Støtte for deres Ideer. »Initiativet bør belønnes,« sagde han.

Da Otto Mønsted døde — 77 Aar gammel — i September 1916, havde han forlængst gennemdrøftet sit aandelige og økonomiske Testamente med sin Kone, Kong Hans' kloge Datter. Efter Fru Anne Mønstedes Død skulde Hovedparten af hans Formue tilfalde et Fond til Fremme for dansk Initiativ. Fondets Formue androg efter Betalingen af en uhyre Arveafgift omkring 23 Millioner Kroner, hvoraf 15 Mill. var anbragt i Obligationer, og Resten repræsenterede Aktier i A/S Otto Mønstedes Margarinefabrikker. Renterne af Otto Mønstedes Fond anvendes til personlige Understøttelser og til Fremme af Planer

og Foretagender indenfor Handel og Industri, der kan føre til Oprettelsen af nye Erhvervsgrøne. Otto Mønsted havde selv skabt en ny Industri i Danmark, og det var hans Drøm, at den Arv, han efterlod sig, skulde skabe endnu flere nye Erhvervsmuligheder i Danmark.

Man skal ikke altid træde
i de gamle Træsko.

DITLEV LAURITZEN

ESTRUP er Esbjergs Fader. Han alene saa, at her var det eneste naturlige Sted for Danmarks Dør mod Vest. Han — som man blandt meget andet mindre behageligt ogsaa kaldte »den jernbane-lystne« — gennemtrumfede ene Mand mod en fanatisk protesterende Opposition Loven om Baneforbindelsen og Havnens Oprettelse. Det skete i 1868. Den svejtsiske Ingeniør Louis Carlé, der havde bygget Havnen i Helsingborg, fik Arbejdet overdraget. I Begyndelsen lykkedes det ham ved skrappe Hjælpe midler at holde de urolige Elementer nede paa Arbejdspladsen og at holde Musene i Skak i sin Hytte ved Hjælp af den Revolver, han altid sov med under Hovedpuden. Han var saa populær, at den første indfødte Esbjergenser blev opkaldt efter ham og Havnen og kom til at hedde Louis Carlé Harbour Jensen. Men efterhaanden blev Arbejdsvanskelighederne og Musene for talrige. Arbejdet gik for langsomt og blev endelig overdraget et dansk Konsortium. Carlé rejste bort og rettede senere Revolveren mod sit eget Hovede.

I disse første Dage bestod Boligerne af Jordhytter. Ikke et eneste Træ gav Ly for Sandflugt og Storm. Der, hvor Danmarksgade nu ligger, smuttede Hedens brune Lærker mellem lyng- og græsklædte Tuer. Paa Torvet, hvor Chr. IX. nu knejser, stod Byens eneste Pumpe. En eneste Stoppenaal gik paa Omgang mellem samtlige Hjem.

I 69 byggede Smedemester Møller fra Kolding det første Hus. Eventyrlystne og mærkelige Mennesker flyttede til. Blandt andre den

forhenværende Gæstgiver Hans Philipsen fra Ribe, som havde mistet Gæstgiveriet, men ikke Humøret. Han tog Arbejde ved hvad-somhelst, og hver Gang han spyttede i Næverne og trak op i Bukserne, sagde han: »Rask maa det gaa!« De Ord sprang fra Hus til Hus, og alle gjorde dem til deres egne. Det blev den opvoksende Bys Valgsprog.

Blandt Mængden af Lykkejægere var ogsaa en ung, men sindig Vestjyde, der mere søgte efter reelle Værdier end efter Eventyr — og hvis Skæbne dog blev den allermest eventyrlige. I 1884, da Esbjerg havde ca. 2000 Indbyggere, kom Ditlev Lauritzen til Byen og aabnede en Filial af sin Faders Tømmerhandel i Ribe. Mere end nogen anden kom han, denne lange, tørre, stærke og sejge Jyde, til at præge Nybyggerbyen. Hans faste Haand gjorde dens voldsomme Udvikling mindre vildsom. Han blev Esbjergs *store Mand*.

Laurids Ditlev Lauritzen var født i 1859 i Ribe som ældste Søn af Tømmerhandler Jørgen Lauritzen. Han havde været til Søs et Aars Tid, været paa Grüners Handelsakademi i København, men havde ellers blot faaet lidt praktisk Uddannelse ved at gaa til Haande hjemme paa Tømmerpladsen. Han var saa ung endnu, da han kom til Esbjerg, at han maatte starte sin Forretning i Faderens Navn, det blev derfor ikke »D. L.«, men »J. L.«, der til sin Tid kom til at staa som Bomærke for den vældige Virksomhed, der voksede ud af den lille Tømmerhandel, og paa Skorstenene af de mange Skibe, som Ditlev Lauritzen senere satte i Søn.

I Begyndelsen boede unge Lauritzen paa Spangsbjergs Hotel, der var blevet opført ret tidligt, men senere flyttede han ind i et lille Rum bag Kontoret i det Pakhus, han havde rejst i Nærheden af Havnen og Jernbanesporet. Der var haardt Brug for Byggematerialer, og Handelen gik livligt. Men der var ogsaa Brug for Kul. At faa nogen til at sejle Kul fra England dengang havde dog den Vanskelighed, at Byen og Havnen ikke fandtes paa noget Søkort. Det kneb

med at faa Englænderne til overhovedet at anerkende dens Eksistens. Til at begynde med befragtede Lauritzen nogle smaa Fanøskonnerter til at sejle Kul hjem fra England, men de kom lige saa uregelmæssigt, som Vinden blæste. Senere fik han Forbindelse med en Dampskibsreder i Flensborg. Den første Sending gik paa Grund udenfor Havnen, og Rederen nægtede at komme til Esbjerg mere. Men Lauritzen skaffede sig Skibet i Timecharter, saa han selv forsynede det med Kul, og paa den Maade fik han Sagen til at glide. Kulforretningen voksede, men der skulde gives Agt paa baade Tiden og paa de mindste Udgifter i disse Aar. Undertiden indledte Chefen Dagen med en Morgenmotion, som bestod i at losse Kul et Par Timer, før han begyndte paa Kontoret. Hver Tiøre maatte vendes. Men Lauritzen havde Vestjydens medfødte Sejghed og Sparsommelighed. Livet langt, ogsaa da han regnede i Millioner, gav han Agt paa de smaa Decimaler. Det var en Bebrejdelse, der nu og da rettedes imod ham: at han saa noget nøje paa Omkostningerne.

Det gjorde man ellers ikke i de Dages Esbjerg. »Rask skulde det gaa«, og rask gik det, en Overgang alt for rask. Byen voksede, saa det var synligt fra Dag til Dag. Og af lutter Begejstring trak man store Veksler paa Fremtiden. Grunde solgtes til stigende Priser flere Gange i Løbet af samme Time, ofte til Akkompagnement af Champagnepropperne paa Hotel Spangsberg. Men det endte med altfor voldsomme Knald og med altfor mange tomme Lommer og endnu flere Tømmermænd. Lauritzen havde forudset det. Han deltog hverken i Fest eller Spekulation, men arbejdede støt med solide Værdier.

I de Dage skulde Lauritzen have sig et nyt Ur, og det skulde være godt. Han stillede ingen særlige Betingelser m. H. t. Prisen, men han forlangte bestemt, at det skulde være et Sølvur. Aarsagen var den, at Byen vrimlede med Grundspekulanter, der som Tegn paa deres Værdighed alle bar Guldure og høje Hatte. Og Lauritzen vilde ikke forveksles med den Slags Folk . . . Urmageren skaffede ham et

Kronometer af Sølv til 250 Kroner, det var mere, end Guldurene almindeligvis kostede dengang; men det Ur havde han ogsaa Nytte af til sin Dødsdag — og faa har set oftere paa Klokken end Ditlev Lauritzen.

Ad frygtelige vestjyske Veje, undertiden ogsaa langt ind over Heden, kørte den unge Lauritzen med Kusken Niels. De styrede efter Mejeriskorstenene, der i de Aar rejstes Landet over som Vartegn for den nye Tid; — for dèr brugte man Kul. Hvert Sted maatte der føres omstændelige Forhandlinger med alle Medlemmer af Mejeriets Bestyrelse. Det gjaldt om at overbevise dem om, at Kullene fra Esbjerg var lige saa gode som de, der kom fra Aarhus, men at de kunde leveres billigere, simpelthen fordi Vejen var kortere. De gamle indarbejdede Firmaers Repræsentanter havde nemlig hurtigt udbredt det Rygte, at Esbjerg-Kul var en anden Klasses Vare. Den af Naturen saa ordknappe unge Lauritzen maatte bruge Mundtøjet.

Til Brug for sin egen Biografi (udgivet som Mindebog under Titlen »Konsulen«) har Ditlev Lauritzen selv fortalt den vestjyske Forfatter Salomon Frifelt om en karakteristisk Episode fra disse Aars Forretningsfelttog: Paa Vejen mellem Varde og Nr. Nebel fik Lauritzen Kig paa en ny Skorsten. Det var det nybyggede Lunde Mejeri. Han opsøgte Formanden for Mejeribestyrelsen; det var Læreren Hansen Pedersen, som netop var i Funktion. Forhandlingen foregik i Skolestuen. Læreren sad paa sit ophøjede Stade, Lauritzen stod nedenfor Katederet, alle Børnene strakte Hals. Den unge Købmand var lidt benovet ved Situationen. Men endelig kom han i Gang, præsenterede sig og meddelte, at han gerne vilde sælge Kul til Mejeriet. »Kul,« sagde Læreren, »dem faar vi fra Aarhus!« Lauritzen saa sig søgende omkring og standsede ved Danmarkskortet. »Vil De ikke lige lade et af Børnene maale, hvor meget længere der er fra Aarhus her til Lunde end fra Esbjerg hertil,« sagde han saa, »jeg vil give en Krone til den, der først kan regne ud, hvor meget dyrere Fragten

bliver paa 10 Tønder Kul fra Aarhus end fra Esbjerg.« Tallene blev stillet op, og saa begyndte Børnene at regne, saa Griflerne gnistrede. Flere var færdige paa samme Tid og lige værdige til Præmien. »Naa,« sagde Lauritzen, »hvad mener De saa om det Regnestykke?« »Joh,« svarede Læreren, »hvis det Facit holder Stik, og Kullene fra Esbjerg er lige saa gode som dem fra Aarhus, saa kan jeg ogsaa regne næste Led i Regnestykket.« Lauritzen forlod Skolen med en underskrevet Slutseddel i Lommen — og under Hurraraab fra Børnene.

Ofte maatte han ogsaa tyre Toddyer og Kaffepunche for Sagens Skyld, men efterhaanden lykkedes det ham ikke blot at skaffe sig Kunder, men ogsaa Venner blandt alle Vestjyderne. Han forstod dem, og de forstod ham; han var jo en af deres egne. Kun en enkelt Gang kom han til kort. Man havde inviteret ham, som det efterhaanden ofte hændte, til at overnatte paa en Proprietærgaard, hvilket han glad tog imod for at undgaa de forfærdelige Kroer med Regnvand gennem Lofterne og Lopper i Sengehalmen. Som altid gav Lauritzens Besøg Anledning til en lille festlig Sammenkomst med Naboerne. Efter Bordet blev der spillet Kort, men Lauritzen kunde ikke lide Kortspil og fik i Stedet Underholdningen omsat til Samtale. De kom ind paa landøkonomiske Spørgsmaal, og da var Lauritzen saa uforsigtig at røbe de Anskuelser, som i Virkeligheden dannede Grundlaget for alle hans Fremtidsforhaabninger som Forretningsmand. Han sagde, at efter hans Opfattelse vilde Udviklingen naturligvis føre med sig, at Landbruget blev mere og mere industrialiseret, og at det vilde gavne de mindre Brug frem for de større. Da bredte en isnende Tavshed sig i Stuen. De konservative vestjyske Storbønder vilde ikke se denne Sandhed i Øjnene... Det er vist en af de faa Gange, Lauritzen har sagt for meget. Han sagde hellere for lidt. Men hans Syn var rigtigt. Han var allerede i Gang med at udbygge sin Forretning i Overensstemmelse med det. Han

indførte Cement, Skifer, Kunstgødning og Foderstoffer til Vinterfodring, og han begyndte at sende Smør til England.

Isvinteren i 1895 gav Firmaet et vældigt Skub fremad. Esbjerg var den eneste aabne Havn i Jylland, og al Ind- og Udførsel gik den Vej. En Overgang laa der 20 Kulskibe i Havnen. Lauritzen skyndte sig at købe Kullene, og saa fik han hele Byen sat i Gang med at losse. Lærere og Kontorfolk, Skrædere og Skomagere fik fat i Skovlskafterne. Der var Penge at tjene. Og fra Lauritzen spredtes Kullene videre over Jylland. Han naaede saa langt mod Nord, at han trængte ind paa en mægtig Modstanders Enemærker: Aarhuskøbmanden Hans Broge, ogsaa kaldet Kong Hans, følte sig truet. Det kom til en Forhandling og et Forlig: De to Firmaer enedes om at sætte en Grænse imellem sig. Den skulde gaa der, hvor Fragten fra Aarhus og Esbjerg var ens. Ogsaa Konsul Rasmussen i Fredericia følte sig truet. Han gik straks over til Offensiven, drog helt til Ribe og underbød Lauritzen. Men Lauritzen svarede med et Modangreb. Han sendte en betroet Mand til Middelfart, hvor samtlige Teglværksejere paa Vestfyn havde udbudt en meget stor Kulleverance i Licitation. Og Lauritzen snuppede hele Leverancen for Næsen af Konkurrenten. Fra nu af regnede man med den nye Mand i Esbjerg.

Fragtspørgsmaalet voldte stadig Vanskeligheder og hæmmede Lauritzen i Konkurrencen med de gamle Kulfirmaer i Østkystens Havnebyer. En Dag kom en Skibskaptajn, som var forlist to Gange med Sejlskibe, ind paa Lauritzens Kontor og sagde, at han godt kunde tænke sig at komme over i den mere stabile Dampskibsfart, og at han ogsaa vidste, hvor man kunde faa en Damper. Om Lauritzen ikke kunde være interesseret . . . ? Det var han i høj Grad. Og Resultatet blev, at de i Fællesskab købte en 20 Aar gammel engelsk Damper paa 400 Tons. Den kostede kun 3000 Pund, men var heller ikke mere værd. Samme Aar sprang den læk og sank i Nordsøen. Heldigvis blev Besætningen reddet, og skønt det sunkne Skib havde

sejlet baade dyrt og daarligt, havde det dog givet sine Redere Penge. Lauritzen havde faaet Mod paa Skibsfarten. Han indhentede Tilbud hos Burmeister og Wain paa en Damper paa 550 Tons Laste-
evne. Den vilde komme til at koste 160.000 Kroner, hvilket jo unægt-
lig var en mægtig Sum for det unge Firma. Lauritzen gik til Privat-
banken og talte om et Laan. Bankdirektør Larsen stillede sig for-
bavsende velvilligt og gav ham Udsigt til et Laan paa 80.000. Men i
det samme dukkede Tietgen op. Han maalte den kun 31-aarige vest-
jyske Forretningsmand og spurgte ham, hvad de mange Penge skulde
bruges til. »Til en Damper.« »Og hvad skal Damperen saa bruges
til?« »Jeg vil sejle mine egne Varer hjem,« sagde den unge Købmand.
»Jamen kan De ikke bruge vore Skibe?« spurgte Gehejmeetatsraad
Tietgen. »Jo,« svarede Lauritzen, »det kunde jeg jo nok, men jeg
kan ikke bruge Deres Fragter!« Tietgen stivnede. »I de sidste Aar
har vi været nødt til at lade *Det forenede Dampskibsselskab* overtage
flere mindre Selskaber, fordi de ikke kunde svare sig,« sagde han,
»og det vilde nok heller ikke vare længe, før vi blev nødt til at
overtage Deres Damper.«

Det nyttede ikke, at Larsen vilde aabne Kassen, for Tietgen
havde Nøglen, og han drejede den naadeløst om, saa snart han
anede en ny Konkurrent. Men Lauritzen gav ikke op, han gik til
et Veksellererfirma og fik den fornødne Kredit. Skibet blev bygget.
Men han var altfor klog til at begynde Kampen med saa overmægtig
en Fjende som Tietgen. Og da Sagen var i Orden, opsøgte han den
store Finansmand paa Børsen, bad ham om en Samtale og for-
klarede, at han nu havde faaet Penge fra anden Side, men at det
ingenlunde var hans Mening at ville konkurrere med D. F. D. S.
— Det glæder mig, unge Ven, at De siger mig det, skal Tietgen
have erklæret, for saa sparer De mig for at myrde Dem . . .

Dermed gik Gehejmeetatsraaden sin Vej. Men han havde ikke
glemt den unge Vestjyde. Nogen Tid efter skulde Esbjerg fejre sit

25 Aars Jubilæum, og som det var Kongens Skik, lod han Tietgen se den Indstillingsliste, hvorefter den sædvanlige Ordensbygge skulde falde. Tietgen læste Navnene igennem, greb saa Pennen og føjede endnu et til: Ditlev Lauritzen.

Det var ikke mere end rimeligt. Ingen havde mere end Købmand Lauritzen støttet Nybyggerbyens Vækst med sundt Arbejde. Alligevel følte han sig ganske overvældet, beskeden som han var, da Festdagen oprandt, og Kongen personlig rakte ham Ridderkorset. Han stod og fumlede med det, endnu mere nervøs, da han følte mange Øjne fæstnet paa sig. Men da traadte en af de ældre ordensbehængte Festsdeltagere til og hjalp ham med at fæste Korset paa Kjoleopslaget. Det var Gehejmeetatsraad C. F. Tietgen.

Det ene Skib formerede sig til et helt Dampskibsselskab med en større Flaade. Aar 1900 havde »Vesterhavet« 9 Skibe med en Tonnage paa 13.043, i 1914 dirigerede Lauritzen en Flaade paa 26 Skibe med over 33.000 Tons.

I 1893 giftede Ditlev Lauritzen sig med Frøken Maren Brejnholt fra »Damsgaard« paa Mors. Han byggede sig et Hus; nu mente han da, han skulde blive for stedse . . . Aaret efter blev han fransk Konsul. Fra nu af hed han aldrig andet i Esbjerg end »Konsulen« — oftest med Trykket paa midterste Stavelse.

Rundt om ham voksede Byen, og Firmaet voksede med og formerede sig. Enkelte Grene skiltes ud til selvstændige Forretninger: Trælasthanhandelen, Foderstofferne, Gødningsforretningen, Smørhandelen, Afdelingen for Bygningsartikler o. s. v., men nye Virksomheder kom til: Trikotagefabrikken, Rebslageriet . . . Konsul Lauritzen var med til at bygge Byens Raadhus og til at forme Posthuset. Han var Medstifter af Esbjerg-Fanø Bank. Men da Valget under et Bankraadsmøde stod mellem to Laansøgere: en Restauratør og en Forretningsmand, og Flertallet valgte den første, saa blev Lauritzen fornærmet og gik sin Vej. Han holdt altid paa det værdiskabende, og

han fandt Forretningslivets Trivsel vigtigere for Byen end Forlystelseslivet. Derfor startede han kort efter Esbjerg Handelsbank. Han valgte selv Lederen: det blev Hassing Jørgensen. Store Ting skete i Byen i disse Aar, og de krævede Kapital og fornuftig Finansiering . . .

Da Landinspektør Madsen plantede de første Fyrretræer i Esbjerg som Hegn ud imod Kongensgade, kom Naboerne og rev dem op med Rod. De fandt den Tanke gudsbespottelig, at der nogensinde skulde kunne vokse Træer i Esbjerg-Sand. I lange Tider var det kun paa Kirkegaarden og i Dr. Bruuns lille Anlæg, Esbjergenserne kunde se, hvordan en rigtig Busk saa ud. Men Lauritzen vilde ogsaa *smykke* sin By. Han købte 15 Tdr. Land og begyndte at plante. Naar der ikke var Skibe i Havnen, beskæftede han sine Arbejdere med at grave . . . Esbjergenserne kan takke ham for, at de nu har Vognsbøl-Parken med dens Rigdom af de sjældneste Planter og Træer, med rislende Bække og blinkende Søer, med Fugle og Harer og Sikadyr. Ogsaa ved Anlægget af Gjesing-Plantagen, der nu er blevet til Nørreskoven, var han med. Han skabte Læ om Byen.

Han stiftede Esbjerg Bombøbøsse til Understøttelse for gamle Søfarere og deres Efterladte. Han skaffede 20 Fiskere anden Prioritetslaan i Handelsbanken og medvirkede derved til en Udvidelse af Fiskerflaaden med 20 nye Rødspættekuttere. Han byggede den første danske Sildekutter. Han startede »Islandsk-Færøisk Compagni« for at forsøge et Fremstød mod de store Fiskepladser ved Island. Det lykkedes ikke. De Mænd, der fik Ledelsen, var for uerfarne og uheldige. Den Indsats kostede Konsulen en Masse Penge. Der var en Tid, da hele den store Bygning, han havde rejst, truede med at ramle. Men han mistede ikke Troen paa Fremtiden. Naar nogle af hans Medarbejdere viste Tegn paa Tvivl, sagde Konsulen til dem: — Tab ikke Troen; en god Tro er et af de bedste Aktiver i en Forretning! Og Stormene drev over. Konsulen konsoliderede sig. Han var stadig Esbjergs store og stærke Mand. Han tænkte altid paa

Byens Trivsel, og man henvendte sig aldrig forgæves til ham om Hjælp. Ofte laante han unge Mennesker Penge, saa de kunde læse til Maskinisteksamen. I alt havde han hjulpet 20 (hvoraf dog kun et Par senere var blevet ansat paa hans egne Skibe), da Redaktør Sundbo i sit Blad advarede Forældre imod at modtage en saadan Hjælp. Det var Konsulens Bagtanke, hed det sig, at skaffe sig gældbundne Slaver, der senere var nødt til at slide for ham for en ringe Løn . . . Denne Mistænkeliggørelse ramte Konsul Lauritzen haardt. Og saaledes mødte han Gang paa Gang Modstand og Mistænkeliggørelse fra Sundbos Side og kom efterhaanden til at staa i et overordentlig spændt Forhold til det lokale socialdemokratiske Parti. Hans Blik blev mere og mere forbeholdent bag de dirrende Lorgnetter, hans Tale stadig kortere. Naar Konsulen planlagde en Tændstiksfabrik, sagde Sundbo, at det var en uhyggelig og sundhedsfarlig Tilvækst til Byen. Naar Konsulen vilde have Havnen udvidet mod Vest, vilde Sundbo have den udvidet mod Øst. Det var Sundbo, der jog Konsul Lauritzen bort fra Esbjerg. Just i de Aar, da Kampen mellem de to Skikkelser, der var som to Symboler, stadig tilspidsedes, viste en af Følgerne af det nye Styre sig i Form af en Skattestigning, som for Konsulens Vedkommende satte Kommuneskatten op fra knap 3000 i 1911 til næsten 25000 i 1913. Saa pakkede han sammen. I 1914 flyttede Konsul Lauritzen hele sit Rederi til København.

— Man skal ikke altid træde i de gamle Træsko, sagde Konsulen, man maa prøve nye Muligheder! Det havde han aldrig været bange for . . . Han var levende interesseret i alt nyt. Det var ham, der indførte Up-to-date-Kartofflen og Zitkagranen til Vestjylland. Han var den første, der forfærdede Vestjylland med en Bil — en encylindret Oldsmobile med Styrestang. Han trak den første Telefonraad mellem Esbjerg og Ribe. Han var aldrig bange for at indføre tekniske Fremskridt ombord paa sine Skibe, selvom det flere Gange kostede dyre Lærepenge. Han var Medstifter af Det Danske Luftfartselskab

og lagde altid Esbjergensere paa Sinde, at Udviklingen vilde stryge hen over Hovederne paa dem, hvis de ikke i Tide fik anlagt en Lufthavn.

Selvom han havde forladt Esbjerg i Vrede, blev han ved med at tænke paa dens Trivsel. Længe efter at have flyttet sit Hjem og sit Rederi til København oprettede Konsulen Oliekagefabrikken og Hermetikfabrikken i Esbjerg. Og sit kære Fanø, hvorfra han havde faaet saa mange gode Søfolk til sine Skibe, glemte han aldrig. Han reddede Fanø Navigationsskole fra Undergang, han stiftede et Legat paa 100.000 Kr. til Fordel for Fanø-Søfolk, og han udrustede Skoleskibet »Fanø« som en særlig Haandsrækning til raske Fanødreng, hvis Hu efter hans Mening altid burde staa til Søen. — Enhver flink Dreng skal have sin Chance og skal ikke hæmmes af, at han maaske kommer fra et fattigt Hjem, sagde Konsulen. Hans Navn var æret og lovet paa Fanø.

Da Krigen kom, forudsaa Lauritzen, at Fragterne vilde stige voldsomt, og han afsluttede straks Kontrakter om flere Nybygninger.

De store Skibe sejlede ud over de minefyldte Have. Mange af dem gik fra Middelhavslande til England med Appelsiner, som Tyskerne formodede skulde forvandles til Marmelade til de engelske Tommier. Hjemme fra Kontoret i København og om Aftenen og om Natten fra det smukke Hjem, som han havde indrettet sig paa Scherfigsvej ved Svanemøllebugten, fulgte Rederen dem i Tankerne . . . Han havde faa rolige Stunder. Naar Telefonen ringede, fo'r han sammen. En Aften i 1917 ringede Telefonen tre Gange paa Scherfigsvej, og hver Gang meldtes der om et sænket Skib. Efterhaanden sænkedes otte store Dampere ved Torpederinger eller Minesprængninger. Otte Menneskeliv gik tabt. Og den Forestilling fæstnede sig hos Konsulen, at netop hans Skibe var udset som Maal for Tyskernes Mordmaskiner. Han følte sig blacklisted. Under dette Indtryk og yderligere tilskyndet af de umaadeligt høje Priser paa

Skibe afhændede Konsul Lauritzen »Vesterhavets« sidste 11 Dampere til Dampskibsselskabet »Progress« i 1918.

Rederiet uden Skibe skulde nu afvikles, men mens Likvidationen stod paa, forandredes Forholdene, og Konsulens Foretagsomhed voksede frem med fornyet Styrke. Han begyndte helt forfra, og denne Gang paa helt privat Basis med et Familierederi under Mærket »J. Lauritzen«, som havde staaet over Døren til hans første lille Firma i Esbjerg. Han begyndte med at bygge et Værft i Køge — i den allerdyreste Tid. Det kom til at koste Millioner og kunde ikke forrente sig og var altsaa en meget daarlig Begyndelse. Allerede i 1923 blev det solgt til Københavns Flydedok for en forholdsvis ringe Sum. Men Lauritzens Familierederi lod sig ikke hæmme. Det blev en af de danske Skibsværfters mest livgivende Kunder gennem en lang og ellers arbejdsløj Periode. Og da Krisen ogsaa bredte sig lammende ud over Verdenshavene, da der laa lange Dobbelttrækker af oplagte Skibe langs Langelinjekajen, da raadede Lauritzen over 30 hypermoderne Dampere — og alle 30 Skibe var i fuld Fart! Han var maaske den eneste Skibsreder i hele Europa, der havde alle sine Skibe i Fart. Men han lod dem sejle uden eller med næsten ingen Fortjeneste, blot for at holde dem i Gang og sine Folk i Arbejde. Imens fandt han nye Ruter og nye Opgaver.

Det er Konsul Lauritzens store Fortjeneste, at han erobrede et helt nyt Fragtmarked for dansk Erhvervsliv: den hurtige og sikre Frugttransport i særlige kostbart indrettede Skibe. Hans Fartøjer gik i Fart mellem Nordeuropa og Portugal, Spanien og Italien. Hans Skibe lastede Tømmer i den botniske Bugt, lossede i England, bragte Kul til Middelhavet og kom tilbage med Vin, Salt og Sydfrugter til England. Det blev almindelig kendt paa Fragtmarkedet, at i Lauritzens Flaade var Liggetid indskrænket til et absolut Minimum. Tomgang kendtes praktisk talt ikke.

Da Konsul Lauritzen var 73, startede han en helt ny Linje til

at opretholde Frugtfarten mellem Vestindien og Nordeuropa, og han byggede en ny Flaade af motordrevne Skibe med moderne Køleindretninger. Da han fyldte 75, bar 50 store Skibe med 1000 danske Søfolk ombord J. L.-Mærket ud over Verdenshavene. Han havde opdraget sine to dygtige Sønner til at overtage Firmaet. De deltog allerede i Ledelsen, men selv var han ogsaa med.

Han havde skaffet Danmark Del i en Verdenschance i den nye vitaminkloge Tidsalder, hvor alle raabte paa frisk Frugt. Han bragte den, nedkølet i sejlene Frugtkældere, fra fjerne Tropekyster til alle store Havne baade i Europa og Amerika.

Da Kaptajnerne paa Frugtflaaden Juleaften 1935 sendte deres Hilsener hjem rundt fra Verdenshavene til Rederens Villa paa Scherfigsvej, var Modtageren ganske stille gledet ind i Døden. Da han blev bisat den 27. December i Holmens Kirke, var den fyldt af Erhvervslivets fremtrædende Repræsentanter. Men der var ogsaa mødt jævne Søfolk, Matroser, Fyrbødere, Maskinmænd og Skibs-officerer for at vise den døde Skibsreder en sidste Ære. Og i Kirkens Baggrund sad en Rad af Skipperfolk fra Vestkysten og Koner fra Fanø med Hovedklæder og grønne Skørter, med Salmebøger i Hænderne og Taarer i Øjnene . . .

Lad os arbejde for Fædrelandet,

CARL JACOBSEN

HAN var Typen paa den artige Dreng. Han gjorde altid, hvad hans Far og Mor sagde. Han var flittig i Skolen. Han havde Biblen i Kufferten, naar han rejste paa Ferie. Hans Yndlingsfor-nøjelse var at gaa paa Musæer, navnlig Thorvaldsens. Hans Dreng-aars største Stund var det Øjeblik, da »gamle Thomsen« — der havde stiftet Oldnordisk Musæum og holdt oplysende Foredrag om Samlingerne — demonstrerede et oldnordisk Smykke ved at hænge det om Halsen paa ham, den lille Dreng, der var lutter Lytten, Kundskabstørst og Alvor. Han voksede op i det skønne Hjem ved det gamle Carlsberg Bryggeri i Valby, hvor Klassicismen beundredes for sin »Renhed«, og hvor Blomsten af dansk Videnskab og Kunst samledes. Selv interesserede han sig kun for de »reneste« Glæder. De velstaaende, velmenende Forældre søgte ved idelig Paavirkning at forme ham efter deres egne Idealer — og det lykkedes saa fuld-komment, at de en skønne Dag til deres Forfærdelse opdagede, at deres Søn mindede om et Aftryk. Han var blevet et ganske uselv-stændigt Individ. Dette Indtryk forstærkedes yderligere derved, at den artige Dreng havde en Talefejl: han stammede.

Det er ganske stridende mod almindelige Regler, at der af denne stammende, uselvstændige lille Dreng blev en ivrig og ilter, begejstret og dygtig, i høj Grad karakteristisk og selvraadig Mand: Carl Jacob-sen.

Carl Christian Hilman Jacobsen var født i 1842, og hans Far, Brygger I. C. Jacobsen, havde bestemt, at han ikke maatte blive

selvstændig og sat i Vej før i 1870, naar han var 28 Aar gammel. Det var længe at vente, og han led meget under det. Med dybeste Misundelse hørte han, Rigmandssønnen, som ung Student, at hans Kammerater var begyndt at tjene deres første Penge ved at give Timer.

Faderen bestemte, at Carl skulde ud at rejse efter Studentereksamen, og saaledes blev det. I fire Aar rejste han rundt og besøgte ledende Bryggerier i Tyskland, Frankrig og England. Han lærte nye Sprog, nye Metoder og de store Bryggeridynastier at kende — og han modnedes langsomt under den relative Selvstændighed. Tilbageholdende, sky og stammende var han rejst ud, frimodig, behersket og mere selvstændig vendte han tilbage. Med stor Viljestyrke havde han overvundet Vanskelighederne ved sin Talefejl saa vidt, at den kun sporedes, naar han blev meget ivrig. Derfor — og ogsaa fordi han elskede Sproget — talte han i Almindelighed langsomt, velovervejet og tydeligt. Og det forlenede hans Fremtræden med en vis Værdighed.

Nu skulde han følge i Fædrenes Fodspor: han skulde være Brygger.

Hans Bedstefader, Christen Jacobsen, var en jysk Karl med frisk Halm i Træskoene, som var draget til København fra en vendsysselsk Fæstegaard og var blevet Tjenestekarl paa Kongens Bryghus. Senere avancerede han til Bryggersvend og Lejebrygger, og til sidst fik han sit eget Bryggeri. Christen Jacobsens Søn, Jacob Christian Jacobsen, havde indført Forbedringer af Driften og indført en ny Ølsort, som straks faldt i Folks Smag. Han havde flyttet Bryggeriet til Valby og havde givet det Navn efter sin Søn Carl. Nu skulde tredje Generation altsaa i Gang. Carl Jacobsen fik Lov til at opføre et nyt Bryggeri paa Carlsbergs Grund og lejede det derpaa af sin Far. Det var den gamle Bryggers Mening, at Sønnen skulde tage fat paa Produktionen af Øl af engelsk Type. Det var Carl Jacobsen absolut imod,

og det viste sig ogsaa snart, at i hvert Fald kun Porterer faldd i det danske Publikum's Smag. Ale var det umuligt at faa Danskerne til at drikke. Saa maatte Faderen bøje sig, og Carl Jacobsen fik Lov til at brygge bajersk Øl paa det nye Anneks-Bryggeri. Han var dygtig, efter den lange Uddannelse i Udlandet ganske givet Danmarks fineste Fagmand, og hans Øl var godt. Produktionen udvidedes snart i et saadant Omfang paa det nye, at den langt overskred, hvad Faderens gamle Bryggeri ydede. Den mere moderne Carl Jacobsen havde ofte foreslaaet sin Far at udvide Carlsberg-Bryggerierne; men den gamle havde vægret sig. Han lagde først og fremmest Vægt paa Kvaliteten, og han mente ikke, at en meget stor Bedrift lod sig overskue og kunde fremstille et lige saa fint Produkt som et mindre Bryggeri. Carl maatte saa nøjes med at sætte Produktionen op indenfor sin egen Virksomhed, og han gjorde det i en saadan Grad, at han en Overgang lod Øl udgaa fra sit Bryggeri, der ikke var lagret tilstrækkelig længe og derfor ikke kunde holde til den langsomme Om-sætning ude i Landet. Det vakte i høj Grad den gamle Jacobsens Misbilligelse. Han mente, at saa var det bedre, om Sønnen helt paa egen Haand byggede et Bryggeri. Forslaget forekom først Carl »lige saa komisk som overraskende«, har han senere erklæret. Men da han havde grundet lidt over det, greb han til med Begejstring. Han planlagde Bygningen af et virkeligt moderne Mønsterbryggeri.

I disse Aar begyndte Carl Jacobsen at optræde som Mæcen. Det vakte ogsaa Faderens Mishag. Han fandt, at Sønnen vandt en altfor letkøbt Ære paa denne Vis. Selv havde I. C. Jacobsen allerede da stiftet Carlsberg-Fondet, der skulde støtte dansk Videnskab og det National-historiske Musæum paa Frederiksborg Slot. Hans Søn havde tilraadet ham at overdrage Carlsberg helt til Fondet. Først havde Faderen vægret sig, men senere gik han ind paa Tanken, og da han nu mente, det var rigtigst, at begge de Virksomheder, der var opvoksede paa Carlsbergs Grund, gik over til Fondet, der bar Navnet

Carlsberg, saa anmodede han sin Søn om at opgive Anneksbryggeriet. Carl nægtede det — og saa blev han opsagt.

Den gamle Brygger var stejl, og den unge Brygger var ikke læn­gere »den artige Dreng«. Han nøjedes ikke med at afbryde ethvert Samkvem med sin Faders Hus, men han fremsatte Ytringer og foretog Skridt, som ingen kunde billige.

For ikke at gøre sin Søn Uret i økonomisk Henseende, overlod I. C. Jacobsen ham straks den Fædrearv, som tilkom ham efter Loven: 1 Million Kroner. Carl Jacobsen kastede sig med Jernenergi over Indretningen af sit eget Bryggeri. Han købte store Grundarealer i Valby og byggede det største og bedst indrettede Bryggeri, man endnu havde set i Europa: »Ny Carlsberg«.

Carl Jacobsen vilde vise, at han kunde drive en Storvirksomhed paa egen Haand, og han vægrede sig derfor ved at lade Millionen komme den nye Bedrift til gode. Han gav den bort i Legater til Anskaffelse af klassiske Kunstværker, til Bygningen af en Kirke og til Arbejderboliger og Stiftelser. Hans Hustru var enig med ham i denne Gestus. Hun var i Hovedsagen altid enig med ham. Saaledes handlede hun ogsaa i Striden med den gamle Brygger: skønt hun holdt meget af Svigerfaderen, stod hun dog paa Mandens Side.

Allerede i sin tidlige Ungdom under Opholdet i Skotland havde Carl Jacobsen kastet sine Øjne paa den dengang purunge Datter af en dansk Købmand i Edinburgh: Otilie Stegmann. Hendes Forældre flyttede senere til København, og Bekendtskabet fortsattes der. De blev gift i 1870.

Et landskendt Billede af Jul. Paulsen viser Ægteparret staaende — Fru Otilie med Haanden beroligende lagt paa Carl Jacobsens Arm. Det er et sandt og smukt Udtryk for hendes Indflydelse paa ham. Hun var en taktfuld og betænksom Hustru ved Siden af en ikke altid lige betænksom Husbond. I rette Tid har en Bevægelse af hendes sikre og rolige Haand ofte holdt ham tilbage fra Overilelse.

Hun var stærkt religiøs ligesom Carl Jacobsen selv. Hun var præget af Alvor, Godhed og Beskedenhed, men ogsaa af stille Humor. Lysten til at *give* havde hun ogsaa tilfælles med sin Mand. Spurgte man Otilie Jacobsen om, hvormed man kunde glæde hende paa hendes Fødselsdag, svarede hun sædvanligvis, at hun helst vilde have Penge! — Med dem kunde hun nemlig hjælpe de fattige. De fik mange Børn — og mange Sorger sammen, da fire af dem døde i Løbet af kort Tid. Men de stod sammen.

I mange Aar varede Striden mellem Faderens og Sønnens Hus, skønt Moderen, den kloge gamle Laura Jacobsen fandt, at der var gjort Sønnen Uret. Men en Dag bragtes Børnebørnene over i den gamle Bryggers Have. Han traadte ud paa Trappen i Slaabrok og med lang Pibe, og hans barske Ansigt opløstes i et Smil. Snart efter var Forsoningen fuldbragt.

Carl Jacobsen var den enestaaende dygtige Fagmand og en Foregangsmand indenfor sit Fag. Han udvidede sin Virksomhed til et enormt Omfang og førte stadig an indenfor Udviklingen, saa hans Øl vandt Berømmelse ogsaa i Udlandet. Det lykkedes ham efterhaanden at oparbejde en Eksport paa 11 Millioner Flasker aarlig.

Som Brygger overtog han ogsaa mange Etablissementer, hvor der udskænkedes Øl. En Tid var han Ejer af Hotel d'Angleterre og af »National«. Han vilde reformere Folks Smag og lod »National« indrette som et Koncertlokale, hvor der gaves gode Vinterkoncerter. Men Publikum gav ikke efter for hans Reformiver. Det udeblev, og Jacobsen maatte leje Lokalet ud til Folk med mindre kunstneriske Ambitioner. I Frihavnen byggede han Restaurationen »Atlanten« med den kendte Atlas-Figur paa Taget. Brygger Jacobsen elskede at bygge, og hans Bygninger skulde ikke blot tjene deres egentlige Formaal, de skulde samtidig være en Fryd for Øjet. Derfor brugte

han de bedste Arkitekter, og derfor udsmykkede han Carlsberg med Statuer og Søjler og Spir.

Han var en god Arbejdsgiver og højt elsket som overordnet, mindre som sideordnet. Han stræbte tidligt henimod Gennemførelsen af Otte-Timers Arbejdsdagen, skønt den kun vanskeligt lader sig indføre i Bryggeriet. Han virkede for Indførelsen af Sygekasser og Pensionsordninger. Han lod bygge et helt Kvarter med Arbejderboliger. Han var altid parat til at ære veltjente Arbejdere. Engang anmodede han en gammel afholdt Arbejder, Hans Høyby, om Tilladelse til at lade hans Portræt male. Han vilde, at ogsaa Børnene skulde mindes denne tro Arbejder.

Carl Jacobsen bestemte tidligt, at hans Bryggeri ligesom Faderens skulde overgaa til et Fond. I 1902 underskrev han og Hustruen Brevet paa den vældige Gave, hvorved »Ny Carlsberg« skænkedes til Offentligheden. Foreløbig skulde kun en Tredjedel af Driftsoverskuddet udbetales Familien — efter 1951 skulde hele Overskuddet tilfalde Fondet. Efterhaanden blev de to Bryggerier, Gamle- og Ny Carlsberg, samarbejdede til én Virksomhed med Carl Jacobsen som Overdirektør, og Udbyttet deltes til Anvendelse for Carlsbergfondets og Ny Carlsbergfondets særlige Formaal: til Videnskab og Kunst.

I Thorvaldsens Musæum havde Carl Jacobsen allerede som Dreng under Faderens Førerskab faaet indpodet Sansen for Kunsten. Han blev ved med at beundre Thorvaldsen og bar ved højtidelige Lejligheder Thorvaldsens store Ring, (som han havde købt sig), paa sin Finger som en Amulet. Livet igennem var det først og fremmest Skulpturen, den plastiske Fremstilling af menneskelige Legemer, der var Genstand for Carl Jacobsens brændende Kærlighed. Dog købte han adskillige Malerier, allerede i 78 Millets berømte »Døden og Brændehuggeren«. Corots Landskaber beundrede han trods deres Skumring, men Turner — »denne Taagemand« kaldte han ham — kunde han ikke udstaa. »Man kan se paa hans Billeder fra Themsen,

at han maatte dø som afsindig«, sagde Carl Jacobsen. Det sørgmodige, det slørede eller melankolsk-stemmingsfulde satte han ikke højt. Det tristeste, han nogensinde havde læst, erklærede Carl Jacobsen engang, var den russiske Malerinde Baskirtcheffs efterladte Dagbog fra et Liv, hvorigennem der gaar det stadig gentagne Suk: »Je perds mon temps« — jeg spilder min Tid. I Skulpturens mere haandgribelige Gengivelse af Skønheden og Kraften fandt han derimod noget livsbekræftende. Han smykkede sin Bolig med Friser og købte kostbare fremmede Billedhuggerværker og Afstøbninger i Bronze af Antiker. Efterhaanden kom ogsaa danske Arbejder til, f. Eks. Bissens originale Modeller. Samlingen i Hjemmet blev snart saa stor og seværdig, at han med sit Borgersind mente, at den fortjente at blive offentlig tilgængelig — og saa aabnede han den for Publikum.

Carl Jacobsen havde altid ærgret sig over, at Danmark med Undtagelse af Thorvaldsens Musæum ikke havde nogen Kunstsamling som andre Storbyer i Udlandet. Nu havde han gjort Begyndelsen rent privat med »Ny Carlsbergs Glyptotek«, og han gik et Skridt videre, da han tilbød at skænke Samlingerne til Offentligheden, hvis Staten og Kommunen vilde opføre en passende monumental Bygning dertil. Saaledes blev Glyptoteket paa Vestre Boulevard til. Det udvidedes ved stadige Køb af sjældne Kunstværker og vandt snart europæisk Ry.

Professor Steenstrup gør i Mindebogen om Carl Jacobsen (udgivet af Ny Carlsbergfondet) opmærksom paa, at Brygger Jacobsen som Kunstmæcen var særlig paavirket af de Indtryk, han havde modtaget under sit Ophold i München. Denne By havde Kong Ludvig I omskabt ved at paatvinge den sin egen overvældende Interesse for al Art Kunst, men ganske særligt for Oldtidens. Han indsamlede Kunstværker overalt og byggede et Glyptotek i Skikkelse af en oldkirkelig Basilika. Han frygtede ikke for at efterligne det fremmede og lod sig i sin Kunststrang lede af en ubetvingelig Lyst

til at belære og opdrage. Ligheden med Brygger Jacobsen er paa-faldende. Ogsaa han vilde belære og opdrage. Han vilde opdrage Folket til større Kunstsans. Han mente, at Kunsten vilde højne Livet og Menneskene. Derfor veg han heller ikke tilbage for under-tiden næsten at paatvinge Byen Statuer og Taarne. Hans Modstan-dere erklærede rent ud, at han ikke havde Forstand paa Kunst. Mere maadeholdende Bedømmere har erklæret, at Brygger Jacobsen stod paa Højde med mange Lærde som Kender af antik Skulptur, men at hans Kunstbegejstring rigtignok var større end hans Kunstsans. Karl Madsen har erklæret, at »der var en med Kræsenhed uforenelig Graadighed i hans Samlernatur«. Men Folket var ham taknemlig. Man følte hans brændende Iver efter at give og at bringe Skønhed ud til alle. Udlandets store Kunstkere og Videnskabsmænd, som bistod ham ved Indkøbet af antike Sjældenheder, betegnede ham som: »en i Sandhed kongelig Mand«.

I Fantasien levede den kunstbegejstrede, skønhedsdyrkende Bryg-ger hos Hellenerne. Han rejste meget, ikke for at more sig eller beun-dre Landskaber, men for at fordybe sig i Minderne om Oldtids-kulturen. Rejserne til de Steder, som Homer havde besunget, var ham hellige Vandringer. Engang, da han stod i Troja, begyndte Taarerne pludselig at strømme fra hans Øjne. Da Ledsagerne be-kymret spurgte, hvad der var i Vejen, erklærede han, at det var Solen, der sved ham. Saa strømede man til fra alle Sider for at bringe ham blaa Brillen. Men det var ikke sandt. I et Brev til sin Søn Vagn skrev han om Aftenen: »Er det ikke mærkeligt at tænke sig, at det er disse Mure, som vi se for os, som Hector forsvarede, og fra hvis Tinder Andromache saa Achilleus slæbe hans Lig. Jeg kunde ikke lade være at græde, da jeg stod paa disse Ruiner . . .«

I Slægt med denne Ærefrygt for det store og skønne var hans religiøse Følelse. Og da han besluttede sig til at rejse en Kirke i Valby, skulde den være et Mønster paa storladen Skønhed. Den

skulde bære Navn efter Jesus, hvis Skikkelse var det centrale i Carl Jacobsens religiøse Forestillinger. Et Legat paa 250.000 Kroner blev afsat til Bygningen af Jesus-Kirken, men alt blev udført saa storstilet og flot, at den kom til at koste langt mere end det dobbelte. Til sidst var der ikke Penge til Taarnet. Netop i denne Periode hændte det, at den gamle Fru Laura Jacobsen under en Samtale sagde til sin Søn: »Da du var lille, kære Carl, var det saa nemt at finde paa en Gave til dig, men nu har jeg saa svært derved«. »Du kan jo forære mig en Kampanile til Jesus-Kirken, lille Mor«, svarede Carl Jacobsen. »Det kan du saamænd godt faa, min Dreng«, sagde den gamle Dame, og saa forærede hun sin Søn den halve Million, som Kampanilen kostede. Carl Jacobsen havde sat sig i Hovedet, at han selv vilde vælge Præsten til den nye Kirke, saadan som Tietgen i sin Tid havde gjort ved Marmorkirken. Men Borgmesteren, Konferensraad H. N. Hansen, som han nævnede sit Ønske for, gjorde opmærksom paa, at Kaldsretten ved Præsteembeder jo tilfaldt Kongen. Saa blev Brygger Jacobsen fortørnet. »Hvis jeg ikke faar den Præst, jeg ønsker«, sagde han harmfuldt, »saa bliver Kirken lavet om til et Ishus«. »Det vilde blive et Ishus, der var Carlsberg værdigt«, bemærkede Borgmesteren skarpt. Dette tørre Lune virkede noget afsvalende paa Bygherren; — men han holdt fast paa sit Ønske og fik det ogsaa gennemført.

Brygger Jacobsen havde læst en Masse og vidste en Masse om mange forskellige Emner. I Forhold til denne betydelige Almindendannelse lagde han en forbavsende Vægt paa sin akademiske. »I min Studentertid« var en lille Bemærkning, som det hyppigt lykkedes ham at indflette i Samtaler. Og han gik ikke af Vejen for at haane en Forretningsmand en Smule, hvis det viste sig, at han ikke vidste, hvem Fidias var. Højst blandt de mange Hædersbevisninger, der blev tilbudt ham, satte Brygger Jacobsen Medlemskabet af det franske Institut og Titlen som Æresdoktor ved Universitetet i Køben-

havn. »Doktor phil. h. c.« stod der paa hans Visitkort. Men lige saa karakteristisk er det, at han sagde Nej til Tilbudet om at blive Æresborger i København. Han vilde ikke fraskrive sig Retten til at kritisere.

Carl Jacobsen var i Besiddelse af en utrolig Flid og Arbejdsevne. Paa sine mange Rejser til Fortidens historiske Skuepladser, hvortil han undertiden indbød danske Videnskabsmænd, gik han ofte til Fods, mens de andre red. Hjemme stod han tidligt op hver Dag, drak Morgenkaffe Kl. 8 og gik over paa Bryggeriet. I sin pædagogiske Forkærlighed for lærerige Sentenser havde han skrevet som Motto for hele den arbejdende Industrivirksomhed: »Laboremus pro patria«. — Lad os arbejde for Fædrelandet — og det var ikke Mundsvejr for denne Mand, der skænkede Formuer til Folket. Over Indgangen til Hovedkontoret stod et Vers, han selv havde forfattet: »Forret dit Ærind, gaa hurtigt bort! Husk Tid er Penge og Tiden kort«! Her paa Bryggeriet arbejdede han til Middag. Kl. 12½ spiste han Frokost. Fra henad 15 til 18½ arbejdede han paa Glyptotekets Kontor. Saa gik han hjem — til Fods — han havde en Skridtmaaler i Lommen, der skulde registrere, at han fik tilstrækkelig Motion. Efter Middagen Kl 19 iførte han sig en Fløjls-Hjemmejakke — med Æreslegionens Roset i Knaphullet, og tændte Dagens første Cigar, en »Quinta Essencia«. Hvis han ikke skulde til Fest, i Teater eller til Koncert, tilbragte han saa — stadig rygende — Aftenen med at besørge sin vældige personlige Korrespondance med udenlandske Kunstnere og Musæumsmænd. Ofte blev han afbrudt af en Opringing fra Bladene. Han var jo stadig ved at sætte noget i Gang og havde altid »Nyheder«. Selvfølgelig havde han hemmeligt Telefonnummer, men Journalisterne kendte det. Først gik den mangeaarige Tjener *Jensen* til Telefonen, men bagefter kom »Doktoren« beredvilligt selv. »Hvad godt?« sagde han. Han var altid velvillig overfor Pressen. Det kan maaske føres tilbage til en bestemt Begivenhed:

Da der engang blev afholdt en Auktion ved Kunstindustrimusæet (som Carl Jacobsen havde været med til at stifte) over nogle ud-rangerede Sager, kom han ukaldet til Stede og tog Ordet for et voldsomt Angreb paa Musæets Ledelse, han bad udtrykkelig Bladene offentliggøre det. Men det blev aldrig offentliggjort. De tilstedeværende Presse-mænd var blevet enige om at fortie Oprinet. Senere var Brygger Jacobsen glad for det, og den danske Presse havde vundet hans Agtelse. Han var et interessant Interview-Objekt (meget søgt af Ud-landets Journalister) og en glimrende Taler. Hans Foredrag havde Flugt. Han skiftede let fra Patos til Spøg. Han brugte ingen Vitser, men ofte forbløffende paradoksale Vendinger. I Reglen talte han som nævnt langsomt og behersket, kærtegnende hvert Ord. Men det hændte unægteligt, at Harmen løb af med ham. Det skete f. Eks. i overvættets Grad, da en socialdemokratisk Borgerrepræsentant engang havde ytret en haanlig Kritik over Spiret, som Carl Jacobsen vilde sætte paa Nikolaj Kirke. Jacobsen lod sig da henrive til at bruge Ordet »frigiven Slave«. Ligesaa uovervejete handlede han, da han paa Fanø Strand rev alle de tyske Flag ned og kastede dem i Havet, fordi en tysk Turist paa sin Sandborg havde anbragt et lille Dannebrog under en tysk Fane . . . Han gav lige saa let efter for pludselig Harme som for Begejstring. Paa Dahlerups og Kampmanns Tegninger til Glyptoteket skrev han efter det første Gennemsyn Udbrud som: »Bravo — glimrende — fortræffeligt«. Men da Kampmann havde fjernet nogle Hagekors fra en Tegning af en Facade, hvor Jacobsen havde ønsket dem anbragt, stak han en Kniv gennem Papiret.

Naar Brygger Jacobsen sad paa sin Plads i Parkettet i Det kgl. Teater, kunde hans Nærværelse hurtigt spores hinsides Rampen. Han klappede som en Sydlænding — navnlig naar Balletten dansede. Han elskede Balletten og Balletdamernes livfulde Skønhed, og han optraadte som Ballettens Beskytter. Han havde Adgang til Ballet-skolen; han hentede undertiden Damerne efter Prøverne i Wiener-

vogn og vakte vild Opsigt med dem under Turen gennem Strøget. Han elskede at være Vært under skønne Fester for Ballettens Damer paa Carlsberg. Han gav dem Hjælp til Uddannelse ved Rejser i Udlandet, og han satte Ballettens flygtige Kunst varige Mindesmærker — »Danserindebrønden« og »Den lille Havfrue«, hvortil Fru Price de Plane, der smukt havde udført Hovedrollen i Balletten af samme Navn, sad Model. Danserinderne paaskønnede i høj Grad deres ridderlige Beskytter — dog kom der en Kurre paa Traaden, da Carl Jacobsen lidt ubetænksomt havde kaldt fire af de mest beundrede Danserinder for »sit eget lille Kløverblad«. Efter at Fru Ottilie var død og efter et kort andet Ægteskab, som han hurtigt erkendte var en Fejltagelse, kom der noget uroligt og undertiden udæskende over Brygger Jacobsens Fremtræden. Han gav i højere Grad end før efter for sin Trang til at virke egenartet. Han bar koket en Rose i Munden, en rød Fez eller en skotsk Hue paa Hovedet. Han satte sin Hat, som han selv vilde, og han nævnede oftere end før det Valgsprog, som han havde anbragt over sit private Hjem med Henblik paa smaalige Kritikere: »*Bien faire, laissez dire*« — lad dem snakke!

I sine sidste Aar greb han ind som Agitator i mange offentlige Anliggender. Han ydede sit vægtige Bidrag til Indførelsen af Meter-systemet i Danmark. Han tog Ordet for Fehmern Ruten. Han virkede for Turistsagen. Men først og fremmest for sin Fødeby, som han elskede og elskede at forskønne, saa den kunde gøre sig gældende blandt Verdens andre store Stæder. Men rund Haand skænkede han Kunstværker og manede til Oprør mod den usalige Forkærlighed for Brosten, som de kommunale Myndigheder syntes at nære. Han vilde have Pladserne smykket med Blomsteranlæg. Han vilde have Voldkvarteret aabnet for Publikum. Han protesterede mod den fantasiløse Bebyggelse langs Søerne. Just her burde der være et storstilet Kvarter med straalende Butikker og Restaurationer, og paa Vandet

skulde man sejle i festlige Gondoler. Han foreholdt Byens Styrelse, at Bebyggelsen af Aborrepareren var en Vandalisme, som Efterkommerne sikkert vanskeligt vilde kunne tilgive. Det var Brygger Jacobsen, der skabte Udtrykket »Byen med de skønne Taarne«. Han beundrede Byens Silhuet og fuldstændiggjorde Indtrykket af den takkede Dronningekrone ved at tilføje Spiret paa Nikolaj Kirke. Men Frue Kirke manglede stadig det Taarn, som var skudt ned under Bombardementet i 1807. Ogsaa det vilde han rejse. Der havde været Modstand mod Nikolajtaarnet, men der rejstes en ligefrem Storm mod Tanken om at sætte et højt Spir paa Vor Frue. Det var Brygger Jacobsens sidste Ærgrelse. Midt under Kampen for at faa sat sin Vilje igennem blev han syg. Plaget af en Kræftlidelse lod han sig indlægge paa en Klinik ved Dosseringen. Der laa han med Udsigt til Byen og den »kullede Kirke«, som han kaldte Vor Frue.

»Farvel og Tak for alt«, sagde han modløst til en Ven, der kom paa Besøg. »Næh, hør nu«, protesterede Vennen, »hvis De opgiver Haabet og ikke kommer Dem, saa bliver Spiret jo ikke til noget«. »Hvabehar«, sagde Carl Jacobsen og rettede sig i Sengen, »tror De ikke det — saa siger jeg paa Gensyn«! Kampiveren fik hans Energi til at blusse op. Men det var sidste Gang. Kort efter døde han. Det var i 1914. Og nu, da han var gaet bort, kunde alle trods Taarn-diskussionen, enes om at hædre ham — Kunstskeren, Idealisten, den store glade Giver, Byens bedste Borger.

Kloden er ikke større, end at
den kan omfattes af Tanken.

H. N. ANDERSEN

ARBEJDSMAND ANDERSENS SØN kunde ikke regne. — Stakkels Hans Niels, sagde Læreren i Nakskov Friskole, hvad skal han blive til? . . . Men han lærte da at skrive og læse. Og Læsekunsten gav ham en af hans fattige Barndoms største Glæder: Evnen til at pløje alle de historiske Værker igennem, der kom indenfor hans Rækkevidde. Med største Betagelse læste han om Admiral Ove Gjeddes Togt til de indiske Eventyrlande og om det gamle danske ostindiske Kompagni, hvis stolte Skibe omkring 1730 havde hjembragt kostelige Ladninger fra det hemmelighedsfulde Kina. Det gav Stof til Drømme og Længsler. Saadan kan Beretninger om store henfarne Mænds Bedrifter bidrage til, at nye Mænd fatter Planer til ny Daad! Trods de manglende medfødte Anlæg for Regnekunsten blev det Hans Niels Andersen, der kom til at genskabe Danmarks østasiatiske Handel — kun under langt større og mere betydende Former.

Hans Hu stod til Søen. Han var jo født paa Færgelandet med Udsigt til Værftet og til Nakskov Fjord, hvorigennem Skibene tungt ladede med Landbrugsprodukter fra det fede Lolland stod ud i Havet og kom hjem med Duften af fjerne Havne omkring sig. Men hans Mor, Elisabeth Hansdatter, blev tidligt Enke, og han maatte tøjle Drømmene om at fare til Søs. Saa blev han da Dreng og senere Arbejder paa det Værft, hvor han selv engang skulde lade bygge nogle af Danmarks største Skibe. Men endelig kom han ud — med Briggen »Mars«, som var den største Skude, han endnu havde set. Han blev forhyret som Tømmermand, 19 Aar gammel. (Han var

født 10. September 1852). Det blev en Skuffelse. Ikke bare fordi han blev søsyg, og fordi Sømandskaar dengang var saa stærkt præget af Drikkevand med Myggelarver og Skonrogger med Maddiker i, men fordi han saa smerteligt fik sine Forestillinger om Fædrelandet formindsket. Da han som Dreng havde staaet ved Havnen i Nakskov og set paa de bortdragende Skibe, havde han troet, at de store Have derude var oversaaet af Fartøjer med høj Rejsning, hvorfra det danske Flag vajede. Hver Gang han nu saa et Skib vokse frem af Horisonten og nærme sig under en brusende Sky af Sejl, løb Tømmermand Andersen til Rælingen og stirrede spændt efter Flaget i Haab om, at det skulde være det danske. Næsten hver Gang blev han skuffet. Sjældent saa man den røde Dug med det hvide Kors ude i fjerne Verdensdele. Men den Følelse af Mindreværd, det gav ham, modvirkedes til Gengæld af det nye Indtryk af, at Verden slet ikke var saa sønderknugende vældig, som han før havde tænkt sig. Den Gang, i Barndommens Nakskov, havde han syntes, at Danmark var stort, og at hele Jorden var helt ufattelig i sin Størrelse. Nu lærte han Folkeslag og Forhold at kende paa begge Sider af Ækvator, og nu naaede han helt ud til de mystiske Riger, og han fastslog for sig selv: Kloden er ikke større, end at den kan omfattes af Tanken!

Han kom til Kina med Barken »Nicoline« af Sønderborg. En Dag laa Skibet i Chefoo og lastede nogle sære slibestensformede Genstande, som udsprede en endnu særere Duft. De skulde til Syd-kina; men ingen ombord anede, hvad det var, de skulde sejle med. Tømmermand Andersen nærmede sig den kinesiske Supercargo — ikke uden Overlegenhed overfor den gule Mand med Haarpisken og Kludeskoene. Han spurgte, men fik ingen Forklaring. Saa slog han ind paa en mere jævnbyrdig Tone og fik endelig at vide, at Lasten bestod af Kager af Soyabønner. — Hvad skal de bruges til? spurgte han videre. — Gødning til Sukkermarkerne, lød Svaret. Og

da han udtalte sin Forundring over, at det kunde betale sig at sejle Gødningen saa langt, fik han den korte Forklaring paa Pidginengelsk: Plenty sugar — plenty money! Det var H. N. Andersens første Møde med et Produkt, som han senere var med til at skabe en Storindustri paa i Danmark. Men det var ikke det eneste, han lærte af den gule Mand. Han havde vundet Supercargoens Hjerte, og Kineseren medgav den danske Tømmermand denne Læresætning ved Afskeden: — Unge Mand, vær aarvaagen og brug dine Øjne paa din Livsvandring! Det gjorde Tømmermand Andersen, og han rejste videre med Bevidstheden om, at Kinesere ogsaa var Mennesker.

»Nicoline« gik til Hongkong. Andersen fik Landlov, klatrede op paa et Bjerg og saa ud over Byen. Han vidste, at den for 30 Aar siden havde været et ubetydeligt Fiskerleje. Nu havde Englænderne forvandlet den til en moderne Storby, et Knudepunkt for Verdenshandelen. Han havde i Forvejen lært at beundre Englænderne for deres Evne til at faa fremmede til at arbejde med sig og for sig efter Gensidighedens Princip. Han vidste, at mange af de store Firmaer i Hongkong var startet for faa Aar siden uden anden Kapital end Evne og Vilje. Men de var vokset i den engelske Jordbund af Tillid og Tolerance. Tømmermand Andersen tænkte: paa dette Grundlag kan unge Mennesker med Vilje og Evne bygge Huse, som kan komme til at bære stolte Firmanavne, og eje Skibe, der befarer Verdenshavene med rige Ladninger. Og han sejlede videre med Billedet af Byen i sit Hjerte.

Men det veg for et andet, da han sejlede op ad Menamfloden, »Vandenes Moder«. Junkeformede Skibe med europæisk Rig, men med østerlandske Øjne malet paa Boven, for at de selv skulde finde Vej, Fuldriggere duftende af Teaktræ og smaa Husbaade med gule Mænd fyldte Floden. Fra Masterne vajede et mærkeligt Flag, der dog havde Farver fælles med det danske: en hvid Elefant paa en blodrød Bund. Langs Bredderne voksede Mangrove og Palmer som

en grøn Mur, der syntes at indeslutte uudgrundelige Hemmeligheder. Og henved 40 km fra Munden af den bugtede Vandaare laa Byen Bangkok med Rismøller, Pakhuse og indiske Bungalows. Han gik i Land og vandrede undrende gennem de snoede Gader til Byens Midte, hvor Templerne, de kongelige Paladser og Elefantstalde laa omgærdet af høje Mure. Han lærte Byens Forhold nærmere at kende og fastslog, at den netop stod paa et Stade, omtrent svarende til Hongkongs for 30 Aar siden: den var just begyndt at aabne sine Døre, ganske vist kun paa Klem, for Vestens Teknik og for dygtige og driftige Europæere. Nu var det Byen Bangkoks Billede, han bar med sig i Hjertet. Han higede efter at komme tilbage, og det lykkedes ogsaa. Han opnaaede at faa Ansættelse som Styrmand og kort efter som Fører af et Barkskip ved Navn »Thoon Kramom«. Det tilhørte Kongen af Siam, men blev benyttet i Handelsøjemed. Nu startede H. N. Andersen sin Karriere som Handelsmand.

Den siamesiske Handelsflaade arbejdede efter samme Princip som de gamle europæiske Ostindiefarere i de Dage, da det Danske Asiatiske Compagnie drev Handel paa Kina: Hvert Skib var som et Handelshus. Det sejlede fra Havn til Havn, solgte Varer partivis paa Stedet og købte andre op. Saadan gik det i Ro og Mag; hvis Monsunen blæste, blev man bare liggende, til Vinden var stilnet af. Men Andersen spildte ingen Tid med at vente. Han afgik til sit Bestemmelsessted, ligemeget hvordan Monsunen saa blæste. Han gjorde sine Beregninger og styrede afsted, — engang gennem Yderkanten af en Tyfon — selvom det knagede i Toldene og Mandskabet mumlede. Han fandt, at det var hans Pligt, for han saa Sagen fra Rederens Standpunkt: et Skib skal ikke bare sejle, det skal *erhverve*. Det Syn paa Sagerne og den Fasted, hvormed han gennemførte det, vandt snart hans siamesiske Foresattes Tillid. Desuden havde han mere Initiativ, end man var vant til paa de Breddegrader. Men da han foreslog at fylde hele Skibet med Teaktræ og sejle helt til Eng-

land med det, syntes man alligevel, at han gik for vidt. — Jeg skal selv sætte alt det ind, som jeg har sparet sammen, sagde Kaptajn Andersen. Regeringsembetsmændene saa paa ham, bøjede sig for det faste tillidvækkende Blik og gav deres Samtykke. Han lod købe varmt Tøj til den siamesiske og malajiske Besætning, og han udvalgte selv hver eneste Planke, som blev bragt ombord. I September sejlede »Thoon Kramom« afsted, midt i December kom den til England og vakte vild Opsigt med sin farvede Besætning og sit Elefantflag. Andersen indhentede Tilbud fra flere Sider og solgte sit Teaktræ med nøjagtig 100 Procents Fortjeneste. Det var som i de gamle Ostindiefareres store Dage. 11 Maaneder senere førte han Skibet uskadt tilbage. Han havde ikke blot vundet sig en anselig Fortjeneste, men et endnu større Ry for Hæderlighed end hidtil. Han gik i Land med Penge paa Lommen og Tillid til Fremtiden og slog sig ned paa »Oriental Hotel« i Bangkok. Paa dette Mødested for Stedets Europæere sad han og stirrede ud over Floden og det sumpede Stræk, som laa lige her ved Byen. I den lumre moskitosummende Nat drømte han om sit Hjemland, om at skabe en dansk Skibsforbindelse, der skulde gøre Danmark delagtig i Østens Rigdomme; men han sagde til sig selv: Selvom den lige Linje er den korteste Vej mellem to Punkter, saa er den kun i de sjældneste Tilfælde den sikreste. Han begyndte saa smaat at træde i Forbindelse med Autoriteterne. Alt skulde man jo som fremmed have Tilladelse til: Grundkøb, Ret til at hugge Teaktræ i Skovene o. s. v. For Andersen var Vejen forholdsvis let. Han havde gjort et Forarbejde. Og Danske havde forøvrigt allerede et godt Ry i Bangkok.

Blandt de første, der var kommet dertil, var den unge Søofficer A. de Richelieu. Han stod parat, da Kongen en Dag skulde ud at rejse, og Kongeskibets Kaptajn uheldigvis ikke var ganske ædru. Richelieu tilbød sin Tjeneste i Stedet, og han veg ikke fra Styrummet under hele Færden til Forindien og tilbage. Desuden gjorde

Kongen den overraskende Opdagelse, at Udgifterne under den nye Befalingsmand kun udgjorde en Brøkdæl af de sædvanlige ved et saadant Togt. Han gjorde Richelieu til sin kongelige Jagtkaptajn. Senere steg han til Admiral og Marineminister og fik den fornemste Titel, nogen Europæer har baaret i Siam. Denne Mand banede Vejen for andre Danske.

Richelieu fattede Venskab for den unge Kaptajn, som var gaaet i Land for at se sig om efter en ny Fremtid, og indførte ham hos højtstaaende Indfødte. Kongen (hvis Navn var sammensat af ikke mindre end 154 Bogstaver, hvoraf det dog kun er nødvendigt at hidsætte en Del: Chulalongkorn) var en oplyst Mand, som gerne saa Fremskridt indført i sit Rige, naar det kunde ske uden pludselige Brud paa Traditionerne. Da han lærte H. N. Andersen at kende, saa han snart, at det var en Personlighed, som han kunde stole paa. Og han overdrog ham i Tidens Løb flere fortrolige Sendelser til Europa. Ogsaa Udenrigsministeren Kromatah traadte Andersen i Forbindelse med, og denne Mand ejede netop det sumpede Stræk ved Floden i Nærheden af »Oriental Hotel«. Andersen paapegede, at denne Grund kunde faa en betydelig Værdi. Kromatah gav ham Fuldmagt som Bestyrer af Grunden og tillod ham at udnytte den, saadan som han fandt bedst, hvis han kunde skaffe Penge dertil. Saa tog han fat. Den første September 1884 startede han Firmaet Andersen & Co., overtog »Oriental Hotel« med tilhørende Soda-vandsfabrik og Bageri og fik snart saa stort et Laan, at han ikke blot kunde ombygge og modernisere Hotellet, men efterhaanden fik saneret Sumpene og rejst et efter Forholdene moderne Kvarter derude, — hvorefter Grundstykket kunde sælges med en Fortjeneste for Ejeren Kromatah paa ca. $\frac{1}{2}$ Million Kroner i danske Penge. Andersen & Co. udvidedes med en Provianteringsforretning og med en lille Flaade af Handelsskibe. Alting blomstrede. Men ikke uden Slid. Klokkeren 4 om Morgenen var Andersen oppe. Kl. 5 sendte han

Varer ud til Kunderne, Dagen lang ordnede han Køb og Salg af Teaktræ og andre Varer. Han var selv med i alt, sad oppe ved Regnskaberne om Aftenen eller læste, for nu søgte han for fulde Sejl at trænge ind i Lærdommens Verden. Han havde lært, hvad Viden er værd. Saa endelig strakte han sig i den hede Nat, men kun for atter at blive vækket af Byens Pariahunde eller de »flyvende Ræve«, de store skrigende Flagermus, der flaksede udenfor Huset. Han sprang op og fyrede efter dem gennem Vinduet, men det hjalp ikke. Alt kunde han vænne sig til, endog Moskitoer, kun ikke til de »flyvende Ræves« Skrig. Hans Arbejdskraft, Helbred og Nerver anspændtes til det yderste; men han holdt ud. Han havde forlængst lært, at der ude i Verden tages meget lidt Hensyn til indbildte Rettigheder, men at den sikreste Fremgangsmaade til at erhverve sig Rettigheder er at udføre sine Pligter. Og han havde allerede da fastslaaet den Læresætning, som han senere altid fulgte: Det er Viljen til at ville, som fostrer Evnen til at kunne.

I 1892 meddelte de københavnske Blade en Dag: »Den danske Købmand fra Bangkok, Mr. H. N. Andersen, er kommet hjem for at arbejde paa Oprettelsen af en Dampskibsbesejling København—Bangkok«. — Hvad er den Andersen for én, spurgte de københavnske Bourgeoisidamer. — Vist en Sømand, han stammer i hvert Fald fra Underklassen, og han taler med lollandsk Akcent, lød Svaret oftest. — En Eventyrer, sagde de københavnske Grossister, der var vant til at importere fra Østen via Hamborg. Men enkelte anede Eventyret bag ham: de fjerne Byer med gyldne Spir og Vrimslen af gule Ansigter, Elefanter, Teaktræsskove og Rigdomme, og naar de samtidig saa hans Øjnes rolige Blik og følte hans faste Haandtryk, vandt de Tillid til ham. Til dem hørte først og fremmest den gamle Kong Christian IX. Da H. N. Andersen søgte Audiens hos Chr. IX for at overbringe Kong Chulalongkorns Hilsen, tog Majestæten imod ham paa det hjerteligste og forestillede ham for

Kronprinsen, Prins Valdemar og Prinsesse Marie. Det er bemærkelsesværdigt, at tre danske Konger efter hinanden klart har set, hvad H. N. Andersen var værd (og det er i Konsekvens af denne Tankegang, at Christian IXs Sønneson, Prins Axel, senere rykkede ind i Ø. K.s Ledelse). Men ellers følte Købmand Andersen sig baade forretningsmæssigt og selskabeligt sat udenfor af Københavnerne. Endog den fremskuende Gehejmeetatsraad Tietgen viste ham en kold Skulder.

Men Evnen til at ville vandt Sejr over al Modstand. Da Tietgen og Privatbanken ikke vilde, traadte H. N. Andersen i Samarbejde med Etatsraad Glückstadt og Landmandsbanken. Der blev forhandlet gennem en Aarrække, og Andersen fik i det Tidsrum fastslaaet, at det hele havde været langt lettere, dersom han havde valgt at starte sit Verdensforetagende i en Verdensstad som f. Eks. London eller et andet Sted ude i den store Verden. Men han *vilde*, at det skulde være Danmark. Endelig fik han da ogsaa sat sin Vilje igennem: Firmaet Andersen & Co. blev Udgangspunktet for et Kompagni ved Navn Det Østasiatiske, hvis Formaal i Stiftelsesdokumentet fra 1897 angaves at være: »at fremme Forretningsforbindelsen imellem Danmark og oversøiske Pladser, navnlig Østasien og at drive Handel, Skibsrederi og industriel Virksomhed i Ind- og Udland.« Kort sagt, Formaalet var at drive *Verdenshandel*. Ø. K. startede med en Aktiekapital paa 1,5 Millioner og bestilte straks tre Dampskibe paa ca. 6000 Tons Lasteevne samt en mindre Damper til lokal Fart i Østen. I 1897 løb Selskabets første Damper »Siam« af Stabelen i Flensborg. Efter Festen rejste H. N. Andersen til Hamborg for at opsøge en af sine fremtidige Kolleger paa Verdenshavene, Hamborg-Amerikalinjens mægtige Chef Albert Ballin. Tyskeren lod ham vente i Forværelset i tre Timer. Lignende Oplevelser havde Andersen i London. Der var dannet en Sammenslutning af alle de Selskaber, der havde faste Ruter til Østasien, den saakaldte »Conference«, og den hilste

ingenlunde nye Medlemmer med Begejstring. »Conferencens« Ledere vilde til at begynde med overhovedet benægte, at det danske Kompagni havde nogen Ret til at færdes paa dens Enemærker. H. N. Andersen havde under Ventetiden i Forværelserne rigelig Tid til at beklage overfor sig selv, at hans unge Selskab i saa høj Grad endnu manglede det eneste Argument, som man overalt bøjede sig for: nemlig Styrke. Men det skulde snart faa det. Andersen rejste fra Land til Land i Europa og Østen for at bane Vejen for sit Selskab. Og han vandt efterhaanden baade Sympati og Venskab for sin Sag, først og fremmest fordi han selv forstod at tale den saa varmt, dernæst fordi han forstod at trække i de rigtige Traade bag Kulisserne. Da Ballin saaledes havde ladet H. N. Andersen vente i Timevis i Forværelset, lod den danske Prinsesse Marie et Vink falde derom i Potsdam hos Kejser Wilhelm, fra Potsdam gik Vinket videre til Hamborg — og det virkede. Ballin og Andersen sluttede efterhaanden et Venskab, som baseredes paa høj Grad af gensidig Agtelse. I Frankrig paatog den energiske Prinsesse Marie sig at overrække Regeringen et Forslag fra det nye Kompagni, og ogsaa i Rusland støttede hun Sagen ved at skabe en direkte Forhandlingsvej til Zaren, Nicolaj II. H. N. Andersen glemte aldrig den danske Prinsesses Indsats. Paa Ø. K.s 25 Aarsdag lagde han en Krans af Roser for Foden af Prinsesse Maries Statue paa Langelinje.

Saa sejlede da Ø. K.s første Skibe ud over Verdenshavene med det danske Splitflag vajende fra Mastetoppene. I deres Køl vandt helt ud til det fjerne Østen fulgte senere »Valkyrien« med selve Prins Valdemar ombord. Og den gamle Konge udnævnte H. N. Andersen til Etatsraad. Altsammen gav det Prestige. Og Handelen fulgte Flaget. Der anlagdes Filialer eller Agenturer i Singapore og opad Kinas og Sibiriens Kyster. Der anlagdes Plantager og Fabrikker, der anskaffedes stadig flere Skibe. Handelen bredte sig fra Europa og Østasien ogsaa til andre Verdensdele. Det danske Flag saas oftere

end før paa de store Have, vajende fra de hvide Ø. K.-Skibe, der slæbte afsted med Alverdens Varer i deres Staalbuge: Teaktræ, Ris, Huder, Peber og Stiklak fra Siam, Soyabønner, Jordnødder, Sesamfrø, Te, Bønneolie, Træolie, Ægprodukter og Garvestoffer fra Manchuriet og Sibirien. Kopra, Sagomel, Tapioca, Ananas og Gummi fra Straits Settlements. Bomuldsfrøkager, Byg, Chilesalpeter og Sydfrugter fra Amerikas Stillehavskyst . . .

Desuden oprettedes det ene Datterselskab efter det andet: »Det russisk-østasiatiske Dampskibsselskab«, »Est Asiatique Francais«, »The Siam Steam Navigation Co«, »The South African Trading Co« og senere endnu flere.

Fra en beskeden Bygning i Frihavnen flyttede Etatsraad H. N. Andersen i 1908 ind i sit nye Hovedkvarter paa Hjørnet af Niels Juelsgade og Holbergsgade i København. Her løb alle Traadene sammen, og herfra fulgte han Udviklingen ikke blot indenfor sit eget Foretagende, men indenfor al Handel og Teknik Verden over. Han var en af de første, der saa, hvad Dieselmotoren kunde komme til at betyde for Skibsfarten. Skridt for Skridt fulgte han Forsøgene indenfor Burmeister & Wain. Og da man havde overvundet Hovedvanskeligheden, som bestod i hurtigt at faa Dieselmotoren til at slaa bak, bestilte Ø. K. et Dieselmotorskib paa 400 Tons. Burmeister & Wain sagde Tak for Ordren. Men inden der var gaa 8 Dage, spurgte Etatsraaden: — Naar det nye Princip tillader 400 Tons, hvorfor saa ikke ogsaa 1000 Tons? — Nej, selvfølgelig, lød Svaret. — Men naar det tillader 1000 Tons, hvorfor saa ikke ogsaa 3000 Tons? B. & W. nærede Betænkeligheder og vilde først foretage nogle Beregninger, men erklærede saa: — Jo, vi kan nok klare 3000 Tons. — Hvorfor saa ikke 6000 Tons? spurgte Etatsraaden. Og efter en ny Betænkningstid og et nyt Ja, sagde han endelig: — Jamen hvorfor saa ikke 7000 Tons med samme Fremdrivningshurtighed? Og det endte med, at Ø. K. bestilte tre Motorskibe paa 7000

Tons hver. H. N. Andersen var ganske klar over, at Dieselmotoren som Drivkraft for Skibe paa dette Tidspunkt endnu ikke var fuldkommen. — Men, ræsonnerede han, at vente, til andre har fuldkommengjort Systemet, er ensbetydende med at sakke bagud. I Forvejen havde Ø. K. sikret sig fordelagtige Oliekontrakter over en længere Aarrække, og det dristige Eksperiment lykkedes over al Forventning. Da »Selandia« i 1912 første Gang sejlede ud over Verdenshavene, vakte den Opsigt overalt. — Jeg vidste, at Danmark var et Foregangsland, naar det gjaldt Landbrug, men at Danskerne ogsaa skulde lære os Englændere Søfart, det havde jeg ligegodt ikke tænkt, sagde den engelske Marineminister, da han blev vist rundt paa Motorskibet.

H. N. Andersen havde gjort en Pionergerning, som ikke blot gavnede Ø. K., men som blev af største Betydning for Danmark og dansk Industri. I »Selandias« Spor fulgte Skoleskibet »København«. Et Sejlskib med Hjælpeskrue og Dampmaskine maa for effektivt at udnytte sin Maskinkraft og opnaa nogenlunde rimelige Sejltider medføre 5 Gange saa stor en Vægt i Kul, som et tilsvarende Sejlskib med Dieselmotor kræver i Olie, og staar derfor tilbage i Lastevne. Men ved Kombinationen af Sejl og Dieselmotor kunde man opnaa en lige saa stor Rejsehast som med et 9—10 Knobs Dampskib. H. N. Andersen lagde Vægt paa, at den danske Ungdom stadig skulde bevare sin Lyst til Søen. Men han var klar over, at Begejstringen oftest druknede i det prosaiske og monotone Arbejde ombord paa et Dampskib. Desuden lærer man der mindre at give Agt paa Naturen og dens Varsler, som bebuder den kommende Fare. Det var Grundtanken, som førte til Anskaffelsen af »København«. Det skulde ikke være noget Legetøj, men et fornuftigt Skib, som virkelig kunde gøre sin Nytte samtidig med at være et Lærested og en Inspirationskilde for de unge Sind: Skibet med de udspilede Vinger. »København« kunde gøre sig gældende i Konkurrencen

med almindelige Dampskibe, og Lærlingene ombord kunde vinde Forstaaelsen af, at et Skibs Formaal ikke blot er at sejle, men at erhverve.

I 1914 omfattede Ø. K.-Flaaden 200.000 Tons Lasteevne, Aktiekapitalen var 25 Millioner, og Selskabet beskæftigede ca. 16.000 Mennesker. Og saa kom Krigen, som truede med at slaa det hele i Stykker. Etatsraad H. N. Andersens første Skridt var at tilbyde Danmark sin personlige Bistand til Løsningen af de Vanskeligheder, der opstod for Landet. Der blev i rigt Maal gjort Brug af hans Tilbud. Ofte rejste han afsted med faa Timers Varsel sammen med Repræsentanter for danske Erhvervsgrene. Ikke mindre end 16 Gange tilbagelagde han Vejen over den minefyldte Nordsø. Han holdt ikke Taler, men han lagde hele sin Indflydelse i Vægtskaalen for at skaffe Danmark livsvigtige Forsyninger. Takket være sin store Indflydelse lykkedes det altid hurtigt Etatsraaden at faa sine Ledsagere forestillet paa bestemte Steder i London. Og naar de havde forelagt Sagerne og truffet Aftaler, garanterede H. N. Andersen personlig for, at de givne Løfter blev overholdt. Manden, som man i sin Tid havde ladet vente i Forværelserne, kunde nu ringe direkte til Buckingham Palace, og Konger, Kejsere og Regeringer paa begge Sider af de krigsførende Fronter stolede paa hans Ord. H. N. Andersen ydede sit Fædreland uvurderlige Tjenester i disse Aar, men det var ham ikke nok, han vilde standse hele Krigen! Han rejste direkte fra Kong Christian X til Kong Georg af England, derfra over til Keiser Wilhelm. Han talte baade med engelske Generaler og med Hindenburg og Ludendorff og fremsatte overfor dem et Grundlag for et Fredstilbud og et Mæglingsforslag fra den danske Konge, hvori Hovedpunktet var en Folkeafstemning i Alsace Lorraine . . . Hvilken Indflydelse det har haft, véd man ikke; men man véd, at den danske Etatsraad, en borgerlig Købmand fra Danmark, spillede en bemærkelsesværdig Rolle i disse Aar bag Verdenshistoriens Kulisser.

Og man véd, at han for at gøre det gentagne Gange maatte sætte sit Liv paa Spil under de farefulde Rejser. Da Krigen var forbi, tildelte den danske Konge Etatsraad Andersen Elefantordenen. Majestæten skal ved den Lejlighed have sagt, at han beklagede, ikke at kunne give ham mere. Straks efter paatog H. N. Andersen sig at føre de danske Udsendinge til Paris og London for at tale Sønderjydernes Sag, og han lod efter Genforeningen Ø. K. yde sit Bidrag til Genopbygningen af det genvundne Land.

Der kom en Tid, hvor Danmark oversvømmedes af Penge, og alting syntes at blomstre hektisk. Men da følte H. N. Andersen sig uvel. Han var urolig, kunde ikke sove om Natten og lukkede sig endnu mere af fra andre Mennesker end vanligt. En sen Aften kørte han ud i Frihavnen, hvor et af Ø. K.s Skibe netop var ankommet. Han gik ombord og bad Kaptajnen gøre alt klart til at sejle igen. — Hvorhen? spurgte Kaptajnen. — Ud i Østersøen, nærmere Ordre, lød det korte Svar. Saa sejlede Skibet. Etatsraaden gik op og ned ad Dækket i Nattens Timer uden at sige et Ord. Endelig da Dagen gryede, sendte han en Ordre op paa Broen: — Tak, gaa tilbage til København! Hurtigt kørte Etatsraaden til Hovedkontoret, og i næste Nu knitrede det gennem alle Telegraflinjer. Til Hundreder af Filialer, Agenter og Oplagspladser Kloden over lød Ordren: — Sælg! En Maaned efter rasede det økonomiske Uvejr over Verden. Alle Priser faldt, og store Handelshuse og Foretagender faldt med. Men Ø. K. bestod.

Han havde reddet Ø. K. gennem baade Krig og Krise. Han var Danmarks mægtigste Enkeltperson. Men var der Tale om Fest eller Takketaler, saa viste han barsk Hæderen fra sig: — Det er helt overflødigt at takke den enkelte, sagde han, Ø. K. bestaar af Tusinder; skal vi begynde at takke, saa maa vi takke Tusinder. For i Ø. K. gør hver Mand sin Pligt! Men man vidste nok, at trods alt var det her den enkelte Mands Ord, der vejede lige saa

meget som mange andres. — Hvad siger Andersen? lød det i København, naar vigtige Sager stod paa Dagsordenen. Etatsraaden deltog ikke i Politik, han har aldrig afgivet sin Stemme ved noget politisk Valg. — Lad os arbejde mere og snakke mindre; det var hans politiske Program. Men han handlede og trak i de rigtige Snore. Paa Ø. K.s Trapper trængtes Finansmænd, Fagforeningsfolk, Forfattere, Kunstnere og Ministre.

Da H. N. Andersen var ung, havde der været noget ængsteligt over hans Væsen; det gav efterhaanden Plads for en Myndighed og Fasted, som kunde grænse til Haardhed. Han virkede med Afstandens Patos. Han roste sjældent; naar han vilde opmuntre, skete det gennem Handling. En ung Mand fik f. Eks. saaledes pludselig Gageforhøjelse, skønt han kun havde været kort Tid i Kompagniet. Han kom for at takke. — De faar snart mere, sagde Etatsraaden — intet andet. Kompagniet havde Brug for dygtige Folk. Sit Mishag gjorde han sig ikke Umage for at skjule. Da Etatsraaden under en Rejse i Østen besøgte en af Afdelingerne i Siam, stod Bestyreren og alle de danske Medarbejdere opstillet til Parade i fineste Søndagspuds. — Hvad er det for Narrestreger, knurrede Etatsraaden, lad Folkene gaa hjem og tage Arbejdstøjet paa og fortsætte Arbejdet — øjeblikkelig.

Til en meget rundbuget Plantagemand kunde han sige uden Spor af Indledning: — Hvordan er det dog De ser ud, Menneske. Enhver kan jo se uden paa Dem, at De tænker mere paa Mad og Drikke end paa Deres Arbejde! Indvendinger eller Protest mod en Reprimande besvarede han ofte kun med det ene Ord: — Afskediget! Den Respekt, der stod om H. N. Andersen, virkede langt udenfor Grænserne af hans egentlige Magtomraade. Under en Rejse med en Ø. K.-Baad, hvori førende danske Parlamentarikere og Repræsentanter for Erhvervslivet deltog, havde en af Deltagerne smuglet en Flaske Whisky med ombord. Den kom frem en Aften efter 10, da

Etatsraaden var gaaet til Køjs. Der blev skænket i Glassene, og de ærværdige Herrer fnisede som Drengene paa forbudne Veje. Da stod Etatsraaden med et i Døren. Alle Ansigter stivnede. — *Sov godt*, var det eneste han sagde, men det var ogsaa nok. Hele Forsamlingen følte sig som Skoledrengene, grebne af Læreren i at ryge, og snart luskede hver til sit.

Ofte sad han paa et af sine Skibe i sin Salon med en Isvand foran sig — som i Trance. Saa lagde han Planer. Da vidste enhver, at det kunde betyde Tabet af Livsstillingen, hvis man forstyrrede Etatsraaden, og ingen vovede sig nær — maaske dog med Undtagelse af Danielsen.

— Hvem er den indflydelsesrige Mand, som altid ses i Excellencens Nærhed? spurgte man. — Det er Danielsen, lød Svaret. — Hvorledes tituleres han? — Danielsen! Det var Etatsraadens Rejsemarskal, opvartende Kavaller og Kammertjener, den Person, han daarligst kunde undvære af alle i Selskabet . . . — Danielsen! Danielsen! raabte Etatsraaden en Morgen fra Kahyttdøren. Danielsen var ikke i Nærheden, derimod gik der en ældre Matros udenfor og spulede Dæk. Han hed tilfældigvis Nielsen og vendte sig smilende og smigret i den Tro, at Etatsraaden kendte hans Navn, og svarede: — Da, Hr. Etatsraad, Da, Hr. Etatsraad! Det faldt ikke i Excellencens Smag.

Han var en stejl og stærk gammel Herre. Da et Blad engang havde meddelt, at Etatsraaden led af Svimmelhed, forlagde han sin daglige Spadseretur til Sneglegangen paa Frelser Kirkens Taarn, steg hurtigt op til Kuglen og sagde triumferende til sin Ledsager: — Man kan altsaa ikke altid stole paa, hvad der staar i Bladene. Engang var han saa alvorligt syg, at en Blodtransfusion maatte prøves. Den gjorde Underværker, og Etatsraaden rejste sig fra Sygelejet, idet han sagde: — Ja, jeg vidste nok, at jeg vilde blive rask,

Professor B., for jeg havde sat mig for, at jeg vilde op igen. Jeg *vilde!*

Han levede Livet, ogsaa i sin høje Alder, som han altid havde gjort — i Arbejde. Hver Morgen mødte han tidligt paa Kontoret og blev der med en kort Afbrydelse i Frokosttiden til Kl. 5 om Eftermiddagen. Han, der var startet i Livet uden at kunne regne, tumlede nu med astronomiske Tal. Efter 25 Aars Forløb var Ø. K.s Balance 207 Millioner. Det omsatte aarligt en Varemængde paa ca. 500 Millioner, det havde udbetalt 570 % af den aarlige Gennemsnitsaktiekapital: nemlig 111 Millioner Kroner. Det havde ladet bygge 122 Skibe med en samlet Lasteevne af over $\frac{1}{2}$ Million Tons, det beskæftigede direkte en Stab paa ca. 20.000 Mennesker.

Faldt Sneen udenfor over de københavnske Gader, kunde han dreje paa den store Globus, der stod ved Siden af Skrivebordet, og lade Tanken drage hen til en af de Arbejdspladser hinsides Kloden, hvor Solen nu brændte. Han kunde med Fingeren paa Globen følge Motorskibet »Danmark«, som han vidste var paa Vej hjemad fra Vladivostok med Soyabønner fra Manchuriet. Det gled gennem Kinasøen forbi Singapore, hvorfra Ø. K.s store Gummi- og Kokusplantager lededes, gennem det indiske Ocean, forbi Bangkokfilialen med de mægtige Varelagre og de siamesiske Teaktræsbove, hvor 260 Elefanter baksede med tunge Træstammer, gennem det røde Hav, Suez, Middelhavet, Biskaja til Soyakagefabrikken ved den lille Bagrende her paa Islands Brygge . . . Fra alle Sider af Kloden indløb Dagen lang Meddelelser, ikke blot fra Kompagniets egne Afdelinger, men ogsaa fra de mange Selskaber, som det var interesseret i: Est Asiatique Francois i Paris, Portland Cementfabrikken i Nørresundby, Siam Steam Navigation Co. i Bangkok, Den danske Mælkekondenseringsfabrik i Nakskov, Oelwerke i Stettin, De forenede Gummi og Luftringefabrikker i København, Baltiska Eksportkompaniet i Gøteborg, Dampskibsselskabet Orient i København, Ota i Nakskov, Assu-

rance-Compagniet Baltica i København, Skibsværftet i Nakskov, Baltic Cotton Company i København, Det sønderjyske Kompagni i Aabenraa, Staalværket i Varde, Mømmark Færge med endnu mere. Der virkedes, det groede og voksede under Ø. K.s Tegn . . . Men ofte drejede han ogsaa Globen og faldt i mørk Eftertanke ved Synet af de blaa Pletter, hvor i Tidens Løb 8 af Kompagniets Skibe var forsvundet. Navnlig dvælede han ved Stillehavet, hvor »København« var sejlet ind i Uendeligheden. Skoleskibets Forlis var ham en dyb personlig Sorg.

Kl. 12 kom Etatsraadens Frue og dækkede Frokostbordet . . . Allerede i Ungdomsdagene i Siam havde han mødt hende: Anna Maria Benedictsen, en Datter af en islandsk Skibskaptajn, som kom paa Besøg hos Venner i Bangkok. De blev gift i 1886, og hun var hans Støtte Livet igennem. Hun tegnede, og hun havde Sans for det skønne i Livet. Og visse Strengte hos H. N. Andersen selv var stemt i samme milde Tone. Faa fik det at føle, fordi hans Væsens Alvor skræmte ogsaa dem, han mødte udenfor Forretningens Sfære, selv Kunstnere og Videnskabsmænd . . . Ved en Fest skulde en ung begavet Skuespillerinde forestilles for ham. Hun spurgte ængstelig: — Hvad i Alverden skal jeg dog tale med Etatsraaden om, og fik det spøgefulde Svar: — Om Kærlighed. Alle bemærkede nu, at Etatsraaden underholdt sig særdeles ivrigt og længe med den unge Skuespillerinde. Bagefter flokkedes man om hende og spurgte, hvad Samtalen da havde drejet sig om. — Om Kærlighed, svarede den unge Dame, Etatsraaden sagde, at den sande Kærlighed er som en usynlig Guldlænke. Og det er jo sandt, tilføjede hun, alt andet er noget Pjank . . . Det var H. N. Andersens Syn paa den Side af Tilværelsen. Han saa Poesien i Sagerne. I sin Bog »Udvikling« skrev han: »Oftentimes træffer jeg paa den Opfattelse, at Forretningsmænd som Helhed er prosaiske Beregnere, hvis Opgave alene er at fortjene Penge til sig selv eller til andre, og hvis Dygtighed bedømmes her-

efter. Jeg tror, at ikke alene den danske, men den internationale Erhvervsstand vil sympatisere med mig, naar jeg paastaar, at der gennemgaaende er lige saa megen Poesi og Idealitet i materielle Omsætningsforhold som i Fortolkningen af Følelser . . . Under min Udvikling har jeg som Regel fundet Begejstring og Poesi i Erhvervet, i Resultater af Kombinationen: Tanke og Handling.«

H. N. Andersen skrev sine Bøger »Tilbageblik« og »Udvikling« i Haab om, at denne Fremstilling af hans eget Livsværk skulde stimulere Danmark til i det hele taget at søge større Deltagelse i Verdenshandelen . . . Han var iøvrigt temmelig uberørt af sin egen Livsbanes Eventyrlighed. Hans Opgivelse til den blaa Bog fyldte 10 Linjer, — og dem forlangte han ovenikøbet strøget engang, da han var gnaven. Krak bevægede da Henrik Cavling til at gaa til Etatsraaden og forklare ham det umulige i at sende den Blaa Bog ud i Verden uden H. N. Andersens Data. Omsider trak Etatsraaden paa Skuldrene, idet han som en halv Indrømmelse sagde: — Af mig faar de i hvert Fald ingen Oplysninger. Cavling genfortalte Historien med et lignende mere sarkastisk Skuldertræk, idet han tilføjede: — Men det var nu heller ikke nødvendigt. Kun paa ét Omraade var Etatsraaden forfængelig: som Skribent. Midt under en Samtale kunde han som ældre rejse sig og sige: — Hvad skrev jeg herom i min Bog »Tilbageblik«? Hvorpaa han selv besvarede Spørgsmaalet, idet han læste, ofte en halv Snes Sider, højt af Bogen. Han var i høj Grad ømfindtlig for offentlig Kritik og tog sig det særlig nær, da man engang i Pressen havde gjort ham opmærksom paa en Skrivefejl.

Efter den daglige Frokost paa Kontoret gik Etatsraaden Tur med sin Frue langs Kajerne med de gamle Huse, der staar som Minder om den danske Handels Storhedstid i det første ostindiske Kompagnis Dage. — Hvad er der blevet tilbage af al den Storhed ud over disse gamle kønne Bygninger, spurgte han sig selv. Og det

næste Led i Tankerækken var dette: — Skal Ø. K. bestaa? Han besvarede Spørgsmaalet for sig selv ved at sige: — Det afhænger ganske af Viljen til at ville hos de fremtidige Ledere.

I sine sidste Aar rejste Etatsraaden ofte til Nakskov sammen med Fru Maria Andersen. De plejede paa disse Rejser at gøre Ophold paa Freys Hotel i Stubbekøbing, hvor de havde indrettet sig nogle Værelser, og hvor man endnu med Stolthed fremviser den Jernseng, Etatsraaden laa i. Han og Fruen gik Ture langs Stranden, og om Søndagen sad de i Kirken. Man kunde da høre, naar Præsten lyste Velsignelsen over de smaa Børn, der bragtes til Daaben, at den gamle strenge Herre i Kirkens Baggrund hulkede sagte. Saaledes var hans Tanke, der saa ofte havde omstrefjet Kloden, nu vendt tilbage til deres Udgangspunkt — til Barndommen.

Etatsraad H. N. Andersen døde Natten efter den 30. December 1937. Men hans Virke lever. Skibene sejler videre.

Have vi først bygget et Apparat,
faae vi nok flere i Ordre.

F. L. SMIDTH

I gamle Fru Smidths Lejlighed i Villaen Margrethevej Nr. 6 var et lille Værelse indrettet til Kontor for Sønnen Verner Frederik Læssøe Smidth. Der sad han, en ung fuldskægget Mand med et mildt og vennesælt Ydre, der mindede om Dickens, og udkastede fantasifulde Planer. Han vilde sætte noget i Gang. Snart saa han for sig en Flaade af Dampskibe, som skulde bære hans Navn ud over Verden, snart hengav han sig til Beregninger over, hvorledes en stor, men snildt udtænkt Færge kunde udnytte Gudenaen som Vandvej. I Mellemtiden skrev han rundt til store Fabrikker i Udlandet og tilbød at repræsentere dem i Danmark gennem sit »Tekniske Bureau« — det var Værelset her — eller han lagde Billetter ind paa Annoncer med Tilbud om Køb eller Salg af gamle Dampkedler eller Møllerimaskiner. Nu og da maatte han rejse ud for at afslutte saadanne Handler, og saa traadte hans Bror, Kunstmaleren Hans Smidth (der havde Atelier paa Kvisten), hjælpende til og besørgede Korrespondancen i Mellemtiden.

Unge Smidth med de mange Fornavne, hvoraf han til daglig dog kun brugte Frederik, var Søn af en Byfoged og født i Kerteminde i 1850, men vokset op i Skive, hvortil Faderen senere forflyttedes. Saaledes prægedes hans Sind baade af Fyn og Salling. Han var fin og følsom og fantasifuld som en Fynbo, stærk, sejt og sindig som en Sallingbo. Han kunde forfølge et Maal med stor Stædighed, men mødte han menneskelig Modstand, forstod han fint at bøje af. Han tabte ikke Maalet af Syne, men det fynske i ham fik ham

til at hade Konflikter. Han huggede ikke Knuderne over, men han løste dem. Han var præget af en dansk Ligeformhed i sit Væsen, som gjorde det muligt for ham at vinde ogsaa Modstandere for sig. Han vandt sig mange Venner — og beholdt dem.

Han var startet paa Herredskontoret hos Faderen i Skive, men havde mere Lyst til praktisk Gerning og kom i Maskinlære i Randers. Som Svend tog han til København og søgte ind paa Lærestalten for at lære lidt teknisk Teori, men ikke for at tage nogen Eksamen. Han fulgte ikke nogen slagen Landevej, kun sine Tilbøjeligheder og Interesser. I Sommeren 1873 forlod han helt Bøgerne og drog ud i Verden. Han fik Arbejde flere Steder, ogsaa paa Tegnestuer i store tyske Fabrikker, og da han kom hjem, var han kvalificeret til en Ansættelse som Konstruktør. Han kom ind i et Firma, der fremstillede Møllerimaskiner, og da han altid kastede sig over det, der interesserede ham, med største Energi, og da han var i Besiddelse af en medfødt praktisk Dygtighed, blev hele den tekniske Ledelse af Virksomheden snart lagt i hans Hænder. Endelig syntes han at være inde paa en slagen Landevej; men saa mødte han en Mand, som han ikke kunde lide. Der blev optaget en ny Kompagnon i Firmaet, hvis Væsen og Væremåde var Smidth imod, og da han som sagt var en fredsommelig Natur, brød han af, tog sit gode Tøj og gik.

Frederik Smidth havde sparet 2000 Kroner sammen og havde haft det Held yderligere at vinde 2000 i Lotteriet. Med disse 4000 Kroner som Startkapital nedsatte han sig i 1882 som konsulerende Ingeniør. Han gav Raad om alt: Møllerianlæg, Teglværksanlæg, Bygning af Kornpakhuse, og hvad man ellers ønskede hans Bistand til. Desuden agtede han som sagt at importere Maskiner til forskellige Industrier. Desværre vakte hans skriftlige Tilbud om at overtage Repræsentationen ikke den Begejstring hos de store udenlandske Firmaer, som han havde ventet. Men da han selv gjorde en Rejse

gennem Tyskland og Østrig-Ungarn, lykkedes det ham ved sin vindende Personlighed at knytte flere værdifulde Forbindelser. Han havde en enestaaende Evne til at øjne nye Muligheder, til at sætte sig ind i Forholdene indenfor alle tekniske Brancher og til at vinde Tillid. Hans retlinede Karakter fik ham altid til at yde det yderste. Derfor fik han snart nok at gøre, navnlig med Planlægningen af Teglværker. Der blev snart saa meget at gøre i det lille Kontor paa Margrethevej, at Kunstmalerens Bistand ikke slog til. F. L. Smidth, som han nu kaldte sig selv og Firmaet, maatte se sig om efter kyndige Medarbejdere. Den første blev en ung Konstruktør, Hr. Lundbye. Den næste blev en ung Ingeniør ved Navn Poul Larsen, som han havde lært at kende og holde af allerede paa den polytekniske Lærestanstalt. Poul Larsen havde senere haft Ansættelse i det samme Firma for Møllerimaskiner som Smidth, og de havde desuden det tilfælles, at Larsen heller ikke havde kunnet fordrage den nye Kompagnon. Han havde taget sin Afsked, var rejst til Skotland og havde faaet Ansættelse ved et Jernværk, men blev nu, under et Feriebesøg i 1884, engageret af Smidth. Det var to beslægtede omend forskellige Aander, der her fandt hinanden. Aaret efter tiltrængtes en ny Udvidelse, og da knyttedes en ung Teglværksingeniør ved Navn Einar Alexander Foss til Virksomheden. Han var vidt forskellig fra de to, men havde Egenskaber, som supplerede de andres.

De følte sig alle tre meget hurtigt stærkt knyttede til hinanden, og deres Samarbejde blev ikke blot af livsvigtig Betydning for dem selv, men for hele Danmark.

Firmachefen F. L. Smidth underskrev et af de første Breve til Foss saaledes: »F(oss) L(arsen) Smidth«. Foss svarede herpaa: »Den med F. L. S. har jeg opdaget for længe siden. Det er ganske morsomt, at vi passer saa godt sammen«. Om det nu blot var ment som en Munterhed eller tænkt som et Vink, saa blev Resultatet, at de to Medarbejdere blev Medindehavere i 1887. Firmaet, der fra nu af

hed F. L. Smidth & Co., flyttede samtidig ind i en 6 Værelses Lejlighed i Forhuset til Gæstgiveriet »Kronen« i Vestergade. I Statutterne havde Smidth, den ikke helt almindelige Mand, fastholdt, at Firmaet altid skulde spille i Lotteriet. Men det blev ikke Lotteriheld eller Tilfældigheder, der førte det lille Firma frem til et verdensomspændende Format; det var først og fremmest de tre Lederes Personligheder, deres Optimisme og utrolige Arbejdskraft. I Breve til sine Medarbejdere, der hurtigt begav sig ud paa Rejser for at skaffe Ordre, skrev Smidth f. Eks. i disse første Aar: »Jeg arbejder i Almindelighed fra 6½ Morgen til 10 Aften, og mere kan jeg ikke«. Smidth fulgte sine yngre Venner og Medarbejdere med den mest faderlige Omsorg. Han gav dem Rejseraad ud fra sin større Erfaring: »Husk at tage til Friedrichstrasse Station, saa er De midt i Berlin,« skrev han til Larsen, der var paa Vej til Tyskland for at forhandle med Ovnfabrikanter dernede. »Vær ikke bekymret, den Rejse, som De nu foretager, anser jeg som forberedende Øvelse,« skrev han opmuntrende til Foss, der var nedslaaet over sine ringe Resultater under en Rejse i Sverige for at skaffe Afsætning for Firmaets Teglværksmaskiner, og Smidth tilføjede disse Ord, hvori hele hans Fortrøstning til Fremtiden er udtrykt: »Have vi først bygget ét Apparat, faae vi nok flere.« En anden Gang formanede han Foss saaledes: »De maa skam ikke gaa og sulte fra om Morgenens Kl. 10 til om Aftenen. Paa den Maade har jeg faaet en daarlig Mave. Køb dog nogle Kiks og hav altid nogle i Lommen.«

Efterhaanden indsaa Smidth Nødvendigheden af at begrænse Virksomheden, og Firmaet specialiserede sig i Teglværker. Det udkastede Planer for Anlægget af nye Teglværksbrug og installerede Maskiner, som samtidig betød en Forbedring og en Billiggørelse af Produktionen. Efterhaanden blev der anlagt F. L. S.-Teglværker ikke blot i Skandinavien, men ogsaa i Nordtyskland og endog i Rusland.

Ved F. L. Smidth & Co.s 40-Aars Jubilæum blev der udgivet et Festskrift, hvori der citeres enkelte Udpluk af Firmaets Korrespondance fra de første Aar. Et er særlig betydningsfuldt: I 1887 skrev Smidth dette Brev under en af sine Rejser: »Jeg var i Dag hos Hans Jordt i Flensborg. Han er ogsaa Ejer af Cementfabrikken. Hans Fader anlagde den for ca. 30 Aar siden baseret paa Cementstenene paa Bornholm. Efter 1865 er der lavet Cement af egen Ler og Kridt fra Mariager. Jeg skulde slet ikke omtale denne elendige Cementfabrik, som kun laver ca. 10.000 Fade om Aaret, naar det ikke var, fordi det er en Skandale, at vi ikke selv laver vor Cement i Danmark . . .« Hermed fødtes i Smidths Hjerne den Tanke, som efterhaanden førte til Udviklingen af en dansk Produktion af overvældende national-økonomisk Betydning.

Gennem Foss var Frederik Smidth kommet i Forbindelse med Ejerne af de store Teglværker ved Lomma i Skaane og derigennem med Direktøren for en Cementfabrik, der laa lige i Nærheden. Smidth vandt ganske denne Mand for sig og blev snart hans Raadgiver med Hensyn til alle maskintekniske Spørgsmaal indenfor Cementfabrikken. Da der saa skulde anlægges en ny stor Cementfabrik ved Linhamn, overlod man Smidth hele Anlægget og gav ham frie Hænder til at indføre de Forbedringer, som han forlængst havde udtænkt. Først begav han sig ud paa en Studierejse og vendte hjem med endnu flere Impulser. Cementfabrikken i Linhamn, som det unge Firma dristigt paatog sig at opføre, kom til at repræsentere et helt nyt Skridt indenfor Cementindustrien. Smidth havde her ydet en Indsats, som Svenskerne aldrig glemte ham. Firmaet F. L. S. & Co. havde saaledes fra første Færd fastslaaet sit Navn i Cementverdenen. Der kom Bestilling paa at bygge en lignende Fabrik i Norge, og flere fulgte efterhaanden efter. Men det var Smidths Maal, at ogsaa Danmark skulde med i Cementproduktionen. Der fandtes kun nogle ganske enkelte smaa Fabrikker, som tilsammen

kun fremstillede nogle faa Tusinde Tønder Cement herhjemme. Men Cementforbruget var i stadig Stigen, og der blev derfor indført betydelige Mængder fra Udlandet. Det var meningsløst, mente Smidth, da det ellers saa raastoffattige Danmark jo netop var særdeles velforsynet fra Naturens Haand paa dette Omraade. Finansverdenen var imidlertid ikke synderlig interesseret, og det voldte overordentlige Vanskeligheder at skaffe Penge til Veje. Men endelig lykkedes det, og Resultatet blev Anlægget af den store Aalborg Portland-Cementfabrik, som blev sat i Gang i 1891. Denne Andel i den danske Cementindustri, som senere udvidedes med andre Fabrikker, har haft den store Betydning for F. L. Smidth & Co., at Firmaet hermed havde sikret sig et storstilet Forsøgslaboratorium, hvori det selv kunde prøve sine Nykonstruktioner, før de blev solgt til andre. Det var stadig Smidths Princip, at man burde fremstille det bedst mulige og betjene Kunderne bedst muligt. Hvert nyt Anlæg skulde tale Firmaets Sag saa godt, at det førte nye Ordre med sig.

Mens F. L. S.s Assistance stadig paakaldtes ved Nyanlæg af Fabrikker rundt om i Verden, mødte selve den hjemlige Cementproduktion store Vanskeligheder. Mens fremmed Cement frit kunde indføres hertil fra Udlandet, standsedes den danske Cement næsten overalt af høje Toldskranker. For at kvæle den opvoksende danske Cementindustri blev fremmed Cement tilmed kastet ind paa Markedet og solgt under Fremstillingsprisen. Fabrikken var lige ved at gaa i Staa, men Smidths Dygtighed reddede den. I to Aar arbejdede han ihærdigt paa at billigøre Fremstillingen, og det lykkedes ham at faa Patent paa en ny Blanding, den saakaldte Sandcement, der var saa billig, at den kunde konkurrere med Kalkmørtel. Saa kom der atter Gang i Aalborgfabrikken.

Til at begynde med lod F. L. S. & Co sine Maskiner fremstille af andre, men i 1898 oprettede Firmaet sin egen Maskinfabrik i

Valby, og efterhaanden toges Maskinfabrikationen op paa egne Fabrikker i England, Estland, Tyskland og Amerika. F. L. S. & Co. indførte Rørmøllen i Cementindustrien, fik stadig flere Ordre og oprettede Kontorer i London, Paris, St. Petersburg og i New York. Frederik Smidth havde ført sit Firma frem til en verdensomspændende Virksomhed.

I alt, hvad han foretog sig, var Smidth ledet af sin hjertensgode Karakter og sit danske Sindelag. Opbygningen af den store Virksomhed krævede hele hans Arbejdskraft, men det er karakteristisk, at han som Fritidsinteresse havde Opdyrkningen af Heden. 90-erne var Grossererplantagernes Tid: Mange udmærkede Forretningsmænd i København satte Penge i Hedejord og begyndte at plante. Ogsaa Smidth lod sit Firma deltage i denne Virksomhed. Det fik Arealer ved Stærbæk i Jylland. Under Besøg derovre besøgte de tre Kompagner Smidths Broder, Maleren Hans Smidth, der havde slaet sig ned paa Skeldalgaarden mellem Gl. Rye og Salten, og de blev alle saa indtagne i disse smukke, afvekslende og ægte jyske Omgivelser, at de købte store Arealer langs Salten Langsø. Det blev et Sted, hvortil det danske Verdensfirmas Ledere fremtidig altid søgte tilbage og fandt Hvile og Rekreation i Naturens Skød. Der blev bygget et stort Blokhuse. Og Smidth, der mere og mere følte sig som Jyde, var lykkelig over denne Nyerhvervelse. Men han kom aldrig til at bo der. Allerede i 1899 døde han . . .

Han var en selfmade Mand, der havde fulgt sine egne Veje, men han var blevet en Banebryder for dansk Industri.

Arbejde, altid Arbejde.

ALEXANDER FOSS

EINAR ALEXANDER FOSS var født i 1858 i Viborg, hvor den gamle lærde Slægts Stamfader, Magister Christen Foss, havde været Lektor ved den lærde Skole allerede omkring Aar 1600. Han var præget af Egenskaber, som hyppigt er et Særkende indenfor gamle Slægter: en medfødt Elskværdighed, der dog aldrig kom til Udtryk overfor anderledes tænkende, men udfoldedes i al sin Varme overfor ligesindede, en Ensidighedens Styrke, som fik ham til at fastholde sine Meninger og sine Forsæt med største Stædighed, en etisk Indstilling, som fik ham til at stille de største Krav baade til sig selv og andre. Allerede af Ydre syntes han født til Fører; men han var ogsaa alsidig begavet, f. Eks. med fremragende Anlæg i konstruktiv, organisatorisk og sproglig Henseende. Derimod manglede han fuldstændig den kunstneriske Sensibilitet, der var saa karakteristisk for begge hans Venner og Medarbejdere: Smidth og Larsen.

Alexander Foss' Fader, der var Landinspektør, døde tidligt, og Enken flyttede til København med sine tre smaa Sønner. I 76 blev Foss Student med Udmærkelse, i 82 blev han »polyteknisk Kandidat i Ingeniørfaget«, som det dengang kaldtes. Han havde særdeles let ved at læse og lære, men ansaa teoretiske Kundskaber for lidet værdifulde, hvis de ikke støttedes af praktiske Færdigheder. »I enhver studeret Mand er der noget af en Erasmus Montanus«, sagde han, »kun gennem praktisk Arbejde kan den Handlekraft opøves og bevares, som slet ikke er blevet udviklet i de mange Studieaar«. I Overensstemmelse med denne Teori gik han i Tømmerlære efter at være

blevet Ingeniør. Saa blev han Soldat — og udviklede sin Kommandørøst som Sekondløjtnant. Men endelig engageredes han til at lede Bygningen og Driften af en Kakkelfabrik paa Hakkemose Teglværk. Herfra hentede Larsen ham til F. L. Smidth. De ønskede at supplere deres egen overvejende maskintekniske Indsigt med en teglværkskyndigs og Driftleders Erfaring.

Alexander Foss' første Opgaver kom dog nærmest til at minde om en Handelsrejsendes. En af hans første Rejser for Firmaet gik til Sverige. Han opsøgte Folk indenfor Teglværksindustrien og søgte at gøre dem interesseret i F. L. Smidths moderne Fremstillingsformer. Det var ikke altid noget behageligt Job for en saa selvbevidst Mand som Foss. Det hændte, at Teglværksejeren modtog ham liggende paa en Sofa og kun tog Piben af Munden for at spytte i en Bakke. Men det hændte rigtignok ogsaa, at Foss efterhaanden fik den samme Mand paa Benene og rejste bort med en smuk Ordre i Lommen. Den økonomiske Baggrund for disse Forretningsrejser var iøvrigt ikke straalende. Foss satte en Ære i at rejse med den størst mulige Hensyntagen til det unge Firmas slunkne Kasse. Han skrev f. Eks. hjem til Smidth: »I de sidste Dage har jeg lært at indrette mig det billigt med Mad; Værelset derimod er forbandet dyrt. Jeg maa give for et smalt, ganske almindeligt Værelse paa anden Sal, 3 Kroner og 25 Øre pr. Dag.«

Foss fik enkelte større Anlæg i Entreprise baade i Sverige og Norge og ledede ogsaa Firmaets Fremstød i Rusland. Desuden overtog han Opsynet med igangværende Virksomheder. I Begyndelsen af 90-erne ledede han paa én Gang 7 Teglværker, 3 Cementfabrikker og et Kalkværk. Hjemme besørgede han en stor Del af den omfangsrige Korrespondance. Han talte og skrev Engelsk, Fransk og Tysk og kunde gøre sig forstaaelig paa Russisk. Den Hurtighed og Sikkerhed, hvormed han satte sig ind i en Sags Kerne, var forbløffende. Hastigt var Svaret gjort rede i hans Hjerne, og han dikterede direkte

til Stenograferne paa de fremmede Sprog. Til Frederik Smidths mange fortræffelige Egenskaber havde ikke hørt nogen fremragende Skrivefærdighed; men nu udgik Firmaets Breve som sande Mønstre paa Stil og Elegance. Til Korrespondanceafdelingen knyttedes endda Translatører, som foretog den sidste Finslibning. — Jeg vilde ønske, sagde en fremtrædende belgisk Fabriksherre en Dag til Foss, at jeg kunde faa skrevet mine franske Breve lige saa godt i Bryssel, som De faar skrevet Deres i København.

Foss var en fremragende Udsending for Firmaet. Selve hans Skikkelse imponerede. Og der syntes ingen Grænser for hans Arbejdsevne. Han havde gjort Gambettas Valgsprog til sit: »Arbejde, altid Arbejde«. For de Sager, han tog sig paa, ofrede han sin yderste Kraft og Energi. I en Rustale lagde han engang de unge Studenter det samme paa Sinde med Schillers Ord: »Und setzet Ihr nicht das Leben ein, nie wird Euch das Leben gewonnen sein«.

Da F. L. Smidth & Co. fik sin egen Maskinfabrik, førtes Foss ind i Jernindustrien. Han blev Formand for Jernindustriens Sammenslutning. I 1910 var han med til at stifte Industriraadet. Han blev Raadets første Formand og en glimrende Talsmand for Industriens Sag. Han forudsagde, at Haandværk og Industri vilde rykke op til at blive af samme Betydning som Landbruget i Danmark. Kun faa troede ham dengang, men Tiden gav ham Ret.

Hans eget Firma førte an i Udviklingen og viste Vejen. Omkring Aarhundredskiftet indførte F. L. Smidth & Co. Roterovnen og fik et nyt Opsving. Cementfabrikker i de forskelligste Egne af Verden forlod den hidtidige Brændingsmetode og gik over til den nye Drift. Senere kom Vaadbehandlingen af haarde Raamaterialer, og paany fulgte Cementfabrikkerne Verden over det danske Firmas Førerskab og indførte dets Metoder. Hovedkontoret udvidedes efterhaanden til at omfatte en hel Række Huse i Vestergade, hvor man var begyndt i en Lejlighed. Hundreder af Teknikere, Ingeniører og Kontorfolk

knyttedes til Virksomheden. Helst tog man — efter et Princip, som allerede Smidth havde indført — Medarbejderne ind som ganske unge, lige fra Eksamensbordet for at opdrage dem indenfor Firmaets Rammer. Der blev oprettet Sprogskoler og Aftenkursus for Personalet. Virkelige Dygtigheder var sikret en Fremtid, blot de kom indenfor Murene, og for mange blev F. L. Smidth & Co. Springbrædtet til store ledende Stillinger i udenlandsk Tjeneste.

Udførelsen af en Ordre indenfor F. L. S. kunde have Karakter af en hel Folkevandring, Erobring af et nyt Landomraade. Den bedst mulige Betjening var Løsenet allerede fra Smidths Dage. Og i Overensstemmelse hermed gik man særdeles samvittighedsfuldt til Værks, naar der skulde oprettes en ny Fabrik. En Ordre fra et Sted som f. Eks. Chile (hvor Raamaterialerne selvfølgelig kunde afvige fra Aalborg og andre Steder i Verden, hvor Cementovnene havde staaet deres Prøve) gav f. Eks. først og fremmest Anledning til Fremsendelsen af Prøver af Ler og Kridt fra Stedet. De blev undersøgt videnskabeligt i Firmaets Laboratorium. De blev prøvet i smaa Forsøgs-ovne, og saa først gik man i Gang med Tegninger og Konstruktioner af Maskintyper, som vilde give de bedste Produktionsmuligheder paa Stedet. Den nye Fabrik skulde opføres af Tidens Materialer: Jern og Beton. Cementen dertil kom fra Aalborg. En stor Damper fragtedes til Befordringen af Cementen, Maskindele o. s. v., men desuden af adskillige Ingeniører og mange danske Arbejdere med Hustruer og Børn. Betænksomt sendte man en dansk Lærer med, for at Børnenes Uddannelse ikke skulde lide noget Afbræk. Saadan en Forsendelse kostede 100.000 Kroner. Og det var kun en af mange. F. L. S. har efterhaanden spredt over 800 Fabrikker over Jorden, og man forstaaer, hvor mange Danske derigennem direkte eller indirekte har fundet nye Virkefelter for deres Initiativ og Dygtighed.

Gennem stadige Forsøg og Nyfrembringelser herhjemme holdt

F. L. S. stadig sin Førerstilling indenfor Cementteknikken i hele Verden.

Et umaadeligt Arbejde og Ansvar hvilede paa de to Ledere af det store Firma. Men desuden kaldtes der ogsaa udefra paa Alex. Foss' Arbejdskraft. Han sagde ikke nej, naar han mente at kunne tjene Almenvellet derved; skønt det medførte, at han blev trukket mere og mere bort fra sin egen Virksomhed, og skønt det bekymrede ham, at den Byrde, der nu hvilede alene paa Poul Larsens Skuldre, krævede overmenneskelige Kræfter. Han vidste, at Poul Larsen kunde bære meget, og sig selv skaanede han aldrig. Arbejde, atter Arbejde . . .

Hans Førertrang og et stærkt Ønske fra interesserede Krese førte Foss ind i det ene Tillidshverv efter det andet og efterhaanden ogsaa i Politik, skønt Poul Larsen nærede en inderlig Uvilje derimod. I 1915 rykkede han ind i Rigsdagen. Hans ranke Kæmpeskikkelse, mægtige Kommandorøst og myndige Herskermine gjorde stærkt Indtryk i Tinget, og det konservative Parti, som havde valgt ham, ventede sig meget af hans Førerskab. Men det kom ikke til at svare til Forventningerne. Det politiske Liv kedede ham. Foss var selv kort og klar og hadede alle Omsvøb. Kompromis'er var ham en Vederstyggelighed. Men udenfor de politiske Korridorer og med sin politiske og personlige Position som Baggrund udførte han en gigantisk Gerning. Som Formand for Industriraadet blev han Medlem af den Kommission, der skulde forhandle med de krigsførende Magter. Og han forstod at manøvrere med stor Behændighed mellem de modstridende Interesser. Det skyldtes for en stor Del ham, at dansk Erhvervsliv klarede sig saa godt ud af de kritiske Aar. Snart var han i Berlin, snart i Paris, saa i Norge eller Sverige, og saa atter hjemme. Kun yderst sjældent fik han Tid til at søge over til Bakkerne ved Salten. Der havde baade han og Poul Larsen efterhaanden købt vidtstrakte Grunde og bygget sig store Sommerboliger.

Larsens Hus, Højkol, var en hyggelig hvid Landejendom med sorte Bindingsværksstriber, beskeden af Ydre, men fyldt af Finesser af baade teknisk og dekorativ Art. Alex. Foss' Ejendom, Høvild Gaard, knejsede dermod paa sin Bakketop, synlig viden om som en Rhinborg, og længe bandlyste han elektrisk Lys fra sine Enemærker. I denne Sommerbolig saa han gerne Gæster hos sig, men endnu hellere sneg han sig bort med en enkelt Ven til en lille Jægerhytte. Der kunde man se den store Industrifyrste, højst nødtørfvig paaklædt, sidde og fiske ved Aaen eller i Færd med at stege Fangsten paa Hyttens Ildsted. I den primitive Livsførelse fandt han en Livsnydelse, som han trods Held og Hæder aldrig fandt i den travle komplicerede Livsgerning.

Men han undte sig altfor faa af disse Stunder. Han sled sig op. Under et Møde i Industriraadet i 1920 fik han pludselig et apoplektisk Anfald. Lægerne sagde, at det skyldtes Overanstrengelse. En alvorlig Sygdom fulgte. Han mistede Mælet. Men Viljen var endnu i Behold. Alexander Foss tvang sig selv til at tale, han lærte sig Sproget paany.

Men saa ramtes han af en stor Sorg: Hustruens og en ung Datters Død. Det tog voldsomt paa ham. Kæmpens Kræfter ebbede langsomt ud. Han døde i 1925.

Som Udtryk for den Tak, dansk Industri skyldte Foss, havde Standsfæller indsamlet 350.000 Kroner til et Fond, hvis Renter skulde anvendes til Fremme af Industrien. Det skulde minde til sene Tider om den Indsats, han havde ydet, og kom derfor til at bære hans Navn: »Alexander Foss' Industrifond«.

Man behøver ikke være Eng-
lænder for at blive til noget.

POUL LARSEN

EN lille Mand med milde Øjne bag Lorgnetterne, med et hvidt Skæg, som dølgede et livsglad, faderligt Smil, med Haaret staaende ud under Hatten i hvide Krøller bag Nakken og med et Høreapparat fæstnet paa Frakken, styrtende sig tværs over Gaden uden at se hverken til højre eller venstre. — Hvem er den verdensfjerne Herre, spurgte en berømt og berejst Politiker, der var paa Rundtur i København, og som med sit skarpe Blik havde set, at der var noget særegent ved Manden. — Er det en af Danmarks Digttere?

Man svarede nej. Den »verdensfjerne« var en Person, som havde krydset Atlanterhavet 100 Gange, som havde berejst baade Kina og Japan og i Øjeblikket ene Mand holdt samtlige Traade i et Verdensfirma i sin Haand. Han kom lige fra sin Fabrik i Valby, hvor han beskæftigede 1000 Funktionærer og Arbejdere, og løb over Vester-gade til sit Hovedkontor, hvor der sad et Personale paa 550 Personer. Manden var Ingeniør, Dr. techn. h. c. (udnævnt til Æresdoktor p. Gr. af sit praktiske Geni), Eneleder af F. L. Smidth & Co.: Poul Sehested Larsen.

— Er det Ingeniør Poul Larsen? sagde den fremmede Politiker, for Navnet var ham bekendt. Saadan ser Ingeniørerne ikke ud i noget andet Land i Verden!

Det er sikkert rigtigt, at der aldrig har eksisteret Magen til Ingeniør som Poul Larsen. Og lige saa rigtigt er det, at han ogsaa var en stor Del af den Digter, som han lignede.

For ham, der var født i Flensborg (i 1859) og hvis Mor bar

Navnet Sehested, havde det været som et skønt Digt at se det lem-læstede Danmark fra 64 genvinde Styrke og Mod. Da han startede som Ingeniør, havde man sagt, at det var haabløst for et lille Land at ville gøre sig gældende ude i den store Verden. Men han sagde: — Nej, der kan skabes Stordaad selv i et lille Land. Man behøver ikke være Englænder for at blive til noget! Og han beviste det. Han havde gennemlevet det spændende Eventyr, at en Verdensvirksomhed voksede ud af et lille bitte Kontor i ét Værelse paa Margrethevej. Han havde selv med Haanden skrevet de første Forretningsbreve og ført de første Bøger. Senere var hans Far, en Underofficer, som havde tjent sig op som Kaptajn i Krigen i 64, blevet Bogholder. Han sad i Fru Smidths Spisestue og førte Bøgerne. Det var dengang Skik hver Middag, at Fru Smidths Pige gik rundt med en Pilsner og en Kop Kaffe til hver af Medarbejderne. Den Skik med en gratis Genstand til Frokosten blev ogsaa opretholdt efter Firmaets Flytning til Vestergade, og den opretholdes stadig, skønt den nu koster 35.000. Poul Larsen var nu Chef i en Virksomhed, hvis Hovedkontor afsendte op imod 70.000 Tegninger om Aaret, hvor der brugtes over 10 Kilometer Tegnepapir, 9000 Blyanter og 35 kg Vidskelæder aarlig. Skulde hans Livsværk udtrykkes konkret, maatte Billedet derpaa være et Jernbanetog, fyldt med hans Firmas Fabrikater, der omsluttede Kloden som en Spiralring. Han elskede sit Fædreland og var stolt over at have gjort det kendt og anerkendt Verden over.

Han interesserede sig mere for Mennesker end for Maskiner. Tusinder af Mennesker havde han skaffet Udkomme og betryggende Kaar. Den Tanke fyldte ham med størst Bevægelse: at han havde faaet saa mange Mennesker til at arbejde *sammen*.

Han glemte aldrig sit Ansvar overfor Medmennesker, eller at Menneskekaar betinges af mange og meget smaa hver for sig tilsyneladende ubetydelige Ting. I den vældige Strøm af Telegramordrer

og telegrafiske Forretningsmeddelelser kunde der ogsaa paa Chefens Bud gaa en Melding over Verdenshavene med dette Indhold: »Lad lille Nielsen faa et Kjolesæt paa Firmaets Regning« . . . Det var kommet Chefen for Øre, at en ung Montør, som var sendt til Skotland, ikke kunde møde til Firmaets 50-Aarsfest i London, fordi han ikke havde Festskrud.

Han interesserede sig levende for alle dem, der var knyttet til den Verdensvirksomhed, han ledede. Man kunde altid komme til ham, for han havde altid Tid, selv i den Periode, da han var Danmarks mest optagne Mand. De kaldte ham »Lille Far« paa Kontoret, og det var ikke Mundsvejr.

Det, han satte højest her i Verden, var Dygtighed. Og det var hans Lyst at give Dygtighederne Chancer. Han indrømmede hver enkelt vidtgaaende Frihed og Selvstændighed indenfor sit Omraade. Det gjaldt jo ogsaa om at opdrage Folk, der kunde staa paa egne Ben og stole paa sig selv, naar de var alene langt ude paa de fremmede Pladser. Han var taalmodig, han kunde endog bære over med Fejl og Fejltagelser, men ikke med tyranniske Tilbøjeligheder. Smaa-tyranter søgte han at gribe og kvæle, saa snart de afslørede deres Væsen.

Dygtighed fandt han lige anerkendelsesværdig og vigtig, enten det gjaldt de yngste og laveste eller de højeste Medarbejdere. Og han stod trods Virksomhedens Kæmpeformat ogsaa i et personligt Forhold til Lærlingene og Arbejderne. Ogsaa mod dem udstraalede hans menneskelige Varme. Hvert Nytaar lod han hele Personalet paa Fabrikken i Valby kalde sammen, og saa talte han om Virksomheden i det forløbne Aar Verden over og om Udsigterne for det kommende. Hver Mand skulde forstaa, at han ikke blot var Arbejder, men Medarbejder. Derpaa blev Rækken af Lærlinge kaldt frem. Nogle fik Ros, andre fik Dadel, alt efter Fortjeneste. Og derpaa fik alle — ogsaa de udskældte — Pengepræmier, som blev indsat paa en Spare-

kassebog. For de flinkeste, der fik mest, kunde det i Tidens Løb blive en god Hjælp til Maskinist- eller Konstruktøreksamen efter endt Læretid. Det var Smidths Aand, Ingeniør Poul Larsen førte videre. I et af Firmaets første Aar var der arrangeret Skovtur for hele Personalet. Det var dengang ikke større, end at det kunde rummes i en Hestevogn, man kørte nemlig til Skovs med Heste for dengang. I et af sine sidste Leveaar arrangerede Poul Larsen en lignende Udflugt; men da maatte han leje et Jernbanetog. Han inviterede en 5—600 Mand fra Valbyfabrikken paa en Tur til Aalborg, for at de kunde se, hvorledes den 163 Meter lange Ovn, de selv havde bygget, virkede i Praksis paa Cementfabrikken derovre. Bagefter var der Fest, og Poul Larsen hyldede i en Tale Samarbejdet som den store Løftestang. Den giver Mulighed for Stordaad. Selv et lille Land kan gøre sig gældende, naar hver enkelt anspænder sine Kræfter til det yderste, dygtiggør sig og forstaar at forene sine Kræfter med andres. — Man behøver ikke være Englænder for at blive til noget, sagde han. Og efter den saglige Tale udløste Poul Larsen Stemningen, som saa ofte før, ved sin Personligheds Magt. Han rejste sig midt i Bruset af Stemmer, og da alt igen var blevet stille, sagde han: — Nu vil jeg synge jer en Sang, som jeg selv synes er saa smuk. Og henover den mægtige Forsamlings Hoveder bar hans gamle Røst alene Ordene af: »Der er et Land, dets Sted er højt mod Norden«. Hans Stemme skælvede, ikke af Svaghed, men af Bevægelse. Alle lyttede i aandeløs Tavshed. Men da Sangen var forbi, brød Bifaldet løs som en Orkan, der trueede med at løfte Taget. »Poul Larsen længe leve«, brølede Arbejderne begejstret. Og saa gentoges Sangen spontant af de man Hundrede kraftige Stemmer.

De, der overværede dette Optrin, glemmer det aldrig. For Poul Larsen var det en Udløsning af den kunstneriske Trang, der boede i ham, og for det nationale Sindelag, som hans Afstamning og Barndomshjem i Flensborg havde indpodet ham. At den nationale

Tone gav saa voldsomt Genklang hos Arbejderne har sikkert glædet ham dybt.

Trods sin enormt enerverende Livsgerning, sin høje Alder og sin svigtende Hørelse holdt han sig ungdommelig lige til det sidste. Hjerteret var stadig ungt. Han elskede at omgive sig med Ungdom paa sin store Ejendom ved Salten. Akademiske Skytter og mange andre har været hans Gæster og har aldrig moret sig bedre end paa Højkol. Værten selv svang sig — hvidhaaret, men livsglad — med i Dansen.

Døden var saa naadig at hente ham hurtigt. Ingeniør Poul Larsen døde i 1935 — efter en akut Blindtarmsbetændelse.

Faa Maaneder før, da han for sidste Gang — ved Aarsskiftet — stod overfor den store Arbejderskare i den vældige Montagehal i Valby, havde den gamle Industrileder talt om Eksportens Betydning. Han havde talt lige ud ad Landevejen, som det var hans Skik; hans Ord tegnede ikke blot et Billede af den store Virksomhed, han ledede, men ogsaa af ham selv: — Naar De nu hører, mine Herrer, at her i denne Virksomhed er det saaledes i Øjeblikket, at over 90 % af alt, hvad der fremstilles, sælges i Udlandet og ikke i Indlandet, saa vil De forstaa, at naar De gaar hjem herfra om Aftenen og har tjent Deres Dagløn, saa kommer den ikke fra Indlandet, den kommer fra Udlandet for langt den overvejende Dels Vedkommende. De, der arbejder her, vil have en levende Forstaaelse af, at her arbejdes paa en Udveksling af Værdier, som bringer hele det store Udland ind under vor Virksomheds Omraade. Det er, fordi vi skaffer Arbejde ind i Landet, at vi kan beskæftige alle disse Mennesker, som vi gerne vil beskæftige. Jeg vil gerne have, at De skal forstaa, at om dette ikke var Tilfældet, saa vilde de 9 Tiendedele af Arbejderne her være arbejdsløse. Vi faar disse Ordre fra Udlandet ved at godtgøre, at vi kan præstere et saadant Arbejde, at det er værdt at købe vore Maskiner. Men De maa forstaa, at det ikke er paa Deres Virksomhed, at det hele beror, det beror delvis

derpaa, men Arbejdet selv skaffes ind i Landet af andre Kræfter. Naar De nu ser, hvad der i de sidste Uger er gaaet ud her fra Fabrikken, saa vil De have bemærket, at alle Forsendelser er bestemt til Lande som Portugal og Marokko, Amerika o. s. v. Fra alle disse Steder har man ønsket at købe vore Maskiner, og derfor har vi kunnet sende dem. De har ønsket at købe vore Maskiner, fordi de var bedre end dem, de kunde fremskaffe andre Steder; og saa har man været villig til at betale den Pris, som maatte betales — og derigennem kommer Pengene her til Landet. Arbejdet paa at fremskaffe Ordrene er af den allerstørste Betydning. Det er *Ingeniørerne*, som rejser ud i den store Verden, taler med Folk og gør dem begribeligt, at vi kan lave Maskiner, som er bedre end dem, der fremstilles andre Steder . . . I de sidste 14 Dage af dette Aar er der afgaaet flere Maskiner, end der afgik herfra i hele Aaret 1914. Det er værd at lægge Mærke til, fordi denne betydelige Fremgang kan noteres nu, hvor der er Krise over hele Verden, og hvor alt er præget af den haardeste og skarpeste Konkurrence. At vi kan sejre i en saadan Konkurrence, det er det betydningsfulde. Jeg vil pege paa, at vi i det forløbne Aar har haft og endnu har til Afsendelse og til Udførelse Maskiner til Japan, til Kina, til Indien. — Ja, man skulde synes, at det var ganske naturligt, om Englænderne derude købte Maskinerne i England, men det er altsaa lykkedes at faa drejet det derhen, at de køber her i Danmark. Vi har fornylig faaet Ordre paa den største Cementovn, som overhovedet nogensinde er lavet i Verden. Den skal laves her! Det vilde blive betragtet med Velvilje, om vi lod engelske Arbejdere lave den, men vi har ønsket og faaet gennemført, at dette Arbejde bliver udført af danske Arbejdere. Om nogen Tid vil De se, naar dette Arbejde vokser frem, hvilken betydningsfuld Ting det er. Den mest ydende Cementovn i Verden. Vi har selv store Maskinfabrikker i to andre Lande, som vi i dette Øjeblik maa lade ligge stille for at kunne føre Arbejdet her til Dan-

mark. Jeg ved, at vi har gode og lykkelige Forhold herhjemme. Vi har dem, fordi vi har Ro og Arbejdsfred, saaledes at vi kan faa Lov til at udføre disse store Arbejder . . . Jeg vil nu gaa over til at tale om vort Bonussystem. — De Herrer ved jo, at vi gennem Aarene har udviklet en Maade at gøre Dem delagtige i Forretningens Fremgang og i dens Udvikling. Vi har gjort det paa den Basis, at vi gerne vilde hjælpe først og fremmest de dygtige; derfor faar de mest. De faar en Bonus, som staar i Forhold til, hvad de har vist sig i Stand til at yde; jo mere de har fortjent selv, des højere Bonus faar de. Men samtidig har vi taget Hensyn til, at vi jo ikke alle lever i Ungdommens Vaar, at den Tid kommer, da Kræfterne svinder, og man bliver mindre ydedygtig. Derfor kan Bonus ogsaa ydes som Udtryk for Taknemlighed, en Anerkendelse overfor de Mennesker, som Aar for Aar har ydet deres bedste. De bonusberettigede Arbejderenes Antal er i Aar 264 Mand, og den Bonus, der bliver udbetalt i Dag, er op imod 100.000 Kroner. Inden vi gaar over til Regnskabet, vil jeg udtrykke min Tak og min Glæde for det Samarbejde, hvis Frugt altsaa bliver markeret ved denne store Udbetaling. Naar Resultatet er blevet saa godt, saa skyldes det ogsaa — det skal villigt og med Glæde indrømmes — den store Hjælp, som De hver især har ydet ved Deres Arbejde, den Ro og den Fred, der har været i Arbejdet. For den Ro siger jeg Dem Tak. Jeg vil gerne have, at De alle skal forstaa, at om De ved en Sammenslutning eller ved Utilfredshed eller med Ønsket om at gøre Resultaterne for Dem selv bedre endnu, end vi har kunnet gøre dem, havde gjort os Arbejdet vanskeligt, vilde De derigennem have slaaet Benene fra vor egen Virksomhed. Derved vilde kun være opnaaet, at vi havde maattet lade alt det Arbejde, som vi nu har kunnet føre ind i Danmark, gaa til Udførelse i andre Lande . . . Jeg vil gerne have Lov til at sige et Par personlige Ord: De vil forstaa, at naar man som jeg snart fylder 75 Aar og af disse 75 Aar har tilbragt de 50 i denne Virksomhed, har været

med til at arbejde den op, fra den ikke var større, end at vi havde et Par Mand i Beskæftigelse, til det, som den nu er, og hvoraf vi her ser en lille Del — saa er man selvfølgelig umaadelig taknemlig for, at man har faaet Lov til at udføre dette Arbejde og over at kunne staa her overfor de Mennesker, som har deltaget i det med en god Vilje. Og det vil jeg gerne have Lov til at bringe til Udtryk . . . Vi staaer overfor et Mindeaar, og man har været saa elskværdig inde fra de Virksomheder, jeg er knyttet til, at ville samle en Del af de Mænd, som har arbejdet sammen med os i alle disse Aar, og byde mig til en Fest. Man har givet mig Lov til selv at faa nogle Gæster taget med, og det vil jeg gerne gøre i Dag ved at bede Tillidsmændene her fra Virksomheden om at være til Stede ved denne Fest og deltage i den paa Arbejdernes Vegne. — Ja, mine Herrer, nu vil jeg takke Dem, fordi De er kommet til Stede her, og saa vil jeg ønske dem alle sammen et godt og lykkeligt Nytaar.

Arbejdernes Tillidsmand: — Maa jeg have Lov til paa mine Kammeraters Vegne at udtale vor Anerkendelse af den Indsats, som Firmaet i det forløbne Aar har gjort for at tilføre Landet og derigennem os Arbejde i den Udstrækning, som det har været Tilfældet. Og jeg vil ret naturligt udtale Haabet om, at det Aar, vi gaar ind i, maa bringe os den samme gode Beskæftigelse, som Tilfældet var i det foregaaende Aar. Vi Arbejdere vil fortsat søge at løse de Opgaver, som vi stilles overfor, paa den bedst mulige Maade. — Og saa vil jeg personlig sige: Tak for Indbydelsen.

Ingeniør Poul Larsen: — Jeg takker Hr. Viggo Jensen for de kønne Ord, han sagde, og saa ønsker jeg igen: Et lykkeligt og glædeligt Nytaar.

Tusinde Arbejderstemmer: — Tak i lige Maade!

**Min Livsgerning er knyttet
til Elektriciteten.**

THOMAS B. THRIGE

INDE i Huggehuset bag Skolegaarden i Klaregade i Odense sad en lille Fyr og snittede Skibe og lavede smaa Træmaskiner med mange Hjul. Han var fingernem og fiks, men hæmmedes en Del i sin Virkelyst, fordi han hele Tiden maatte lytte. Hørte han faste Trin udenfor paa Gaden, lagde han hurtigt Værktøjet, smuttede ind i Stuen og bøjede sig over de opslaaede Bøger. Der sad han saa, naar Faderen indfandt sig . . . Men Lærer Thrige lod sig kun delvis overliste. Han havde forlængst — til sin store Sorg — konstateret, at Thomas ikke havde særlig Lyst og maaske heller ikke særlige Evner til Læsning. Det understregedes desuden stærkt af Skolens Vidnesbyrd, hvori en Kollega havde skrevet: »Det skorter paa Fliden«.

»Til min Faders Sorg var Bogen og Skolen ikke min Lyst,« har Thomas B. Thrige selv skrevet mange Aar efter. »Kun Fysik, tildels Matematik og alt, hvad der havde med Teknik at gøre, saavel som Haandværk, havde min fulde Interesse . . . Jeg var næppe 10 Aar, da min Beslutning var taget om at komme i Smedelære, og min Fader indsaa, at hans Ønske om at se mig gaa den studerende Vej maatte opgives. Dog maatte jeg føje ham i først at tage Præliminærexamen.«

Der blev altsaa indgaaet et Kompromis mellem Far og Søn. Thomas kneb sig igennem Præliminærexamen og kom i Smedelære hos Mester Friis i Odense, hvor han grundigt lærte at smede og lægge Rør. Men det var ham ikke nok. Han vilde have større Opgaver.

Hver Søndag, naar den unge Lærling havde afsluttet Formiddagens Pligt, som bestod i at gøre Værkstedet i Stand efter Ugens Slid, gik han over til en Eftermiddagsforøjelse, som bestod i at lave en Dampmaskine efter egen Konstruktion. Under denne Fritidssyssel opdagede han, at Bøgerne alligevel gemte flere nyttige Ting, end han havde haft Indtryk af i Skolen. Der var Bøger, de var ganske vist vanskelige at faa fat paa dengang, men de kunde skaffes, hvori man kunde læse om forskellige Former for Dampmaskiner og deres Indretning og om mange andre tekniske Konstruktioner. Thomas Thrige begyndte at læse om Aftenerne efter den lange Arbejdstid, og da han nu havde indset Nyttens af teoretisk Viden, besluttede han sig endvidere til engang at faa Maskinisteksamen.

Under Læretiden lavede Thomas ialt to Dampmaskiner paa egen Haand, og han nød den Ære at faa den ene udstillet paa en Industriudstilling i Odense og opnaa hæderlig Omtale for den, samtidig med at han blev Svend. Det faldt ham derfor ikke vanskeligt at faa en god Plads, da han rejste til København. Han blev ansat som Maskinarbejder hos Eickhoff, der dengang var en af Landets mest moderne Maskinfabrikker. Derfra kom han til Burmeister & Wains Centrifugeværksted, og mens han arbejdede om Dagen, læste han til Maskinisteksamen om Aftenen. Den fik han i 1886, 20 Aar gammel.

Thomas B. Thrige havde forlængst forladt Dampen i sine Drømme. For ham var Fremtidens Energiform ikke Damp, men Elektricitet. Det var Elektriciteten, han vilde tjene og gøre til sin Tjener. Foreløbig søgte han Beskæftigelse som Finmekaniker, idet han var klar over, at i Elektricitetens Verden er det smaa og fine Ting, som er Bærere og Befordrere af de stærke Kræfter. Han arbejdede saa et halvt Aar hos Mekanikus Neergaard, der fremstillede Instrumenter for Fyrvæsenet. Det var imidlertid ikke i Danmark, men ude i den store Verden, at Elektriciteten gik sin Sejrsgang i de Aar. Der maatte man ud at se og lære. Thrige søgte et Rejsestipendium, opnaaede

virkelig ogsaa at faa 200 Kroner bevilget af Staten og tiltraadte i Sommeren 1887 sin første Rejse — til det fjerne Frankrig. Der rystede man imidlertid paa Hovedet, naar den unge Dansker kom og søgte Plads; for det Sprog, han talte, virkede i Sandhed forførende. Han maatte saa nøjes med at bruge Øjnene, og det fik han Lejlighed til indenfor Conservatoire des Arts et Métiers. Da Ebben i Rejsekassen imidlertid blev faretruende, rejste han til Tyskland, og der forstod man ham bedre. Han fik Plads paa en helt ny Fabrik i Canstatt, som lavede Buelamper og elektriske Apparater. Veltilfreds med Udbyttet af sin Udenlandsrejse, vendte Thrige tilbage til Danmark efter ca. et halvt Aars Forløb. Og nu fik han Plads hos Cornelius Knudsen. Han var saa alsidig en Haandværker, at hans Haandelag altsaa spændte fra de groveste Maskiner til de fineste Instrumenter.

Man læste i de Aar de mest fantastiske Beretninger om, hvad Edison foretog sig ovre i Amerika. Han syntes ligefrem at trylle med Naturkræfterne. Han fik døde Ting til at tale og Traade til at lyse. I den unge Instrumentmager Thriges Øjne var den amerikanske Opfinder det højeste Ideal: at se Edison vilde være en Oplevelse, at faa Lov til at arbejde paa et af hans Værksteder den største Lykke. Ledet af disse Drømme, men dog uden synderlig Tiltro til deres Opfyldelse, rejste Thrige i 1888 til Philadelphia, hvor hans Familie havde Bekendte. Saa var han da nogle Skridt nærmere. Han fik Plads paa et Værksted for finere Apparatmekanik og levede sig i Løbet af et Aars Tid godt ind i amerikanske Forhold. Og saa tog han den store Beslutning: han rejste til Orange i Nærheden af New York og meldte sig som Arbejdssøgende ved Thomas A. Edisons Laboratorium. Der var ikke nogen Plads ledig, men den unge Dansker gjorde saa godt et Indtryk, at man henviste ham til Edisons Fonograffabrik, som var udskilt til et selvstændigt Aktieselskab. Her arbejdede han nogle Maaneder og gjorde sig saa bemærket ved sin

Fingernemhed, at man aabnede ham Døren til selve Mesterens Værksted. Thrige kom først til at deltage i nogle Forsøg med Forbedringen af Fonografen, og derpaa blev han sat til en Opgave, som han gik op i med Liv og Sjæl. Det gjaldt Nykonstruktion af mindre Elektromotorer, og Forberedelserne bestod i en nøje Undersøgelse af alle de Motorer, der forud var bragt paa Markedet. Her var noget at lære, og her deltog Thrige altsaa personlig i de første Forberedelser til Elektromotorens Sejrsang over Verden. Hos Edison kom han ogsaa til at beskæftige sig med Fremstillingen af den første Maskine for levende Billeder. Og han undrede sig ikke, da Mesteren sagde, at disse tre Frembringelser: Fonografen, Billedapparatet og Elektriciteten engang i Fremtiden vilde virke sammen og opføre talende Teaterforestillinger. Da Thrige mange Aar senere lykkeligt havde gennemført Elektromotorenes Indtog i Danmark og en Dag saa den første Talefilm, maatte han mindes sin gamle Mesters Ord og den Overbevisning, han havde faaet indpodet i det amerikanske Opfinderværksted: Indenfor Teknikken er intet umuligt!

Efter næsten tre Aars interessant Arbejde paa Laboratoriet sagde Thrige en Dag til Edison, at han nok kunde have Lyst til at se nogle større Forhold. Edison gav ham da en Skrivelse til Generaldirektøren for det store Firma »General Electric«. I Brevet stod:

»Min kære Kreusi. Overbringeren af dette Brev, Mr. Thrige, har været hos mig i Laboratoriet i godt 2½ Aar. Han er en første Klasses Mekaniker og desuden en god Konstruktor. Han ønsker noget bedre, end jeg kan byde ham. Maaske kan De anbringe ham i Schenectadyfabrikken. Deres hengivne Thomas A. Edison.«

Generaldirektor Kreusi saa undersøgende paa den unge danske Mekaniker og skrev saa uden Tøven med Blyant over Edisons Brev: »Vær saa god at anbringe denne Mand. K.« Thrige gemte denne Skrivelse til sin Død, det var for ham et Adelsbrev.

I den store amerikanske Fabrik fik han Indsigt i moderne Pro-

duktionsmetoder, og nu ansaa han sin Læretid for endt. Thrige havde giftet sig i Amerika med en danskfødt Dame og havde nu to smaa Børn. Han ønskede, at Børnene skulde vokse op i deres Faders Land, og han havde forøvrigt altid haft den Tanke, at hans egentlige Mandsgerning skulde foregaa i Hjemlandet. Saa rejste han da tilbage i 1893, rig paa Erfaringer, dog ikke paa Guld. Ansvarer som Familieforsørger tyngede ham, og da han lettest mente at kunne skaffe sig Brødet i sin Fødeby om ikke paa anden Vis saa som Haandværker, slog han sig ned i Odense. I 1894 aabnede han et lille alsidigt Værksted for elektrisk og mekanisk Arbejde, Vand- og Gasinstallation samt Centralvarmeanlæg. Det gik over Forventning, efter et halvt Aar maatte Værkstedet udvides, og Thrige flyttede da ned i et idyllisk beliggende Hus ved Odense Aa med Facade over mod Læseforeningens Have.

En Aften strømmede alle Odenseanere til Aaen for at beundre et nyt Fænomen: Mekaniker Thriges Værkstedsfacade var oplyst fra øverst til nederst med elektriske Lamper. Man følte sig ganske betaget og blændet af dette nymodens Fænomen, og med rette: det var den nye Tids Lys, der tændtes over Odense af Thomas B. Thrige. Ogsaa Værkstedets Indretning gav Anledning til Beundring: Alt blev drevet af en Elektromotor, hvortil Strømmen hentedes ikke mindre end 150 Meter borte fra en anden Fabrikvirksomhed, hvor Thrige havde faaet Lov til at installere en Dynamo i Forbindelse med Damp-anlægget.

Thrige optog Fabrikationen af Cykler, som saa smaat var ved at vinde Terræn, men det var stadig hans Maal at komme til at fremstille Elektromotorer. Endelig lykkedes det. Han fik — ganske vist under yderst skrappe Kontraktvilkår — en Ordre paa to Dynamoer til Sommerteatret, som var under Opførelse. Snart fulgte flere Ordre, og Thrige helligede sig helt Elektriciteten. Der kom en travl, men lykkelig Tid. Thrige var sin egen Konstruktør, Værkfører, Bog-

holder, Rejsende og Forretningsleder. Naar Arbejderne kom om Morgen Kl. 6, sad deres Arbejdsgiver allerede bøjet over Tegnebordet, og naar de gik om Aftenen, sad han endnu længe fordybet i Regnskaber og Beregninger over nye Tilbud. Fornøjelser var udelukket, Familieliv højest begrænset. Men Thriges unge Kone kom ofte sammen med Børnene i en Middagspavse og besøgte den travlt optagne Fader. For dem, der saa Thrige sammen med Familien i disse korte Hvilestunder under Arbejdet ved Odense Aa, var han Billedet paa en lykkelig Mand.

Virksomheden voksede støt, og i 1898 flyttedes den ud paa Tolderlundsvej, hvor Thrige byggede en efter Forholdene moderne Fabrik med nye Arbejdsmaskiner, der skulde betjenes af 40 Mand.

Det var ikke nok at lave fine Maskiner, de skulde ogsaa sælges, og dertil hørte i de Dage først og fremmest en Propaganda for selve deres Princip: for Elektriciteten. Det var jo helt nyt herhjemme at bruge Elektricitet som Drivkraft, og mange brave Haandværkere og Driftsledere stillede sig højest skeptisk over for dette som overfor alt andet nyt. Da endelig Danmark som Helhed saa smaat begyndte at blive overbevist om den elektriske Drivkrafts Fordele, stod en Række Verdensfirmaer ude omkring fuldt rustede til at udnytte Situationen. Rundt om i Verden var den nye Drivkraft jo forlængst trængt frem. Firmaer som det tyske AEG, det amerikanske »General Electric« og det svenske ASEA var allerede i fuldt Sving. De havde ikke blot en stor og rentabel Produktion i Gang, men allerede opsparede Kapitalreserver at sætte ind i Konkurrencekampen. Den lille danske Fabrikant i Odense skulde altsaa kæmpe med en hel Række velbevæbnede Giganter. Men Thrige veg ikke tilbage. Han arbejdede støt paa en Forbedring af sine Maskiner. I 1901 fremkom han som en af de første i Europa med den helt indkapslede Jævnstrømsmotor, og saaledes laa han stadig i Spidsen under Kapløbet om at levere det bedste. Men det kneb i høj Grad med at levere det billigste. Da

det store Elektricitetsværk i Ringe blev oprettet, skulde der bruges 90 Elektromotorer. Det betød for Thrige Salget af 3 Ugers fuld Produktion paa ét Brædt, og han foretog derfor en særlig nøje-regnende Kalkulation og gav et Tilbud, som han var overbevist om maatte være det billigste af alle. Stor og smertelig var derfor hans Overraskelse, da han kort før Afgørelsen skulde træffes, underhaanden fik Meddelelse om, at der vistnok maatte foreligge en Fejltagelse ved Udregningen af hans Fabrikspriser. De laa nemlig 70—80 Kr. højere for alle Motorstørrelser end de udenlandske Fabrikkers Tilbud. Prisen paa en Elektromotor paa 5 HK var dengang ca. 420 Kr., saa Prisforskellen var altsaa ganske anselig. Det var første Gang Thrige fik klart fastslaet, *hvor* billigt de store Verdensfabrikker kunde arbejde takket være deres store Omsætning og rationelle Produktion. Han var rystet, men han fortrak ikke en Mine, da han meddelte Ringe, at det var ganske rigtigt, at der beklageligvis forelaa en Fejltagelse, og at han gerne omgaaende vilde rette sine Priser. Thrige fik et betydeligt Antal af de paagældende Motorer i Ordre og udførte dem til Elektricitetsværkets største Tilfredshed, men med et betydeligt økonomisk Tab for sig selv. Resultatet af den dyrekøbte Erfaring blev en fuldstændig Omlægning af Produktionen i Odense. Der blev anskaffet nye Specialmaskiner til Seriefremstilling, og Thrige foretog det dristige Spring til Massefremstillingsprincippet. Det medførte blandt mange Vanskeligheder ogsaa den, at Arbejderne knurrede, fordi de ikke straks kunde betjene de nye Maskiner med en saadan Hurtighed, at de kunde holde deres vante Akkorder. Men her hjalp det, at Maskinarbejdere, der havde været paa Valsen, kunde berolige deres Arbejdsfæller med, at de havde arbejdet med lignende moderne Maskiner i det fremmede, og at man kunde tjene gode Penge ved dem, blot man blev fortrolig med Princippet. Thomas B. Thrige fremstillede nye Typer efter det nye Princip til absolut konkurrence-

dygtige Priser. Og snart høstede han Lønnen for det dristige Skridt: Virksomhedens Afsætning voksede betydeligt.

Thomas B. Thrige voksede sig stor under Kappelstriden med de udenlandske Verdensfabrikker. Han var ikke blot med i, men førte an i Elektrificeringen af Danmark. Den kom jo omsider — uundgaaeligt, som Thrige havde forudset. Først fik Byerne deres Elektricitetsværker, saa Landet. Hele Landsdele forsynedes efter Andelsprincippet med Storstationer, og endelig trængte den elektriske Drivkraft ind i hvert eneste Værksted, hver eneste Gaard og næsten hvert eneste Husmandssted Landet over. Under Udbygningen af Højspændingsnettene kom de rigtig store Ting i Elektrificeringen. Da Fredericia f. Eks. gik i Gang med Forsyningen af Oplandet med Vekselstrøm, blev der udliciteret 250 Elektromotorer. Denne og mange andre Kæmpeordrer tilfaldt Thrige.

Da der opstod et stort Behov efter Transformatorer til de Transformatorstationer, som nu overalt er indgaaet som Bestanddele af danske Landskaber, var Thrige ogsaa parat. Men endnu nærede mange Ingeniører og bevillende Myndigheder Mistillid til danske Industriprodukter. Man vilde ikke tro, at de indenfor saa nyt et Omraade kunde være lige saa gode som de mere erfarne fremmede Verdensfabrikkers Frembringelser. I et Tilfælde fik Thrige kun Ordren paa den Betingelse, at han samtidig med 10 Transformatorer, som blev købt og betalt, gratis maatte stille 10 andre i Reserve. Det var haarde Vilkaar; men han gik ind paa dem, og da Reserve-transformatorerne aldrig kom i Brug, havde han ført Beviset for sit Fabrikats Paalidelighed ogsaa inden for dette Felt.

Virksomheden voksede og udvidedes, og Ordrene strømmede ind. Men det var ikke ensbetydende med, at Fabrikant Thrige var fri for Bekymringer — tværtimod. Det er ikke nok i den moderne Industriverden at raade over et fint Produktionsapparat, en øvet Stab og en stor Kundekres — der skal store Kapitaler til for at holde

Driften i Gang. Utallige Gange, mens Virksomheden stadig blomstrede udadtil, maatte Thrige købe Arbejdsmaskiner til Fabrikken paa Ratebetaling og bede om Udsættelse med Betalingen af Materialer, fordi Kontanterne skulde bruges til Lønninger. Adgangen til Bankstøtte var langt mere begrænset i de Aar, end den senere er blevet. Men selv om Thrige ofte maatte ligge vaagen om Natten og spekulere, veg han ikke en Tomme fra sin Kurs: han udvidede stadig, og han skaffede sig stadig de nyeste og bedste Arbejdsmaskiner for at ligge i Spidsen for Udviklingen. Han havde efterhaanden knyttet flere ogsaa højt kvalificerede Medarbejdere til sig, men han tog stadig selv alene det fulde Ansvar for livsvigtige Dispositioner. Ofte rystede de kyndige Medarbejdere paa Hovederne, naar de saa nye Fabrikslokaler vokse op, som de aldrig mente kunde fyldes, og naar de saa Fabriksheren vende hjem fra Udlandet med nye, dyre Maskiner, hvis Kapacitet de aldrig mente kunde udnyttes tilstrækkeligt her i det lille Land. Men hver Gang viste det sig, at Thrige havde set rigtigt: Lokalerne og de nye Maskiner blev fuldt optagne af nye Produktionsformer, der netop blev Brug for. Men i mange Aar vedblev det at være et pinligt Problem, at Produktionen var Stordrift, men Økonomien baseret paa en lille Virksomheds Forhold.

Da Krigen kom, stod Thomas B. Thrige atter midt i en Udvidelse. Alt maatte indskrænkes, men snart gik Hjulene i Gang igen med fornyet Fart. Store udenlandske Firmaer som f. Eks. AEG kunde ikke forsyne deres Kunder rundt om paa Verdensmarkedet, og nu strømmede Ordrene til Odense. Inden Krigens Slutning androg Eksportordrerne Millionbeløb; fra nu af var Thomas B. Thrige ikke blot et Landsfirma, men et Verdensfirma.

I 1920 blev en ny Kæmpefabrik af Cement og Staal og Glas og med de mest moderne Maskiner taget i Brug. Samme Aar fremstillede Thomas B. Thrige ialt 12.913 Maskiner.

Nu var der Penge i Kassen. Thrige benyttede en stor Del af

dem til at oprette et Understøttelsesfond for sine gamle veltjente Arbejdere paa 100.000 Kroner og indskyde 200.000 Kroner som Grundfond i en Pensionskasse for sit Firmas Funktionærer.

Nye Opgaver blev stadig taget op. Fabrikationen af elektriske Person- og Vareelevatorer var sat i Gang paa et ret tidligt Tidspunkt og efterfulgtes af Svingkraner og elektrisk drevne Taljer, der blot ved et Træk i en Snor kan løfte tunge Byrder og bære dem bort paa Skinner under Loftet i Lagerbygninger eller Fabrikslokaler. Thomas B. Thrige konstruerede elektriske Apparater til at aabne og lukke Klapperne paa store Broer. Der blev fremstillet elektriske Lade- og Lossespil og elektriske Styregrejer, som snart vandt Indpas ombord paa Motorskibe i alle Verdensdele. Allerede i 1934 styredes over 400 Motorskibe under 18 Nationers Flag med elektriske Thrige-Apparater. Man prøvede ogsaa paa at fremstille elektriske Automobile, men Tiden syntes endnu ikke moden dertil, og Thrige slog derfor ind paa Fremstillingen af de saakaldte Triangelvogne. Han overtog endvidere Fabrikken »Scandia« i Randers og moderniserede den. I Thriges Spor fulgte overalt Arbejde og Beskæftigelse.

I de første Aar ved Odense Aa førte Fabrikant Thrige selv Lønningsregnskabet i sin lille Lommebog; der krævedes større Bøger, da Lønningsopgørelsen omfattede 1200 Personer og ca. 2½ Million Kroner om Aaret. Men hans arbejdsskabende Kraft strakte sig endda langt ud over disse 1200, som han beskæftigede direkte. Hans Fabrik aftog aarlig 1½ Million kg Støbegods fra danske Jern- og Staalstøberier og ca. 350 Tons Kobbertraad fra den danske Kabelindustri.

En moderne Industrimands samfundsmæssige Indsats belyses bedst ved Tal: En Thrige-Jævnstrømsmotor paa 10 HK vejede i 1896 365 kg og kostede 1080 Kr. I 1913 vejede den 179 kg og kostede 540 Kr., i 1933 var Vægten nede paa 155 kg og Prisen paa 473 Kr. Samtidig er Maskinen blevet bedre og mere driftssikker. Det er Fabrikantens Gave til den arbejdende Industri og til Landbruget,

der anvender hans Maskiner til Drivkraft: en Besparelse. Men samtidig er den Løn, som Arbejderne faar for Fremstillingen af den billiggjorte Maskine, stadig steget: Manden, der arbejdede paa Motoren til 1080 Kr. i 1896 fik 30 Øre i Timen. I 1913, da Maskinen kostede 540 Kr., fik Arbejderen 60 Øre. Da Prisen var nedbragt til 473 Kr., fik Maskinarbejderen 1,50 Kr. pr. Time . . .

Da Fabrikken i 1934 havde bestaaet i 40 Aar, skænkede Thrige hele Virksomheden til et Fond med Navnet »Thomas B. Thriges Fond«, som skulde fortsætte Virksomheden under Bevarelsen af den højest mulige Standard, og hvis Overskud iøvrigt for al Fremtid skulde anvendes til Fremme af dansk Haandværk og Industri. De Ydelser til Fabrikantens Familie, der var fastsat i Fondets Fundats, maatte derimod ikke strække sig ud over anden Generation.

Naar der blev skrevet om Thrige og hans Fabriks Fremgang, var den gængse Optakt en Sammenligning med en anden stor Odenseaner: H. C. Andersen og hans Livs Eventyr. Thrige elskede H. C. Andersen. Eventyrene havde hørt til hans kæreste Lektüre, mens han opholdt sig i Amerika fjernt fra Hjemlandet. Men som den nøgterne Mand, han var, rynkede han paa Næsen af Sammenligningen med Eventyrdigteren. H. C. Andersen blev verdensberømt i Kraft af sit Geni, af en Gudernes Gave, men Thrige var blevet Storfabrikant og hans Produkter verdenskendte af mere prosaiske Aarsager: Arbejde, Udholdenhed og Beregning.

— Eventyret, sagde Fabrikant Thrige beskedent og resigneret, bestaar i, at jeg ikke paa et eller andet Tidspunkt har ødelagt det hele for mig selv.

Sin Realitetssans og sin Beundring for Eventyrdigteren gav Thrige Udtryk i en eneste Gestus, da han skar gennem en lokal H. C. Andersen-Diskussion, som truede med at blive pinlig, ved at skænke 100.000 Kroner til en Mindehal.

»Min Livsgerning er knyttet til Elektriciteten,« skrev Thrige som

Indledning til det Festskrift, hans Firma udsendte i 1934. »Det er blevet mig forundt at se tilbage paa en 40-aarig Periode, i hvilken Udviklingen af den elektriske Videnskab og dens praktiske Udnyttelse har bragt en Fremgang langt over Forventning for den af mig oprettede Virksomhed.«

Han elskede Elektriciteten som den smukkeste og fineste Form for Drivkraft, den reneste Form for Energi. Derfor holdt han ogsaa fast paa sin elektriske Bil, længe efter at dette Bilernes Modelune var et overstaaet Stadium. Alle paa Fyn kendte den høje karetliggende Vogn. — Thrige er til Møde, sagde man, naar den holdt udenfor Banken. Men Manden selv saa man sjældent. Han skyede Offentlighed. Men han holdt meget af de Mennesker, som han kendte. Navnlig nærede han Taknemlighed mod de Medarbejdere, som havde fulgt ham fra første Færd. Men iøvrigt paaskønnede han enhver pligtopfyldende Indsats. Under en Biltur i Jylland gik han ind paa en Kirkegaard for at lægge en Krans paa en af Gravene . . . Der hvilede en ung Pige, som engang havde tjent i hans Hus. Hun havde været en god Tjenerinde, og han havde ikke glemt det. Det var et naturligt Udtryk for hans jævne elskværdige Væsen: den gode Gestus.

Men han kunde godt være opfarende, navnlig naar noget indenfor Virksomheden ikke gik, som det burde eller skulde — eller blot efter hans eget Hoved. Han havde jo selv haft det hele inde i dette Hoved, hele Virksomheden var vokset ud deraf . . .

En Værkfører havde sat noget i Gang paa egen Haand og paa sin egen Facon. Thrige saa det, sprang til og skældte ud. Men næste Dag, da han atter gik gennem Fabrikken, traadte han hen til Værkføreren og sagde saa højt, at ogsaa de omkringstaaende Arbejdere kunde høre det: — Jeg har tænkt over Deres Metode. Det var Dem, der havde Ret i Gaar; jeg giver Dem min Undskyldning.

En Aften gik han gennem Fabrikken, festklædt under Frakken,

paa Vej til en officiel Højtidelighed. Da saa han en Mekaniker ved en Drejebænk i Færd med at uddreje nogle Metaldele paa en Maade, som viste en særdeles ringe Hensyntagen til Godsets Værdi. — Hvor-
dan er det, De bærer Dem ad, sagde Fabrikanten, det er en højst
uøkonomisk Maade! Og saa smed han Frakken, tog fat paa Værk-
tøjet og viste Mekanikeren, hvorledes han skulde bære sig ad . . .
Ikke blot Manchetterne og det hvide Skjortebryst, men hele Kjole-
sættet var ødelagt, da Demonstrationen var endt. Mekanikeren mente
maaske, at det var en daarlig Økonomi; men en Besparelse paa
nogle faa Ører ved hver enkelt Bestanddel af de mange Tusinde
kostbare Maskiner, der fremstilledes aarligt, var mere værd end
mange Kjolesæt.

Kjolesættet var forøvrigt ikke den Garderobebestanddel, Fabri-
kant Thrige sled mest paa. Han gik meget sjældent og meget nødig
ud. En af de faa Gange, han deltog i en større Festlighed, var da
»Dansk Elektricitetsværksforening« engang havde indbudt ham —
den mangeaarige Storleverandør. Thrige blev ved den Lejlighed Gen-
stand for en spontan Hyldest, som baade forbavsede og rørte ham
dybt. Han rejste sig bevæget og takkede — en Smule stammende.

Han blev ikke skaanet for personlige Sorger, og han følte sig
ensom i sine sidste Aar. Ofte længtes han midt i sin Rigdom og
Storhed tilbage til Arbejdet og Familieidyllen i det lille Værksted
ved Odense Aa . . . En af de sidste Gange han kørte ud i Odense
var ved et stort Fællesdyrskue. Thriges Rolls Royce kørte ind paa
Pladsen. Gemt inde i den store Vogn, trykket helt op til Siden bag
Gardinet sad Fabrikanten og kiggede paa Opvisningen. Alle saa
og kendte Vognen, men kun faa opdagede dens Ejer inde i den.
For dem var det Billedet paa en Rigmands Ensomhed.

Han led af Hjerteforkalkning og maatte tilsidst altid have en
Sygeplejerske om sig. En Majdag i 1938 gik Flaget ned foran den

store Villa i Bredstedgade og foran Kontorbygningen paa Tolderlundsvej.

— Thrige er død, lød det fra Mund til Mund gennem Odense, og det blev gentaget i alle Værksteder over hele Landet og langt ud i Verden, hvor Thrigemaskiner sled som den moderne Tids Slaver. Thrige var død, men de Millioner af snurrende Hjul, han havde sat i Gang, snurrede videre.

Bedre endnu!

CARL ALLER

»**B**LADUDGIVER CARL ALLER med Familie er fra Hovedbanegaar- den afrejst i privat Salonvogn til sin Villa i Menton ved Rivieraen« . . . det var en aarligt tilbagevendende Notits i de københavnske Blade. Og man læste den bævende af Beundring for Rigdommens Glans. Men det var ogsaa alt, hvad den store Offentlighed fik at vide og vidste om Carl Aller, udover det — selvfølgelig — at det var ham, der udgav *Familiejournalen*.

Carl Aller, som var den første danske Bladmand, hvis Navn blev landskendt i virkelig bogstavelig Forstand, havde altid holdt sin egen Person i Baggrunden. Det var ham nok at arbejde og lade Arbejdet virke.

Han stammede fra en gammel københavnsk Borger-slægt. Baade Faderen og Farfaderen havde været Bryggere og Brændevinsbrændere. Han var født i 1845 i et solidt Hjem, hvor man havde for Skik, som det forøvrigt jo var mest almindeligt den Gang, at samles omkring Lampen om Aftenerne og samtale, høre Højtlesning eller pusle med Haandarbejde og Legetøj. Baggrunden for dette Familieliv var strenge borgerlige Principper, hvoraf det vigtigste var det, at Slægtens Anseelse og sociale Standard var afhængig af de enkeltes Duelighed og Arbejde. Den lille Carl beskæftigede sig hyppigst under disse Familieaftener med at fremstille smaa nydelige Husflidsarbejder. Han lagde baade Omhu og Kærlighed ind i Forfærdigelsen af disse Smaating. Det morede ham selv, og det glædede dem, som til sin Tid fik dem som Gaver. Billedet af dette Barndomshjem førte han

altid med sig i Hjertet. Det var dét, han tænkte paa, og de forskellige Alderstrins Krav, da han til sin Tid besluttede sig til at blive Bladudgiver.

Der var det særegne ved Carl Allers Barndomssyssel, at han ofte selv fik Ideen til det Legetøj eller de andre Smaating, han forfærdigede med saa stor Fingernemhed. Han var et Stykke af en Opfinder.

Da han skulde vælge et Haandværk, blev det Litografens. Han havde undersøgt Forholdene, og fandt, at her var et alsidigt Felt for hans Evner. Han blev sat i Lære i Aamodts litografiske Etablissement i København og gik med Liv og Sjæl op i de kemiske Fænomener, som der her var Lejlighed til at studere paa nærmere Hold. Allerede som Lærling blev han saa fremmelig, at de overordnede ofte tog ham med paa Raad. Men det var ham ikke nok at virke med de gængse Metoder. Han vilde finde nye Veje. Han begyndte at tumle med Mulighederne for at mangfoldiggøre et Billede ad kemisk Vej, saa det direkte, uden først at skulle tegnes, kunde overføres paa den litografiske Sten og derpaa reproduceres. Det var en stor Opgave for en ung Mand med faa teoretiske Kundskaber og endnu færre Penge.

Carl Allers Far var død, og Enken sad i temmelig smaa Kaar. Hun maatte paatage sig forskelligt Arbejde og gav derfor daglig den lille Lærling 13 Skilling, for at han selv skulde købe sig Middagsmad i Dampkøkkenet. Han nøjedes imidlertid med de liflige Dufte, og gik derpaa hen og tog sig en Kop Kaffe og to store Tvebakker. Det kostede kun 5 Skilling, og saa havde han 8 tilbage. Dem brugte han til Bøger og til Kemikalier. Og det lykkedes ham virkelig, — selvfølgelig dog først efter utallige Skuffelser, — samtidig med, at han blev uddannet til Svend, at nyttiggøre denne Ombytning af Middagsmad mod Kemikalier. Han opfandt en fotolitografisk Metode, hvorved det var muligt forholdsvis let at gengive ethvert Billede

og enhver trykt Genstand. Opfindelsen vakte stor Opmærksomhed i Fagkrese, og i 1869 blev den belønnet af Industriforeningen med et smukt Diplom og det Ørstedske Legat paa 100 Rigsdaler.

Den unge Litografsvends Ry var naaet helt op i Nationalbanken. Man øjnede i hans Opfindelse en uhørt Mulighed for Fidusmagere: de kunde muligvis nu efterligne selve Nationalbanksedlerne, hvis de fik Fingre i Metoden. Derfor kaldte Nationalbankens Direktør, selve Gehejmekonferensraad David, Litografsvend Aller til sig og bad ham vise en Prøve paa sin Kunst. Man stillede et lille Stentrykkeri til hans Raadighed og lod ham arbejde i Fred. Kort efter kunde Aller overrække Nationalbankdirektøren en Pakke flunkende nye Femdalersedler, som ikke engang den tilkaldte Kasserers øvede Øje kunde skelne fra de ægte. Hr. David var med et mildt Ord overrasket — og rystet. Han tilbød straks Carl Aller en Ansættelse som teknisk Konsulent i Bankens Trykkeri. Men han sagde Nej Tak! Hans Fremtidsplaner var endnu usikre, men ét havde han klart for sig: at han vilde være selvstændig! Nationalbanken kvitterede for den Lære, den havde faaet ganske risikoløst, ved at betale Aller en mindre kontant Sum.

Carl Aller gik ud i Byen med Penge paa Lommen og skaffede sig Borgerskab som Litograf. Kort efter startede han et Bogtrykkerfirma i Kompagni med en Mand ved Navn Svendsen. Det nye Firma fik nogle Smaablade at trykke, deriblandt Vittighedsorganet »Ravnen« og et Blad med det uheldsvarslende Navn »Helvedesposten«, der navnlig faldt i Øjnene, fordi det var trykt med rød og hvid Skrift paa sort Papir. Det paastaas, at Carl Aller selv skrev Indholdet af det sidste Blad. Det er muligt; dets Indhold var af satirisk Art, ret godmodigt og tog Parti for Dyrebeskyttelse. Det sidste var i hvert Fald en Sag, som alle Dage havde Allers Sympati. Men Myndighederne, som næppe var naaet Indholdet nærmere end til at fastslaa, at nogle af Bogstaverne var *røde*, og som var stærkt op-

skræmt af den begyndende røde Arbejderbevægelse, lagde Bladet Hindringer i Vejen. Og saa gik det ind. Hele denne Bogtrykker-virksomhed var iøvrigt lidet tilfredsstillende og lidet indbringende for Aller, og han besluttede sig til at opgive den.

I 1871 giftede han sig med en Urtekræmmerdatter, Laura Biering; og det var en Pige, han kunde tale med. De drøftede i Fællesskab Mulighederne for at faa noget ud af den nye Metode til Gengivelse af Billeder, og hun tilskyndede ham til at udgive et Blad med Mønstre og tilhørende Vejledning, hvorefter Damerne kunde sy paa egen Haand. I 1875 startede de saa »Nordisk Mønstertidende«. Men Feltet var for lille, og med Billedet af Barndomshjemmet for Øje startede Aller to Aar senere et Familieblad, som skulde bringe Læsning og Underholdning til alle i Hjemmene. Det første Nummer af »Illustreret Familie-Journal« udkom den 7. Januar 1877. Det angav som sit Formaal »For den billige Pris af 42 Øre maanedlig at yde Læserne et Udvalg af de bedste Frembringelser paa Litteraturens Omraade samt en Masse udmærkede Illustrationer, saavel alvorlige som humoristiske med tilhørende Text — og — saa vidt muligt, gennem smukke Illustrationer at holde Læserne a jour med Nutidens vigtigste Begivenheder« . . .

Under Rubrikken »Spøg og Alvor« havde Fru Aller indsat et Visdomsord, som er karakteristisk for Begivenheden: »Menneskene forsømmer meget oftere den gunstige Lejlighed, end den gunstige Lejlighed forsømmer dem«.

Den gunstige Lejlighed var der: Billedblade var en sjælden Ting og i hvert Fald en Luksus, som kun de mere velstaaende i Samfundet kunde tillade sig at købe. Træsnit var det almindeligst brugte Trykmateriale til Illustrationer, Fotografien var i sin Vorden og Fotografier Sjældenheder som Illustrationer. Og Allers nye, rigt illustrerede Blad var fremstillet med langt færre Omkostninger end de

gængse: baade Tekst og Tegninger var fremstillet i Fotolitografi efter hans egen Metode. Han kunde sælge det uhørt billigt.

Men derfor gik det just ikke ganske glat.

De to nye Bladforetagender startede i et ganske lille Lokale i Blaagaardsgade 32. Den litografiske Hurtigpresse — der var købt paa Afbetaling, — var installeret i et snævert Rum i Hestestalden. Trækkraften bestod af en Arbejdsmand. Carl Aller bestred ene Mand hele den tekniske Fremstilling. Fru Laura Aller forenede i sin Person en Regnskabsfører, en Ekspeditionsstab, en Redaktør og en Medarbejderstab. Hun oversatte det udenlandske Stof, Bladet skulde bruge, hun skrev selv smaa ømme Digte og Noveller. Hun skaanede sig aldrig; naar Abonnenterne paa »Mønstertidende« ikke kunde klare Grejerne, gik hun med dem hjem og hjalp dem med at klippe efter Mønstrene. Husgerning og Familieliv maatte forenes med Bladvirksomheden. Naar der var Natarbejde i Trykkeriet, tog man Børnene med for at have dem under Opsyn.

Budkonden Madam Henriette Pelt var flink til at sælge Bladet. Hun afsatte det første Nummer af »Illustreret Familie-Journal« til Værtshusholderske, Madam Svendsen i Blaagaardsgade. Og Værtshusholdersken blev saa begejstret, at hun straks tegnede fast Abonnement. Andre Abonnenter meldte sig af sig selv, deriblandt Notabiliteter som Skarpretteren Sejstrup og Kong Christian IX. Kabinetssekretariatet udbad sig ifølge Allerhøjeste Ordre ikke mindre end to Eksemplarer ugentlig tilsendt Hans Majestæts Haandbibliothek paa Christiansborg.

Begge de Allerske Blade slog an, men navnlig »Familie-Journalen«. Arbejdsmanden blev erstattet med en 2 H. K. Gasmaskine. Den ene Holder blev til 15000 i Løbet af to Aar. I 78 blev der indrettet Ekspeditionslokale i Forbygningen. Alt skulde gaa stærkt, og det maatte tages i Brug, endnu før Malingen var tør. Det første Kronestykke blev hængende i den nymalede Disk. Aller gav Ordre

til, at det skulde blive siddende, og man slog Lykkeskillingen fast med et Søm. Han havde Sans for den Slags: de snurrige Smaating.

Personalet blev udvidet, men endnu var Forholdene dog ikke just, hvad man kan kalde store. En af de ældste tekniske Medarbejdere, Stentrykker Tverskou, har skildret en Arbejdsdag fra denne Periode saaledes:

»For første Gang havde vi købt en hel Tønde Fernis; — det var en stor Begivenhed, for hidtil havde vi altid købt en Liter ad Gangen. Tønden blev baaret i Procession ned i Kælderen, og Carl Aller slog selv Hanen i. Næste Morgen skulde jeg ned i Kælderen — men *svup*, der sad jeg fast i Fernis til Anklen. Hanen var faldet ud i Nattens Løb, og Tøndens Indhold flød paa Gulvet. Med stort Besvær fik vi Fernissen »samlet op« — for vi havde ikke Raad til at smide den væk — og i 3—4 Maaneder efter maatte vi kontrollere Fernissen for Urenheder. Et Sandkorn paa Valsen kunde ødelægge det hele . . . Lidt senere samme Dag sprang en litografisk Sten — og det var selvfølgelig netop en, det kostede et forfærdeligt Mas at lave om igen. Men henad 3-Tiden skete dog det værste: *Pufff!* sagde det henne fra Gasmaskinen. Stemplet røg tilvejs, flere Brag fulgte efter — og saa stod alting stille. Gasmaskinen var kaput. »Nu er det vist bedst, vi allesammen holder op for i Dag,« sagde Carl Aller smilende, — »ellers bliver der bare ved at ske Ulykker.«

Saadan færdedes han mild og hyggelig trods Travlheden paa Arbejdspladsen. Han var som en Fader for sine Folk. Da en af de hyppige Koleræpidemier i Hamborg truede København, tog Carl Aller og hans Kone den Beslutning, at ind i deres Virksomhed skulde de grumme Baciller i hvert Fald ikke komme. Hver Mandag, naar Budkonerne kom og gjorde Afregning, lagde Carl Aller derfor alle Smaapengene i et Vandfad med Karbolvand og lod ligeledes Sedlerne desinficere og tørre mellem Klatpapir. Og naar Personalet kom eller blot vendte hjem fra Middag, stod Carl Aller parat med en

Refrachisseur i Haanden. Hver og en maatte gabe og modtage en ordentlig Karboldouch. Forholdsreglerne var skrappe, men velmente. Og enten det nu skyldtes dem eller ej, saa skaanedes »Familie-Journalen« for Kolera.

Det gik fremad i et Tempo, som man aldrig havde set Magen til i Danmark. Fra 15.000 i 79 steg Oplaget til 42.000 i 1880. I 1883 havde Aller 51.000 Abonnenter, i 84: 60.000. Det var næsten umuligt at holde Trit med denne Tilvækst. Aller købte Ejendommen, hvor han var startet i Hestestalden. Han byggede nye Baghuse og lagde Teknikken fuldstændig om. Der var nu opstaaet Reproduktionsmetoder, som overgik hans egen Opfindelse, og han var ikke sen til at indføre dem. Han byggede Nørrebros højeste Skorsten og købte en Dampmaskine paa 20 H. K. Ogsaa den sakkede snart agterud, og han maatte anskaffe en paa 45 H. K. Han havde skabt en Bladfabrik.

Snart blev Byen ham for trang. Han saa sig om efter Plads i Omegnen og erhvervede sig den gamle Bondegaard, »Valbygaard«, som dengang laa i landlig Afstand fra Byen Øst for Gl. Køgelandevaj. En idyllisk gammel Have og fredelige frodige Marker maatte nu give Plads for et Kompleks af Fabriksbygninger, kaldet »Carl Allers Etablissement«. I 1902 flyttede Virksomheden derud. Men ogsaa her maatte Bygningerne udvides, og i 1912 føjede Carl Aller sin egen Papirfabrik til det store tekniske Apparat, han raadede over.

— *Bedre endnu*, det var hans Mundheld, og det fulgte han konsekvent. Aller var i Besiddelse af en meget sikker økonomisk Sans, men han forstod, at Løsningen af betydelige Opgaver kræver betydelige økonomiske Ofre. Derfor forbedrede han sin Teknik hver eneste Gang, han hørte om noget, som var »bedre endnu«. Han gik over til Farver, som først var temmelig forfærdelige, men som efterhaanden bedredes. Han udvidede Sideantallet og bragte stadig flere Illustrationer. Endnu Dagen før han døde, talte han om Anskaffelsen

af nye Maskiner. I 1895 oprettede han en svensk Udgave, i 97 en norsk, og senere iværksatte han det dristige Eksperiment at lade ungarske Sættere og Oversættere komme til Valby og fremstille en ungarsk Udgave. Det var og blev dog kun et Eksperiment. Men det er karakteristisk for Tilliden til Allers »heldige Haand«, at der gik sære Frasagn om Omfanget af denne ungarske Virksomhed og om, at den havde foranlediget lignende Udgaver f. Eks. i Australien . . .

I 1907 udkom »Familie-Journalen« i 260.000 Eksemplarer. Da Carl Aller døde — ganske stille mildt og roligt, simpelthen af Alderdom, — i 1926, nærmede det samlede Oplag i Danmark, Sverige og Norge sig Millionen. — Men det var vist ogsaa et Højdepunkt, som ikke siden er naaet.

Spurgte man den stille beskedne Bladudgiver selv om Forklaringen paa den enestaaende Sukces, saa plejede han at sige med sit milde sagtmodige Smil: — At jeg har været ganske usædvanlig heldig!

Det var dog kun en af Aarsagerne, og næppe den vigtigste. Hovedsagen var, at Carl Aller just var den, han var, og at han formaaede at lade sit eget hyggelige Familiesind fylde og præge Bladet. Af Ydre var han Billedet paa en Bedstefar: stor og statelig, men elskelig at se til — med Briller og Skæg. Og i sit Blad var han Faderen og Bedstefaderen for hele det brede Folk. Han forstod at fange de smaa Børns Opmærksomhed med brogede Billeder, endnu mens de krøb rundt paa Gulvet, at beskæftige dem med Udklipsbilleder og Løvsavsarbejde under Opvæksten, at underholde de unge med Kærlighedsnoveller af saa stor en Ærbarhed, at de ikke stødte de ældre. Han var den første, der bragte Husmoderstof for Husmødrene og Beretninger om tekniske Fremskridt og lignende Artikler for Husfædrene. Han slap ikke sine Læsere, fra de var Børn, til de sad som mimrende, bebrillede Oldinge.

Han appellerede til det almenmenneskelige, fordi han selv var saa menneskelig, og han fandt den rette jævne, letfattede Form,

fordi han selv var saa jævn og ligetil. Han havde den store Blad-udgivers Gave: en instinktiv Samfølelse med Publikum.

Det, der skulde staa i hans Blad, maatte gerne være muntert, men aldrig bidskt. Det skulde iagttage en fuldkommen politisk og social Neutralitet. Der maatte frem for alt aldrig forekomme noget, som kunde støde, navnlig ikke noget, som Børn ikke havde godt af at se — f. Eks. Mishandling af Dyr. Det paastaas, at Carl Aller en Gang skal have kasseret en hel Udgave, fordi der forekom en Fiskekrog i Bladet . . .

I smaa fattige Baggaardshjem, i Hytter langt ude paa Heden sad Folk, som ikke engang vidste, hvad »illustreret« var, og stavede sig igennem »Familie-Journalen«. Den blev Læsning for Folk, som hidtil aldrig havde kendt anden Litteratur end Bibelen. Det var Carl Allers store Indsats: han lærte Folket at læse.

Helt uden litterære Prætentioner var Carl Aller ikke. Det vakte Opsigt i litterære Krese, da det rygtedes, at Holger Drachmann fik 1 Krone pr. Linje for at digte til »Familie-Journalen«. Aller var ikke smaalig — han saa ogsaa bort fra, at denne Betalingsmaade medførte, at Digtene unægtelig blev temmelig lange.

Ogsaa Herman Bang har hørt til »Familie-Journalen«s litterære Stab. Da han fik den første Bestilling fra Aller paa et Digt, skal Bang have følt sig stærkt inspireret af Honorarets Højde. I Følge Overleveringen gik han frem og tilbage i Stuen og digtede og dikterede til en Ven, som var engageret i samme Anledning. »Hvad er Livet?« raabte Bang henne fra Kommoden og vandrede over mod Vinduet, før han kunde fortsætte med hævet Haand: »En Gaade.« Saa gik han i Staa, ilede hen til Vennen og læste over Skulderen, men forfærdedes: »Ulykkelige, hvad er det, De gør?« skreg han i Fortvivlelse, »hvilken Foragt for økonomiske Værdier. De skriver det i én Linje — det var to Linjer, kære Mand. Det er til »Familie-Journalen!«

Aller kendte godt disse Anekdoter, som løb rundt i København.

Men han smilede bare i sit store Skæg. Det gjorde jo »Journalen« populær. Personlig brød han sig ikke om Populariteten, han skyede al Offentlighed og var utilgængelig for Smiger. Det Indtryk af Luksus og Overklassetilværelse, som den aarlige Notits om Salonvognen bibragte Offentligheden, var forsaavidt ganske forfejlet, som han til det sidste vedblev med at være personlig beskeden og uhyre nøjsom. Den smukke Landejendom »Sophieholm« ved Bagsværd Sø og Villæen ved Rivieraen var Udslag af hans Familiefaderglæde; det var *Hjem* — festlige Rammer for Familielivet, som han satte over alt andet.

Han var trofast mod gamle Medarbejdere og sørgede for dem i deres Alderdom. I en Aarrække udsendte han ogsaa et Juleblad til Fordel for Fattiges Juleglæde.

Han elskede at pusle med Blomsterne paa Sophieholm. Han holdt af at lege med Børn, men overfor fremmede gjorde han et mærkelig indadvendt Indtryk. Hans eneste store Sorg var Hustruens Død i 1917. Han havde aldrig Bekymringer af forretningsmæssig Natur. Naar noget gik ham imod, saa var det private Smaaskuffelser, og saa tog han Violinen og lod Buen glide sagte over Strengene.

Sammenhold gør stærk.

LAURITZ SCHOU.

DET var i de Dage, da Kunderne kom ind i Købmandsbutikken og forlangte et Stykke *Lørdagssæbe* og de lidt mere velhavende desuden en Flaske *Odør*, — at den danske Sæbekonge Lauritz Schou startede her i Livet. Hans Far havde en Købmandsforretning i Nørre-Sundby, hvortil der var knyttet en Fabrik, som fremstillede Sukkervarer og Pakfarver. Det var den ældste af de 14 Børn, Lauritz (født i Nørre Sundby 1866), og den næstældste, Holger Schou, der fabrikerede Varerne og havde til Opgave at drage ud og sælge dem. Oprindeligt var det Vendsyssels største Købmandsforretning; men uforudsete Vanskeligheder stødte til: Købmandsgaarden gik op i Luer under den store Nørre Sundby-Brand. Og da den var genopført, kom Pontonbroen til Aalborg — og det havde den uheldige Virkning, at en stor Del af Kunderne gik samme Vej. Ved Lauritz Schous Konfirmation mødte en lidet velset Gæst, Kongens Foged, for at hente alle Hjemmets Møbler. Bohavet skulde læsses paa en Vogn og køres bort. I denne Fortvivlelsens Stund kom den gamle Gaardskarl Mads ind i Stuen og tog sin Tegnebog op. »Se, Husbond,« sagde han, »hverken Maren eller jeg kan taale at se, at Husbonds Møbler føres bort. Jeg har sparet et Par Tusind sammen, dem skal Husbond have.« Alle fik Taarer i Øjnene af Bevægelse. Der var Folk, som havde været nærmere til det, der kunde have ydet en Haandsrækning; men de var blevet borte. Købmand Schou vilde ikke modtage Gaardskarlens smukke Tilbud, men det var ham

en stor Opmuntring. Og for Lauritz Schou blev dette Indtryk af Sammenholdets Betydning ledende gennem hele Livet.

Fjorten Aar gammel tog Lauritz til København. Han klarede sig paa egen Haand, mens han gik paa Handelsskole. Senere stak han til Amerika for at bryde sig en Bane der. Han begyndte i en Storrestaurant som Trappe- og Tallerkenvasker og fik saaledes Lejlighed til at betragte Sæbe fra en helt ny Synsvinkel. Han blev virkelig begejstret, da han en Dag fik et Stykke i Haanden, som vaskede langt bedre end noget andet. Han sendte det hjem til Broderen Holger sammen med et Brev, hvori han skrev: »Saadan noget skulde vi bare kunne lave.« Lauritz Schou var mere flittig, foretagsom og forudseende end de fleste andre Tallerkenvaskere. Naar han var færdig med sit normale Arbejde, tog han fat paa et nyt. Senere opgav han dog helt Tallerkenvaskningen og tog Arbejde paa en Terracottafabrik. Her lærte han for første Gang, hvad Industri under større Former vil sige. Han saa klart, at der var Chancer for ham i Amerika; — men noget, der var endnu stærkere, drog ham hjem . . . Det er jo ganske ligegyldigt, om en Mand som Lauritz Schou slaar sig paa Terracotta eller paa Sæbe eller paa noget andet; han vil altid naa et Resultat, ikke paa Grund af Branchens, men paa Grund af sine egne Egenskaber. »Det, som det gælder om, er ikke at komme til at udføre det Arbejde, man holder af,« sagde Lauritz Schou, »men at komme til at holde af det Arbejde, man er kommet til at udføre.« Og han gik paa for fuld Kraft, hvad han end tog sig for. Men han længtes . . . Allerede som Skoledreng i Nørre Sundby havde han lært en lille Pige at kende: Kristiane Høiriis. Da de begge var blevet store, havde han spurgt hende, om hun vilde være hans Kone. »Ja,« havde hun svaret, »naar du har sparet fem Hundrede Dollars sammen.« Lauritz Schou mente nu ikke, det skulde forstaas saa bogstaveligt med Summen, og da Længslen blev for stor, rejste han

hjem og gentog Forespørgslen, skønt han endnu ikke havde sparet de 500 Dollars sammen. Og nu sagde Kristiane *Ja*.

I Mellemtiden var Faderen, Købmand C. Schou, flyttet fra Nørre Sundby til Frederiksberg, og her var han begyndt en lille Sæbefabrik sammen med Sønnen Holger. Nu kom Lauritz til med nye Ideer og frisk Initiativ. Det skortede ikke paa Arbejdsmod, men ellers paa alt andet. »Maskineriet« bestod af to Vaskekedler, en Bordkniv og et lille Træstempel. Raavarerne blev indkøbt daglig i det beskedne Omfang, som Pengene strakte til. Varetransporten foregik med en Trækvogn til 1 Krone i Leje pr. Uge, trukket af Drengen Peter, der fik 1,50 Kr. pr. Dag, (men som senere fik en stor Stilling som Driftsbestyrer).

Og dog gik det fremad. Snart blev der ansat kvindelige Arbejdere — 1 Krone daglig for 10 Timers Arbejde. Og der blev anskaffet en Maskine til 50 Kr. — paa Afbetaling: 6 Kr. pr. Md. I Aaret 1900 var Omsætningen oppe paa 49.000. Saa forlangte Fru Kristiane Schou ogsaa Husholdningspengene sat op. Hun havde hidtil faaet 17 Kroner om Ugen til at føre Hus for Mand og tre Børn. Samme Aar døde Købmand Schou. De to Brødre førte Virksomheden videre, men stadig under den gamles Navn: C. Schou. Fabrikationen, der hidtil væsentlig havde omfattet Toiletsæber, blev nu ogsaa udvidet til at omfatte Marseillesæber, Vaskepulver, Parfumer, Haarvand, Præparering af Svampe m. m. Efterhaanden fyldte Virksomheden hele Huset Vesterbrogade 130. Den flyttedes til større Lokaler i Ryesgade, og der begyndte Brødrene Schou at koge grøn og brun Krystalsæbe — en Vare, som hidtil udelukkende var blevet fremstillet af de store Oliemøller. Det var et voveligt Skridt, men det lykkedes.

Der var dog stadig økonomiske Vanskeligheder at kæmpe med. Man var endnu i »Lørdagssæben«s Tidsalder. Købmændenes faste Kunder fik i Reglen et Stykke Sæbe forærende om Lørdagen, og

Købmændene var i høj Grad interesseret i, at denne Gaveskik blev saa lidt bekostelig som mulig. Man anvendte derfor Sæber, fyldte med forskellige billige Stoffer med ingen eller særdeles ringe Vaskevæne. Der var stærk Konkurrence mellem mange Fabrikker for at tilfredsstille det ret ringe Sæbebehov, og Priserne pressesedes længere og længere ned. Da fik Brødrene Schou den Idé at spare alle Udgifter ved Mellemandelen og sælge direkte til Forbrugerne. Ingen af dem havde langt fra Idé til Handling. Og snart aabnedes en Række Udsalg i Provinsen, flere kom til, og Brødrene Schou optog Fabrikationen af flere Toiletartikler og Husholdningsvarer, saa Udsalgene fik mere at sælge. Under Mottoet »Direkte fra Fabrik til Forbruger« voksede *C. Schous Fabriker* efterhaanden til et efter danske Forhold umaadeligt Omfang. Schous Sæbehuse bredte sig under Navne som *Tatol* og *Schous Økonomi* over hele Danmark og endog til Færøerne og Island. Man købte en stor Ejendom paa H. C. Jensensvej, (der senere kom til at hedde Rentemestervej), og her blev indrettet en virkelig moderne Sæbefabrik. Nye Grene kom stadig til. En Glycerinfabrikation til Eksport blev optaget i 1910. En Oliemølle anlagdes i Fællesskab med andre Sæbefabrikker i 1916. Aaret efter anlagdes en Børste- og Trævarefabrik. Senere kom Systuer for Sanitetsvarer, Parykmagerværksted, Blikvarefabrik, Maler- og Snedkerværksted til Skilte og Inventar til Udsalgene, Krydderistøderi, Sko- og Pudsecremefabrik. Flere andre Sæbefabrikker blev opslugt af den voldsomt voksende Virksomhed. En særlig Datterfabrik »Ilka« blev oprettet for Fabrikation af Sæber og Parfumer til Købmænd og Brugsforeninger. Da Selvforsyningspolitikken satte ind i Danmark, indrettedes Ravnsholmfabrikkerne til en storstilet Produktion af Silkestrømper og Trikotage. Den ene Specialfabrikation efter den anden toges op. En stadig Strøm af Sæbe, Gummi, Tandbørster, Trikotage, Stearinlys, Kamme, Gulvklude, Barberblade, Emaljevarer, Grammofonplader og

Keramik udgik fra *C. Schous Fabriker* og fordeltes Landet over gennem Forhandlere og gennem Firmaets 1200 Udsalg.

Det hændte, at Detaillisterne viste Uvilje mod Princippet »direkte til Forbruger«. Engang mente man at kunne faa Ram paa *Schous Fabriker*, fordi Næringslovens Bestemmelse om kun at sælge »egne eller andre Fagfællers Arbejde« direkte til Forbrugere var overtraadt. Der solgtes f. Eks. indførte Fingerringe og Perlekæder af Glas i Sæbeudsalgene. Under Retssagen sagde Firmaets Forsvarer, Højesteretssagfører David, galant til Anklageren: »Jeg vil overrække Anklagemyndighedens Repræsentant denne Ring med Ret til at bære samme.« »Men forhaabentlig ikke Pligt,« riposterede Politifuldmægtigen afværgende og saa paa Fingerringen med de skinnende Glasstene. Fabrikant Lauritz Schou sad i Spidsen for sin talrige Families mange mandlige Medlemmer paa Tilhørerpladserne — og smilede. »Man siger, at den Slags ikke hører hjemme i et Sæbehus,« fortsatte Højesteretssagføreren, »men hører de da hjemme hos Guldsmede og Juvelerer?« Lauritz Schou smilede over hele sit store, mærkelige og monumentale Ansigt. Og han smilede ogsaa, da Dommen faldt. Det blev en Bøde paa 100 Kroner. Og derpaa gik han hjem og satte en Fabrikation i Gang af de hidtil »ulovlige« Fingerringe, Perlekæder og Similismykker.

Under hele Udviklingen sørgede *Schous Fabriker* for stadig at forbedre sin Teknik og forfine sine Parfumeartikler. »Lørdagssæben« tilhørte forlængst Fortiden. Folk var begyndt at vaske sig ogsaa paa andre af Ugens Dage, Kravet til Kvaliteten steg stadig, og flere og flere fik Raad til Renlighed og Luksus. Sin største Triumf som Sæbe- og Parfumefabrikant fejrede Lauritz Schou, da det lykkedes ham at vinde Indpas for sine fineste Parfumer i selve Parfumelandet Frankrig. Hans Sæber gik ud over hele Verden. Endog i Gangesfloden vaskede Pilgrimme deres Fødder med den. Paa et Omraade, hvor Danmark tidligere havde faaet næsten alt fra Udlandet, havde

Schous Fabriker skabt en Storeksport. Og Lauritz Schou, der ogsaa interesserede sig personlig for Landbrug og ejede Landbrugsejendomme baade ved Hørsholm og Maaløv, gik endnu et Skridt videre: Han iværksatte en Dyrkning af danske Lavendler, Pebermynte og lignende for ogsaa at skabe nye, danske Raastoffer.

Da Fabrikant Lauritz Schou døde i 1938 — 72 Aar gammel — beskæftigede hans Virksomheder 4000 Mennesker. Allerede under Krigen var C. Schous Fabriker omdannet til et Aktieselskab. Selv var Lauritz Schou Formand for Bestyrelsen, Broderen Holger var Næstformand, Direktionen bestod af den yngre Broder Oluf Schou og de to Sønner Marius Høiriis Schou og Holger Høiriis Schou, — der begge var begyndt som Læredrenge med Træsko paa. Desuden var en Søster, Frøken Ellen Schou, Prokurist. Det var et Familieforetagende, baseret paa Familiens Sammenhold. Alle vigtige Beslutninger blev truffet i fuld Forstaaelse mellem alle Medlemmer af Familien Schou. Den absolutte Fører var Fabrikant Lauritz Schou — en typisk Vendelbo i mangt og meget, men ikke i Selvraadighed. Han satte stadig Sammenholdets Styrke over alt andet. »Jeg siger aldrig: *saadan skal det være,*« plejede han at erklære, »men jeg siger: *kan vi blive enige om det?*« Først og fremmest lyttede han til sin Kone. Han satte hendes kvindelige Kløgt overordentlig højt. »Hun har altid raadet mig til det rigtige, naar jeg var ved at gøre det forkerte,« udtalte han. En Gang efter Krigen kom en Mand, der raadede over mægtige udenlandske Kapitaler, og tilbød Lauritz Schou at købe alle hans Virksomheder — alle Aktierne til den enorme Pris af Kurs 400. Tilbudet var fristende. Schou var ikke ung længere. Han kunde med ét Slag frigøre sig for alle Bekymringer. Han svarede: »Det lyder godt; men før vi kan træffe den endelige Afgørelse, maa vi lige gaa hjem og snakke med min Kone.« Fru Kristiane Schou saa roligt paa sin Mand og sagde: »Det kan godt være, du vil blive fri — og meget rig, vi kan rejse og leve højt; men du vil miste dit

Arbejde. Og saa maa du hellere risikere at blive fattig og begynde forfra igen.« Dermed var den Sag afgjort. Fabrikant Schou sagde *Nej Tak* til Tilbudet.

Det Sammenhold, som var Lauritz Schous bærende Ide, skulde strække sig videre, helt ud i Kontorerne og Værkstederne. »Jeg har ogsaa en Menighed.« sagde han en Dag til sin Slægtning, Stiftsprovst Brodersen. Han tænkte paa de 4000 Mennesker, der var i hans Brød. Lauritz Schous Hjertevarme virkede ud over Familiekrederen. Han havde Sind for Mennesker.

En Dag i Fabrikernes første Tid saa han, at der var slaet røde Plakater op rundt om med Opfordring til Arbejderne om at komme til Stede om Aftenen paa en Beværtning i Nærheden, hvor Agitatorer vilde tale om deres Indmeldelse i en Fagforening. Straks ærgrede den impulsive Schou sig over, at fremmede nu skulde til at stikke Næsen i hans Sager. Men kort efter havde han besindet sig. *Fagforening!* — Han havde jo selv været i Fagforening i Amerika. Han bar i sin Pung som Lykkeskilling Messing-Kontrolnumret fra de amerikanske Terracottaarbejderes Fagforening; for i den Forening havde han lært en ny Form for Sammenhold at kende . . . Resultatet blev, at Schou ringede til Indbyderne og sagde, at det var meget smukt at invitere hans Personale, men det maatte vel være en For-glemmelse, naar Chefen ikke var inviteret med. Noget tøvende fik Fabrikant Schou saa Indbydelsen. Det vakte en nærmest pinlig Opsigt mellem hans egne Arbejdere, da han dukkede op. Det var jo i en Tid, hvor de fleste Arbejdsgivere endnu mente at kunne dæmme op for Organisationens Magt og derfor afskedigede Arbejdere, der gik ind i Fagforeningerne. Men Agitatoren talte ufortrødent, og da han havde talt, rejste Fabrikanten sig og sagde anerkendende: »Fra paa Fredag tror jeg ikke, jeg har Brug for nogen, som ikke er i Fagforening.«

Lauritz Schou handlede oftere efter Hjertets end efter Hjernens

Tilskyndelser, naar det gjaldt de Mennesker, han havde i sit Brød. Lyngsie kaldte ham engang for »et Mønster paa en god Arbejdsgiver«. »Jeg har aldrig stræbt efter at være Mønster for noget som helst,« erklærede Schou i den Forbindelse, »jeg er bundegoistisk, forsaavidt som jeg først og fremmest tænker paa, at jeg selv skal have det godt; men jeg kan ikke have det godt, hvis mine Medarbejdere ikke ogsaa har det godt, og jeg ønsker at skabe gode Kaar for mine Arbejdere . . . Hvad var der blevet af os alle, hvis Arbejderne stadig var fattige og ufri Trælle som i min Ungdom?« Lyngsies Anerkendelse var ham i Virkeligheden en stor Glæde, og det var med dyb Tilfredsstillelse, at Fabrikant Schou i sin Alderdom kunde se tilbage paa 40 Aars Storvirksomhed uden en eneste Arbejdsnedlæggelse.

Engang troede han, at han kunde gøre Menneskene *tilfredse*. Det skuffede ham, at Erfaringerne viste, at det ikke kunde lade sig gøre. Men derfor tabte han ikke Humøret: »Naar man viser god Vilje, kan man i hvert Fald gøre dem *gladere*.« Til Trods for at Personalet tjente betydeligt bedre paa Schous Fabrikker end andre Steder, viste det sig muligt ogsaa at holde Driftsudgifterne lavere. Arbejdet var lagt praktisk tilrette, og et Akkordsystem opmuntrede hver enkelt Arbejder til at præstere sit yderste. Brødrene Schou fandt da, som nogle af de første herhjemme, at man kunde gaa endnu videre og opmuntre Arbejderne til yderligere Flid og Samhørighed med Virksomheden ved at give dem Andel i Udbyttet. Denne Idé blev realiseret i 1920 paa den Maade, at Arbejdere og Funktionærer fik en Femtedel af Virksomhedens Overskud. Senere blev Princippet omarbejdet saaledes, at enhver, der havde været over 6 Maaneder i Virksomhedens Tjeneste, udover den vedtægtsmæssige Lønning fik udbetalt et Tillæg paa 10 Procent, der skulde indsættes paa en Sparekassebog og blive staaende, indtil den paagældende forlod Virksomheden. Men det viste sig, at mange ærgrede sig over at have

Pengene staaende fast. Og det endte med, at Ordningen blev ophævet efter Aftale med Arbejdernes Organisationer og erstattet af en tilsvarende Lønforhøjelse.

Hvor vanskeligt det er at forudse alle menneskelige Tilskyndelser, fik Lauritz Schou ogsaa at vide, da han skænkede sit kvindelige Kontorpersonale et Sommerhus til 70.000 ved Karlslunde Strand. Det blev indviet under stor Begejstring; men snart viste det sig, at det nærmest stod tomt i Ferietiden. Da Fabrikant Schou efterlyste Aarsagen, fandt han ud af, at 90 % af Damerne i hans store Virksomhed var forlovede og hellere vilde holde Ferie med deres Kæreste, mens de 10 % benyttede Ferien til at se at skaffe sig en. Da han havde gjort denne Opdagelse, sagde han en Dag under en Sammenkomst med *Handels- og Kontormedhjælperforbundets* Ledelse paa sin vanlige jævne og ligefremme Maade: »Vil De have et Feriehjem, og vil De paatage Dem Ansvaret for at indrette det til fælles Brug for Deres mandlige og kvindelige Medlemmer, saa kan De faa et med det samme.« Og saadan blev det. *H. & K.* fik Sommerhuset. Senere er det overgaaet til *Folkeferie*.

En anden Kreds af Medarbejdere indenfor *Schous Fabriker* var det — i hvert Fald tilsyneladende — lettere at tilfredsstille. Det var Hestene. Lauritz Schou ønskede, at de ogsaa skulde have 14 Dages Sommerferie, og at den skulde tilbringes paa det grønne Græs paa hans Landejendom *Donse* ved Hørsholm. Deres Chef kom personlig og saa til dem, kørende i en lille Vogn med en Islænder for, og de syntes at befinde sig særdeles vel.

Lauritz Schou var altid betænksom. Han lod oprette et Fond paa 100.000 for sit Personale — til Hjælp under Sygdom og Fødsler. Gennem alle Livets Tilskikkelser bevarede han sin Tro paa Menneskene og sit gode Humør. Indignationsmani og Spottesyge var ham en Vederstyggelighed. »Ser jeg en af disse kritiske Krakilere,« sagde han, »saa gaar jeg over paa den anden Side Gaden,

for jeg vil ikke have mit Humør ødelagt.« Og saa lo han, saa Kæmpekroppen og de mægtige, brede Skuldre rystede. Spurgte man ham, hvorpaa hans Livs og hans Virksomheders Succes beroede, svarede han: »Held, Flid, Sparsommelighed, men først og fremmest Sammenhold.« Dygtighed nævnede han ikke. »Jeg er ikke dygtig,« sagde Fabrikant Lauritz Schou, »jeg kan kun én eneste Ting: *C. Schous Fabriker.*«

Det skal gaa.

A. C. ILLUM

STRENGT taget *var* Grosserer A. C. Illum, Skaberen af det efter danske Forhold kæmpemæssige Varehus, slet ikke Jyde. Hans Vugge havde staaet paa Faaborgegnen; men han kom til Jylland, før han endnu kunde gaa. Han traadte sine Børnesko paa Vejles toppede Brosten og blev opdraget og oplært i den jyske By, saa han *følte* sig helt igennem som Jyde. At han ikke var født i selve Hovedlandet, ansaa han faktisk for at være en lille Kunstfejl ved en Løbebane, der iøvrigt formede sig saa fuldenendt, som han kunde ønske sig.

Illum ansaa Jyderne for at være det danske Folks Elite, og han beundrede de Træk, som — i hvert Fald ifølge Overleveringen — er karakteristiske for Jyder. Under en Samtale sagde han en Dag til mig:

— Den bedste Karakteristik af Jyderne findes i den gamle Anekdote fra »Punch« om Hosekræmmeren fra Heden, der træffer en gammel Ven fra sin Hjemegn i Færd med at feje udenfor en fynsk Kro. »Hwo' læng' haar do wot hier?« spørger Hosekræmmeren. »I 20 O'er,« svarer Krokaren. »Aa æ Krow æ' it *din* endno?« »Nøj, for æ Mand han æ aa Jy'e!«

— En Jyde kommer kun til kort overfor en Jyde, sagde Illum. Han er stærk og han er sejt, han har lært at handle, og han ved, hvad han vil. Denne sejge Energi understøttes af hans Nøjsomhed og ubestikkelige Hæderlighed. Navnlig det sidste er af uvurderlig Betydning... Jeg glemmer aldrig et slaaende Eksempel paa jysk

Ærlighed og den Tiltro, Jyder kan have til hinanden, som jeg engang saa som Rejsende for mange Aar siden. Toget holdt ved Silkeborg, og en Hestehandler gik langs med Vognrækken og spurgte raabende, om der var nogen, der skulde til Kjellerup. »Det skal a,« svarede en ung Pige og stak Hovedet ud af Vinduet. »Kjenner do Lars Pæsen?« »Jow.« »Ku' do saa et fly ham di hæer?« »Jow!« . . . Det var 1000 Kroner, og Manden havde ikke saa meget som spurgt om Pigens Navn.

Det var Principper af den Art, som han her priste, der bar Illum selv frem her i Livet — jysk Ligevægt, men dertil en Lethed og et Lyssyn, som faktisk var *fynsk!*

Anton Carl Pedersen Illum var født i 1863 i Aastrup ved Faaborg, hvor hans Far havde et Baadebyggeri. Senere flyttede Faderen til Vejle og blev Skibsbygger i noget større Stil. Og her kom Anton, som han almindeligvis kaldtes, til at gaa i Borgerskolen sammen med en hel Masse andre raske Drengene, som senere skulde blive Ærkekøbenhavnere: Juncker-Jensen (Fotografen), Hertz (Bogtrykkeren), Bøgelund-Jensen (ham med Køkkenudstyret), Duzaine Hansen (ham med Korsetterne) og endnu flere.

Senere paatog Købmand Vilh. Wegener i Vejle sig at indivi den unge Illum i Handelens A. B. C. I Butikken paa den modsatte Side af Gaden var en ung Morsingbo ved Navn C. Bang Lærling, og de to unge Kolleger sluttede et Venskab, der kom til at vare Livet igennem, og som blev af største Betydning for dem begge. Den mere nøgterne og finanskløge Bang supplerede fortræffeligt den fantasi-fulde og foretagsomme Illum. De virkede sammen som Sikkerhedsventilen og Dampkedlen. Illum var altid den, der forstod, hvorledes en Sag skulde sættes i Scene, Bang var oftest den, der skulde staa først for Skud og forhandle i mere kildne Sager. Da Illum ikke mente, det var praktisk, at han bad sin Principal om Lov til at gaa ud og bade i Forretningstiden, saa beordrede han Vennen til at

komme over og spørge. Og da det gik over Forventning, gjorde Illum Gengæld og gik over paa den anden Side af Gaden og indvandt en lignende Tilladelse for Lærlingen dør. Efter Læreaarene skiltes de to Venners Veje for en Tid. Illum blev Handelsbetjent i Horsens. Men de mødtes igen og delte Værelse i Hamborg. Her kom Illum ind paa Lageret i det store Kortevarefirma Wm. Kløpper. Man saa hurtigt, at han var den fødte Kræmmer og forfremmede ham til Handelsrejsende i Danmark.

I 6 Aar rejste Illum fra By til By med Prøvekassen og solgte sine mange Smaating til danske Handlende. Han var en elskværdig og hyggelig Kollega, som alle gerne vilde være sammen med, og ved Middagsbordet paa Hotellet hed det ofte: »Hør, Illum, i Aften maa De være med til en L'hombre.« »Ja Tak, jeg skal se, om jeg kan komme,« svarede Illum. Men naar Spillet skulde begynde, saa man sig forgæves om efter ham. Og naar en Eftersøgning blev sat i Gang, viste det sig altid, at Illum allerede sad i Toget paa Vej til det næste Sted. Han var altid en By foran de andre.

Ogsaa i Hamborg havde han mange Venner, og de beklagede alle, at han altid var paa Rejse paa Fødselsdagen den 5. Juli. Men saa fejrede de ham ved at købe et helt Fad Øl og nedfælde de gode Ønsker i et langt Lykønskningstelegram. Naar Illum vendte hjem, fik han regelmæssigt overrakt Regningen baade paa Øllet og Telegrammet af de lidet velbeslaaede Venner. Han honorerede altid Regningerne med et Smil, — det Smil, som han bevarede gennem alle Livets Tilskikkelser.

Under Opholdene i Hamborg sad han ofte oppe til sent paa Natten i Værelset, som han delte med Vennen Bang. Han syslede med smaa Opfindelser, f. Eks. en lille Patent-Trykknep, eller han lagde Planer for Indretningen af en Butik, som han engang vilde aabne. Da Tiden kom, var disse Planer saa gennemarbejdede, at han havde tegnet hele Inventaret lige til de mindste Skuffers Inddeling. Han

havde sparet 5000 Kroner sammen i sin Rejsetid og havde desuden erhvervet sig Kløppers ubegrænsede Tillid. Man laante ham gerne 25000 Mark og indrømmede ham en vidtstrakt Kredit, da han forelagde Tanken om at begynde en selvstændig Forretning i København.

Natten til den 3. Marts 1891 stod Illum og pyntede Vinduer i Stuebutikken, som han havde lejet paa Østergade Nr. 55, — dér, hvor nu Skandinavisk Skotøjsmagasin ligger. Han hørte da to Nattevandrere standse paa Hjørnet og drøfte hans Fremtidsudsigter.

»Nu kommer der igen en ny Mand,« sagde den ene, »Butikken har ellers staaet tom, lige siden Lilleputanerne blev fremvist derinde. Der er ikke Held ved den — de to foregaaende Lejere gik begge fallit, den forrige hængte sig . . .«

»Ja,« sagde den anden, »og har du saa hørt, at den nye Mand skal give 6000 i Husleje?«

»Det gaar aldrig,« sagde den første Pessimist, »om 6 Maaneder er han færdig.« Og saa gik de videre.

Det var maaske ikke med noget helt roligt Sind, Illum aabnede sin lille Forretning Dagen efter. Men hans Ansigt straaede, og han havde arrangeret det hele særdeles festligt. Den første Kunde mødte Kl. 8 om Morgenen og købte et Korset til 5 Kroner. Det var Frøken Marie Andersen, Illums Ungdomsveninde, og det var maaske ikke helt tilfældigt, at hun kom først. Hun fik overrakt et Par røde Roser og gik rødmende bort til det Kursus, som hun dengang deltog i. Instituttets Bestyrerinde undlod ikke at minde hende om, at det ikke var helt passende, at unge Piger modtog Blomster fra unge Herrer. Men det hjalp ikke. Frøken Andersen fastholdt Forbindelsen med den unge Forretningsmand og sendte ham nogen Tid efter endog en Billet paa sit nyskelige Brevpapir. Konvolutten bar — efter Tidens Skik — en lille øm Tegning paa Bagsiden. Det var — tilfældigvis — to smaa Svaler. Og de smaa Svaler gik Illum saa nær til Hjerter, at han gjorde dem til Vartegn for sin Forretning. De muntre, fint-

formede, fjerntflyvende Fugle, der dog bor og bygger i Danmark, var som Tankerne i hans eget lyse Sind.

Han blev gift med Frøken Andersen. Og hver 3. Marts hvert eneste Aar var hun den første, efterhaanden ledsaget af baade Børn og Børnebørn, der gik ind i Forretningen, naar Portene blev aabnet om Morgen.

De andre Kunder paa Aabningsdagen fik overrakt Violer af unge Illum og hans tre Medhjælpere. Damerne strømmede til. Hele Østergade duftede af Violer. Det var overordentlig chikt og elegant.

Forretningen blomstrede fra den første Dag. Det gik saa godt, at Skumlerne nu maatte tage fat paa en anden Bov. De sagde, at det var en tysk Forretning. Nogle opkastede endda det Spørgsmaal, om Illum ikke ogsaa selv var tysk. Men det hjalp ikke; selve Manden og hans Smil modbeviste det. Og efterhaanden kom Illum til at købe ikke blot i Tyskland, men i hele Verden. Og mange danske Værksteder kom i Sving paa hans Initiativ.

Mellem de københavnske Damer rygtedes det meget hurtigt, at Ekspeditionen hos Illum var noget ganske for sig selv. Han var en af de første, der praktiserede det, som Amerikanerne senere kaldte *Service* . . . Faa Dage efter at Butikken var lukket op, kom en Dame ind og købte noget Stof. Da hun skulde til at gaa, hørte Illum, som altid selv var til Stede, at hun meddelte Ekspeditricen, at det skulde bruges til en Kjole. »Men det der dur slet ikke til en Kjole,« sagde Illum, idet han traadte til og forklarede Damen hvorfor. »Men Gud, hvad skal jeg saa gøre med det?« sagde Damen forfærdet. »Det skal jeg sige Dem, Frue,« svarede Illum, »De skal give mig det igen.« Det var noget helt nyt. Den gængse Tone i københavnske Forretninger var dengang ret bureaukratisk. Det hændte, at man vrissede ad Kunderne, hvis de var for længe om at bestemme sig.

Men Illum sagde: — En Vare er en Vare; men en Kunde er et Menneske!

Han vaagede nøje over, at Forretningen aldrig var udgaaet i nogen af de tusinde Smaating eller de utallige Farver, han førte. Det blev snart et Valgsprog, naar man forgæves havde søgt en eller anden Vare, at sige: »Illum har det.« Hans Sukces var sikret. Der stod ofte 4—5 Rækker Kunder bag hinanden i den lille Butik, og Bude fra Specialforretninger i Konfektion eller Damekjoler mødte flere Gange daglig for at gøre Indkøb paa Kontrabog.

Illum begyndte med tre Damer, $\frac{3}{4}$ Aar senere havde han 19 Funktionærer. Den regnskabsmæssige Side af Virksomheden voldte ham størst Vanskelighed og interesserede ham mindst. Derfor skrev han til Vennen Bang og bad ham varetage den. Bang kom — og blev. Gemt bag Illums brede Skikkelse, rasende blot ved Tanken om at blive draget frem, har Prokurist Bang ydet sit anselige Bidrag til Firmaets vældige Fremgang gennem over 40 Aar.

Med en Kunstners Iver kastede A. C. Illum sig ind i det Hverv at forskønne Københavnerinderne. Han tegnede personlig Blondekraver, Fichus og andre Fiksiteter. Han lancerede Nyheder som Bælter af Gummibaand, der snørede Taljen ind ligesom Hvepsens. De spredtes som en Landeplage. Tilsidst protesterede Lægerne i Bladene mod den sundhedsfarlige Mode. Saa droppede Illum bare Sagen, kastede en ny Artikel paa Markedet og sagde: »Nu er dét moderne!« Han blev ved med som den faste Basis at føre de tusinde Ting, men samtidig periodevis at foretage et Fremstød med et enkelt. Hans »Schlagere« kunde forøvrigt være af højst forskellig Karakter. En, som er ganske karakteristisk for 90-erne, bar det lovende Navn »Wasmuth Ligtorninge i Uhret«. Artiklen var et Ur af Blik, som indeholdt 10 Ligtorninge af hidtil ukendt Fortrinlighed. De sendtes overalt for 1 Krone, stod der i Aviserne, og i Vinduet i Østergade stod en mekanisk Professor og reklamerede for Vidunderartiklen.

Det vakte vild Opsigt. Der blev Opløb, den røde Heste-Omnibus sad fast i Mængden, og Politiet maatte forlange Figuren fjernet.

Men Illums Navn gik fra Mund til Mund — og fremkaldte muntre Smil. Allerede nu var det fastslaaet, at han, ligesom de mange andre Jyder, der efterhaanden gjorde sig gældende paa Strøget, — var en ægte Københavner.

Illum forstod ikke blot at holde Kunderne, men ogsaa sit eget Personale i Aande. Det var sjøvt at være i Illums Butik, og han var en munter og morsom Arbejdsgiver. Statusopgørelserne formede han som Nattefester, og allerede i 90-erne indførte han den Skik at invitere Personalet paa Skovtur. Den første, der skulde gaa til Kullen pr. Dampbaad, var dog lige ved at gaa i Vasken, fordi det blæste, saa Skipperen i sidste Øjeblik vægrede sig ved at sejle. Men Illum reddede rask Situationen. Han førte hele Flokken hjem til sin Lejlighed paa Sortedamsdosseringen, og der lejrede man sig, som om det havde været i Græsset, og nød den medbragte Mad med Snaps til. Om Aftenen gav Illum Middag paa Skodsborg. Der skabtes en familiær Aand, som bevaredes trods Firmaets Vækst. Først i 1916 opgav man Udflugterne — fordi det nu var umuligt at finde et Lokale, der kunde rumme alle. Illum forstod tilfulde, hvad Solidariteten betød indenfor Forretningen.

— Det har altid været mit Princip at levere gode Varer, at være velassorteret, at give en god og elskværdig Ekspedition og faa Personalet til at føle sig et med Forretningen, saa det siger *vi*. Saadan forklarede han en Gang sin Sukces. Og da jeg videre spurgte ham, hvordan det var gaaet til med at skabe en saa mægtig Organisation, saa svarede han bare: — Ganske af sig selv.

Som nævnt var han begyndt med tre Medhjælpere, næste Aar havde han 19, kort efter 40, saa 67, og i 1897 kunde han ikke være i Lokalerne. Han søgte flere Gange at købe Huset, men hver Gang lagde Ejeren 25000 paa. Saa besluttede Illum selv at bygge.

Paa Illums 35 Aars Fødselsdag, den 5. Juli 1898, blev Grundstenen lagt til Marmorhuset paa den anden Side af Gaden — Øster-

gade 52. Næste Aar i April stod Huset færdigt. En Nat listede 100 Mennesker ustandselig frem og tilbage over Gaden med tunge Byrder. Og næste Dag, den 14. April 1899, lukkede Marmorhuset op. Atter rystede Københavnerne paa Hovederne — og maaske med mere Ret end første Gang. Springet fra den lille Hjørnebutik var det største Vovestykke, A. C. Illum nogensinde har foretaget. Der var 67 Funktionærer i den gamle Butik. Den nye aabnedes med 120. Man ansaa det for Galskab — i saa lille en By! Ogsaa indenfor selve Firmaet var der adskillige, der nærrede Betænkkeligheder. Men dertil hørte ikke Illum. — Det gaar nok, sagde han beroligende, og naar denne Forsikring ikke virkede, saa forstærkede han det til: — *Det skal gaa!* Og det gik. Efter en Maanedes Forløb var der saa meget at gøre i den nye Butik, at Medhjælpernes Antal maatte øges til 144. I de næste to Maaneder maatte man op paa 160 Funktionærer. Og efter det første Aarsregnskabs Afslutning fastslog man, at Omsætningen havde været ca. 100 Procent større end i det sidste Aar i det gamle Hus. Illums Omsætning maatte nu skrives med et syvcifret Tal.

Illums mærkelige rare Ansigt smilede — ganske som før. Ingen havde mærket nogen Forskel paa ham i de kritiske Timer, lige saa lidt som nogen kunde se det paa ham, da han en Dag skyldte sin Bank 10 Millioner. Ingen Vanskeligheder formaaede at kaste selv den mindste Skygge over hans lyse Livssyn, selv om de taarnede sig op foran ham. Og naar de laa bag ham, havde han allerede glemmt dem. — Det er aldrig nogensinde sket, at noget er gaaet mig paa i en saadan Grad her i Forretningen, at jeg ikke har kunnet sove om Natten, sagde han engang.

Han var en munter Mand, der holdt af at omgive sig med glade Venner. En Aften i 1901 gik det saa lystigt til med Leg og Kraftprøver i Illums Hjem, at Værten faldt og brækkede Benet. Det kostede ham et meget langt Sygeleje. Det irriterede ham frygteligt at

være berøvet sin vante Rørlighed, men han lod til Gengæld Hjernen arbejde saa meget des mere. Da han stod op, førte han en ny Idé med sig til Forretningen, som blev af afgørende Betydning for dens Trivsel. Det var Statistikken! Fra nu af blev det muligt at konstatere det virkelige Udbytte eller eventuelle Underskud indenfor enhver Afdeling. Før var det hændt, at en Leder af en Afdeling havde faaet en økonomisk Paaskønnelse for et meget stort Salg, som senere i Virkeligheden viste sig kun at have givet et magert økonomisk Udbytte. Efter det nye System blev det muligt at skabe en særlig stor Selvstændighed og et større Spillerum for den personlige Dygtighed, og det blev muligt at belønne Dygtighederne bedre. Da Illum aabnede, havde hans mest betroede og højst lønnede Dame i Forretningen 70 Kroner om Maaneden. I Illums sidste Aar havde mange af hans kvindelige Afdelingschefer en fast Gage paa 6000 samt Procenter af Afdelingens Udbytte, saa Aarsindtægten ikke sjældent kom op paa 15—25000.

Omsætningen skulde vedligeholdes og udvides. Der maatte averteres. Hidtil var det sket i beskedne, smaa enspaltede Avisannoncer, hvori det f. Eks. korteligt meddeltes, at Illum havde smukke Kniplinger til 68 Øre Alen. 68 var Illums Yndlingspris, et Lykketal, som han gerne bevægede sig hen til, uanset om Kalkulationen berettigede til en lidt højere eller lidt lavere Pris. Men han var ikke blind for, at man maaske kunde bruge andre og mere effektive Metoder til at slaa Firmanavnet fast med. Illum var derfor straks lydhør, da der en Dag kom en ung Dame ind i Forretningen og spurgte, om det ikke kunde have Interesse at faa et Reklameskilt ude paa Kystbanen, hvor Jernbanereklamen agtede at opstille nogle store Tavler. Da han imidlertid fik at vide, at der skulde opstilles 66 Skilte, kølnedes hans Interesse noget, fordi han ikke brød sig om at være sammen med saa mange. Det var Damen meget ked af, sagde hun, for hvert Skilt, hun fik tegnet, var et uundværligt Bidrag til hendes Brude-

udstyr. At dette menneskelige Moment blev bragt ind i Samtalen, morede Illum meget. Han bad Damen gaa hjem og spørge Sel-skabet, hvormeget man vilde forlange, hvis han lejede samtlige 66 Skiltepladser for et Tidsrum af 10 Aar. Hurtigt kom hun tilbage igen med et Tilbud paa 50.000 Kroner. Illum akcepterede det, og Damen havde paa ét Bræt sikret sig Brudeudstyret. Men det var ogsaa en god Forretning for Illum. Han lod fremstille skiftende Malerier til Reklametavlerne. Et Aar var det f. Eks. historiske Billeder, et andet Aar Landskaber fra hele Jordkloden, der fangede de rejsendes Blikke og prentede Navnet Illum ind i deres Sind. Det var nyt den Gang, og det virkede. Navnlig de mange Svenskere, der færdedes paa Kystbanen, fandt Illums Billeder »stilige«. Og de søgte ind i Forretningen, som de derfor ogsaa formodede maatte føre »stilige« Varer.

Ogsaa det nye Marmorhus blev efterhaanden for snævert. Lokalerne blev udvidet Skridt for Skridt, saalænge det lod sig gøre. Men i 1910 maatte der mere til. Atter fik Illum Københavnerne til at stejle: Han købte Ejendomme paa Hjørnet af Østergade og Pilestræde for den højeste Sum, der nogensinde havde været betalt for en Grund i Danmark — 1400 Kroner pr. Kvadratalen. Senere føjede han yderligere Efterslægtsselskabets Ejendom Østergade 54 og Købmagergade 10 til Komplekset. Ved Udgravningen af Efterslæg-tens Ejendom stødte man paa en gammel Brønd fra omkring Aar 1100, og inde i den gamle Bygnings Façade laa Materialer fra Christian IV's Tid. Der blev Røre i Byen i Anledning af den gamle Bygnings Nedrivning; men Illum beroligede Folkestemningen ved at tage de mest vidtgaende Hensyn. Nationalmusæets Folk fik frit Spillerum, og Illum viste desuden sin gode Vilje ved at lade opsætte en tro Kopi af Efterslægtens gamle Gavlparti i sin nye Marmorbygnings Façade. Sin arkitektoniske Sans lagde han dog navnlig for Dagen ved Stormagasinet indre Indretning. Trods de store Dimensioner lykkedes det ham at fastholde en Stemning af Helhed

og Hygge. Og skønt det hele var en særdeles virksom Ramme om Forretningen i salgsteknisk Henseende, var der dog noget festligt over Hallerne, som kun sjældent ses i Forretningsejendomme.

I 1916 ved Forretningens 25 Aars Jubilæum udvidedes atter, og i 1929 fuldførtes en mægtig Ombygning, der svejsede det hele sammen til en Enhed; men Forretningens Omfang havde medført, at den maatte deles i to Aktieselskaber.

A. C. Illum var med til at give det nye København sit Præg af Storby. Men han forsøgte at bevare Fortidens patriarkalske Aand indenfor sit Firma — og fremmede den blandt andet fortrinligt ved at indføre en udmærket Pensionsordning. »A. C.«, som Medarbejderne kaldte ham, var en afholdt Chef. Og udadtil og overfor Kolleger og Konkurrenter yndede han at fastslaa, at de gamle Traditioner her i Silkekræmmernes gamle Laugsgade godt kunde føres videre under moderne Forhold. Da der var Rejsegilde paa Genboen og Konkurrenten Fønnesbechs nye Forretningsbygning, gik Illum over Gaden, trykkede Anders Fønnesbech i Haanden og lykønskede ham til Udvidelsen, samtidig med at han hyldede ham for det gode Købmandskab, som han altid havde varetaget.

I sine yngste Dage og i de første Aar i København sled Illum som en Hest, men det er et Særkende for ham, der var saa stort et Stykke af en Livskunstner, at han derpaa satte Tempoet ned. Livet er ikke lutter Forretning, mente han. Han havde ogsaa andre Interesser. Han var en af de første Bilister og fremsatte allerede paa et meget tidligt Tidspunkt Forslag gennem Fagbladene om Foranstaltninger til større Færdselssikkerhed. Han interesserede sig desuden meget for Sejlsport. Han indrettede sig et Hjem i Vedbæk, som han ustandselig udvidede, ombyggede og forskønnede. Herude i Familie- og Vennekresen hed han ikke blot »A. C.« men »Far A. C.«; — den faderlige og fredelige Hygge, han udfoldede og spredte vidt om sig, havde givet ham Navnet. Han elskede de smukke Ting i Stuerne,

Sundet, Blomsterne og de grønne Træer, og han elskede at se Børn og Venner om sig. Han indskrænkede ikke sin Gæstfrihed til de gængse Gengældelsesformer, men lod glad Venner, hvis hjemlige Husrum var trangere, fejre deres Mindedage hos sig indenfor Vedbækvillaens rummeligere Rammer.

Om Sommeren tog han ind til Byen pr. Motorbaad. Han mødte i sit Stormagasin med det mærkelige store, groftskaarne Ansigt bejdset af Sol og med et Genskær af Sundets Blaa i sine venlige Øjne. Naar han stod deroppe paa Trappen og stirrede ud over Travlheden i Marmorhallen, var han et Billede paa Sundhed og Tilfredshed.

— Jeg har vist haft for lidt Modgang, sagde han, da han engang skulde gøre Livets samlede Status op . . .

I sine senere Aar begav han sig ud paa lange Turistrejser. Han var glad, naar han tog Afsked, og han var glad, naar han kom hjem til Huset og Blomsterhaven i Vedbæk eller til Stormagasinet igen — altid ladet med nye Ideer, som skulde iværksættes begge Steder. I 1938 begav han sig ud paa den Rejse, som skulde blive den sidste. Han var paa Vej rundt om Jorden med »Empress of Britain«. Skibet nærmede sig just Honolulu, da Grosserer A. C. Illum fik Blindtarmsbetændelse. Han var næsten 75 og kunde ikke overvinde Operationen . . .

Allerede en halv Snes Aar forinden havde Billedhuggeren Breinø modelleret en Buste af Illum. Efter hans Død fandt man et Fotografi af den paa Illums Kontor. Han havde skrevet paa Bagsiden: »Ønskes opstillet, saa jeg til enhver Tid kan se, om alle de mange gode Traditioner i Forretningen haandhæves«.

Og det skete, som han ønskede det. »A. C.« staar paa Trappen i Marmorhuset i Bronze. Og som hans Datter, Direktør Else Illum, sagde, da hun afslørede Busten: det kolde Metal faar Liv af tusinde gode og varme Minder.